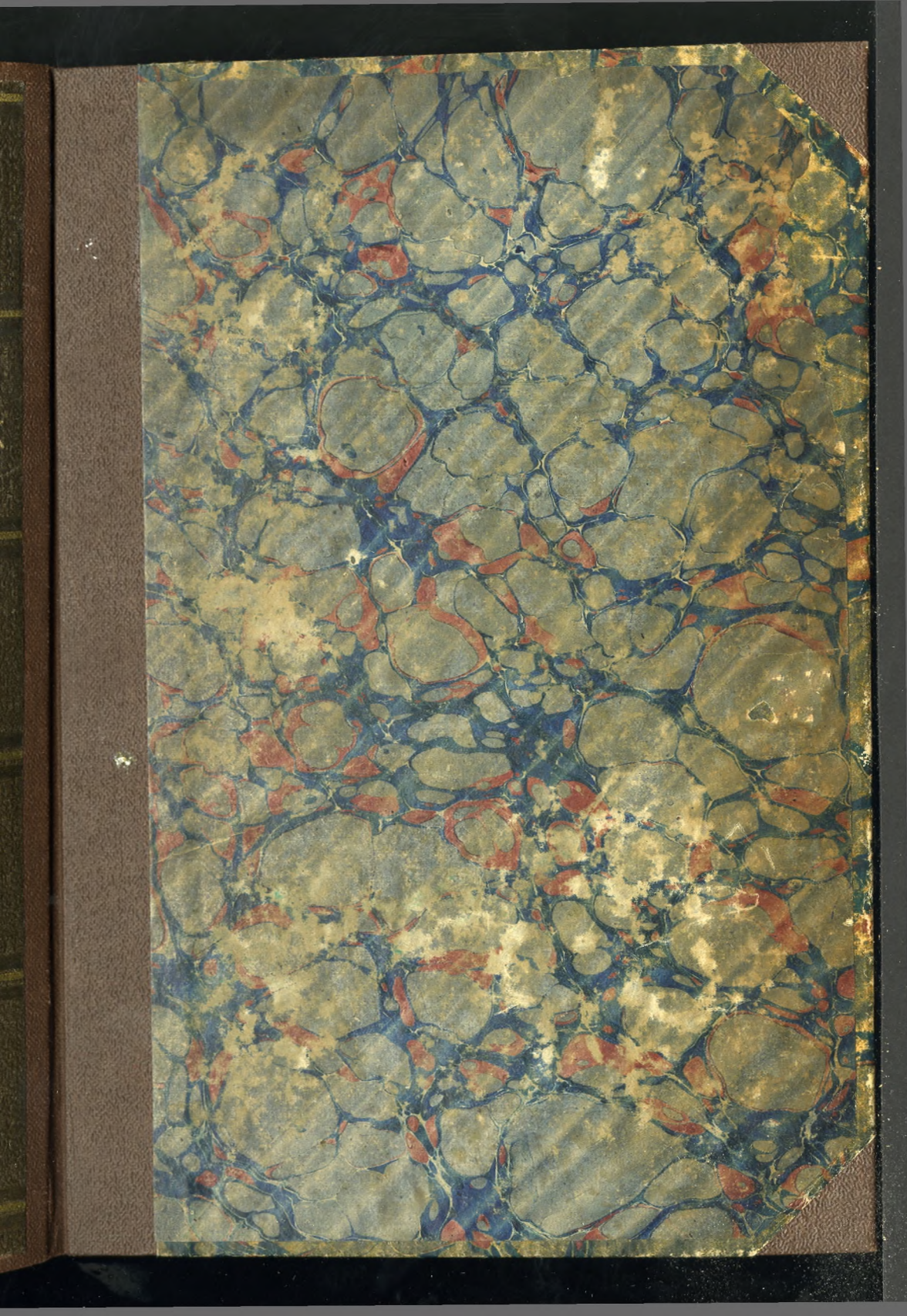
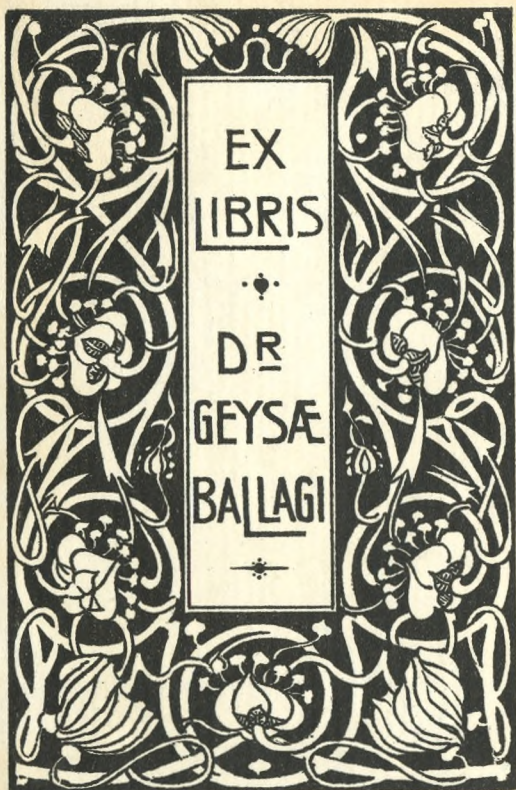

Politikai
röpiratok

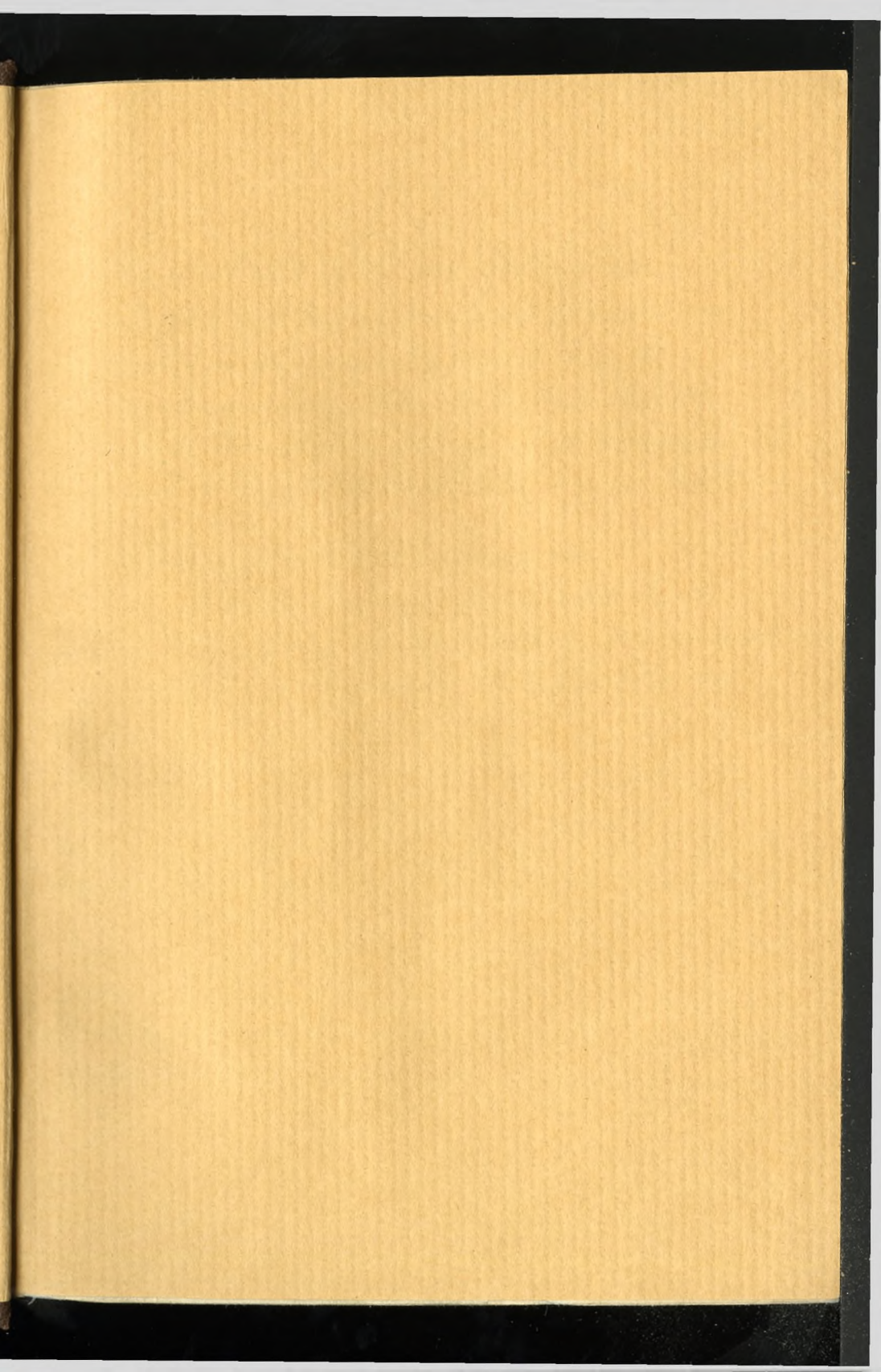
Fok. vid
1/4
1
1976
1994
1999-07-07
2002

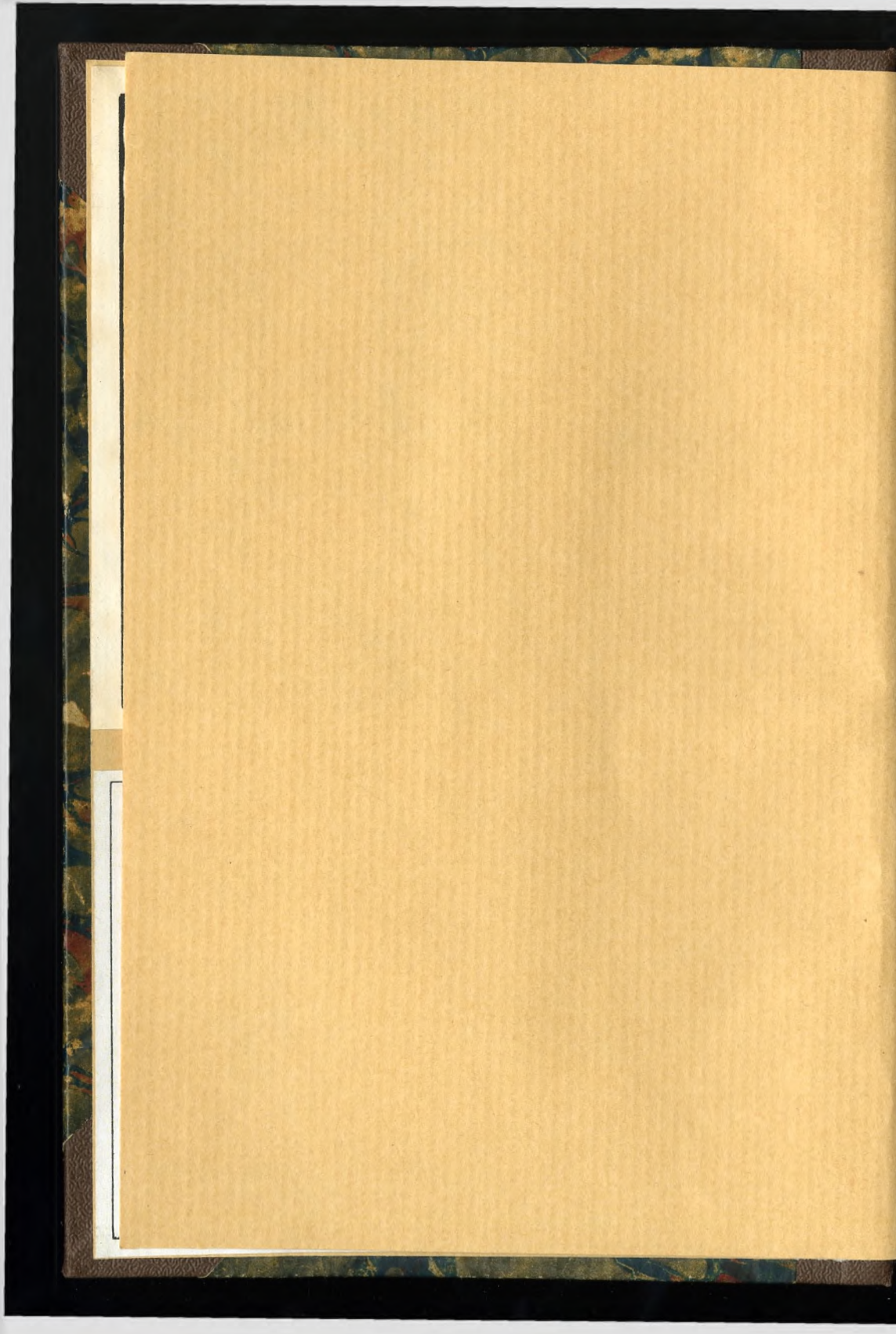
Szabó György

Szabó György
MDNE
a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
olvasója

örökbe fogadta és
olvasótársai figyelmébe ajánlja
ezt a könyvet

- 1., Polgári törököt kelet népehez 1841. Tita Kúthy Lajos.
- 2., Múlt, jelen, jövő. Democraticai röpirat. Kolozsvárt 1849.
- 3., Az alkotás politika ainyai. Tita Táborczy Alajos. 1861.
- 4., Fiame a magyar országgyűlésen. Szalay László által. 1861.
- 5., der Kaiser Franz Joseph I. und Europa. Aus dem Französischen. 1861.
- 6., Egy nyílt oró Lörgei Arthur honvéd-tábornok ügyében. Tita Assermann Terence. 1867.
- 7., Kossuth Lajos két levele felelet sokaknak. 1869.
- 8., Murányi Ignác Temesvármegyei főispán emlékerete. 1869.
- 9., Mit kell tennünk? vagy a zsidóság harafivága és az aristocratia németesítő befolyása Magyarországon. Tita Tóvölgyi Titusz. 1871.

- 1) 001 0005 852 924
- 2) 001 0005 852 931
- 3) 001 0005 852 948
- 4) 001 0005 852 955
- 5) 001 0005 852 962
- 6) 001 0005 852 979
- 7) 001 0005 852 986
- 8) 001 0005 852 993
- 9) 001 0005 853 013

Faint, illegible handwriting, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines across the upper half of the page.

1.
1

1

POLGÁRI SZÓZAT

KELET' NÉPÉHEZ 1841.

IRTA

KUTHY LAJOS.

Virtuti praeualet sapientia.

DEBALLAGI MÓR.

1

PESTEN,

Kiadta Heckenast Gusztáv.
1841.

ALFRED RICHARDSON

1881

Nyomtatta Landerer és Heckenast.

MÉLTÓSÁGOS
NÉMETUJVÁRI GRÓF
BATTHYÁNY LAJOS

URNAK

HAZA' ÉS NEMZETISÉG' LEGLELKESB BARÁTJÁNAK; 'S A'
FELSŐHÁZBAN A' POLGÁRI ERÉNY' ÉS NAGYSÁG' EGYIK
KÉPVISELŐJÉNEK

HÁLA' ÉS TISZTELET'
MÉLY ÉS ÖRÖK ÉRZETÉVEL.

1872

2000

1872

1872

1872

TARTALOM:

ELSŐ FEJEZET.

Szív és ész.

	Lap.
I. Az ész' meghatározása	1
II. Mi a' szív?	2
III. Párvonalok szív, és ész között	4
IV. Szív és ész mint statusélet-erők	8
V. Szív és ész mint reformelemek	11

MÁSODIK FEJEZET.

Mellyik elem' tulnyomósága minő eredményeket fejtett ki az egyetemes világtörténetekben.?

I. Egyiptom	14
II. Spanyolhon	24
III. Anglia	31
IV. Lengyel nép	45
V. Északamerikai egyesült statusok	51
VI. Róma	59

HARMADIK FEJEZET.

A' magyar nemzet' életében mellyik elem volt uralkodó, polgárszerkezete- 's történeteiből ítélve?

I. Előjegyzetek	67
II. A' kiköltözés	70
III. Árpád' kora.	75

	Lap.
IV. A' szeri alkotvány	77
V. Sz. István' kora, 's alkotványa	81
VI. Nemzetünk a' különböző házbeli királyok alatt	90
VII. Jegyzet a' későbbi időkről	99

NEGYEDIK FEJEZET.

Minő helyzetben talált bennünket a' jelen század, 's jelesen az 1841. év, polgári alkotmány' anyagi élet' 's nemzeti jellem' és műveltség' tekintetében?

I. Polgári állodalmunk	102
II. Anyagi körülményeink	109
III. Nemzeti jellem	133
IV. Erkölc és műveltség	144
V. Észrevételek nemzetünk' helyzetéről a' XIX. század' elején	150
VI. Az 1840-ik évet követő korszükségek	163
VII. Az izgatás' természetéről	179
VIII. Kitérés Journalisticánk' ügyében	186
IX. Nézetek gr. Széchenyi 'Kelet népe' című könyvének célja és eredményi felett	192
X. Néhány szó a' sajtónylvánossági modorról	200

ELSŐ FEJÉZET.

Szív és ész.

I.

Az ész' meghatározása.

Az ész lelkünknek azon ereje, miszerint mindent, mit felfog, meghatározott cél' szempontjából tekint. Azért a' tárgy' vagy eszme' természetét, mellyet szemlél, vagy felölel, megkülönbözteti, felosztja, 's ha az alkatrészek' viszonyairól elmélkedik, minden egyes körülményt az egészre, mint itéleti központra viszen vissza, 's észrevételeit ahhoz képest határozza meg. És minthogy ezen visszavitelben itéleti okot keres, azaz okoskodik; az okot pedig ismét az idea' természetéből itéli meg: önként következik, hogy az ész okatlanul vagy álokból mitsem tesz.

Nem akarom fárasztólag taglalni az ész, és értelem közötti különiséget, miszerint az ész, minden dologban az ideákat fürkészi, köti össze, 's azoknak egyetemes egységét az 'isten'ben központosítja; az értelem pedig magán

állva fog fel mindent; 's előtte különválnak a' szellem az anyagtól, vagy is az eszme a' tárgytól, a' tárgyak egymástól, úgy hogy azoknak nem általános összeköttetéseit, hanem saját viszonyait tekintí. Nem akarok az elmélő, és gyakorlati ész' természetéről értekezni; miszerint amaz észreveszi, 's megítéli a' mi van, ez pedig felfogja, 's belátja a' minek lenni kell. Nem akarom a' Kant' felséges, de nagy község' élelményevé soha nem válható okoskodásit felhozni: mert közvetlen czéлом egyedül az, miként fogalmát adjam, minő jelentésben használom jelen-iratomban az ész't.

Az ész' fogalmába ölelem az értelem' jelentését is. A' felfogó, ítélő, és okoskodó tehetségek' összehangzó működéseit, — mellyek szerint minden tény' kivitele, 's minden idea' megtestesítése körül, annak természete, eszköze, 's eredményei, a' czélhoz képest, mellyért a' tény, vagy eszme léte-sülni akar, rendeltetnek el, 's hajtának végre, — értem az ész' atatt.

211

II.

M i a' s z í v ?

Elhagyva a' szív' állatművészeti jelentését, miszerint ereiben a' vérforgást élteti; annak ide tar-

tozó második értelmét határozzuk meg, miszerint a' szív, érzés', érzelem', érzékenység', érzelgés' 's' érzékiség' kútfeje. Így véve a' SZIV, lelkünknak azon tehetsége, melly a' hatást, 's' benyomásokat felfogja, öntudat' tárgyai-va' teszi, 's' a' felvett benyomások' természetéhez képest bizonyos ösztönt idéz elő.

a) Érzésnek nevezem azon indulatokat, miknek okossági, erkölcsi, 's' vallásos tárgyai vannak, 's' olly tetteket feltételeznek, mik az emberiség' javát tárgyazzák; mint például tudomány-szomj, honszeretet, részvét, barátság 's' a' t.

b) Érzelemnek hívom azon kis körű; 's' többnyire magunkra vitt indulatokat, mellyeknek czélját 's' terjedelmét saját viszonyok határozzák el; mint teszem: a' becsületérvés, szerelem, 's' a' t.

c) Érzékenység alatt értem, ha valaki nemmes érzetekre hajlandó, ha a' tökély', és boldogság' eszméi iránt előszeretettel van; 's' különösen, az erkölcs', és okosság' törvényeitől érdekeltetik; például igaztalanság, visszaélés, 's' a' t. boszantja; világműveltség, közjó, erkölcsi fejlődés, 's' a' t. pedig öröme hozza. — Az érzékenység emel ki az állatok' rendéből, ha az okosság' határain túl-
vágyni nem akar.

d) Érzelgésnek mondom azon tulirótt, 's' egyedárús indulatot, melly alaptárgyát gyáván, átadólag keresi. Vágyak után tétováz, a' jelent meddővé teszi, 's' minden tényerőt elhigít; 's' legyen az lelkesültség' hamvasztó lángja, vagy anyagi

4
ferrelmek' emésztő kanócza, egyiránt tenkbe vi-
szi az érzést, 's akaratot.

e) Erzéki ség, midőn egyki hajlamainak an-
nyira rabnyügébe engedi lelkét igazni, hogy min-
den cselekvési irányt szenvedélyektől feltetelez.
Az érzékiség tehát abban különbözik az érzelgés-
től, hogy tényerőt nem öl, akaratot nem
higít, sőt mind kettőt eleven ingerültségben tudja
tartani, de indulat után osztja fel az életet, min-
den befolyása nélkül az észnek.

Azt hiszem, említnem sem kell, hogy az elso-
rolt szívtehetségeknek — mint minden elemnek, mi
a' VAN' eszméje alatt foglaltatik, — fejér, és fe-
kete, vagy is, jó, és bal oldalai vannak. Egyéb-
iránt különböztetésimet azért tevém, hogy érthe-
tökké magyarázzam az alábbiakat.

III.

Párvonálok ész, és szív között.

Az ész mindig okot keres; a' szív minden-
ben ösztönre indul. A' szív benyomások után
indítványoz; az ész törvénycodex szerint intézke-
dik. Az ész megítéli a' mi van, 's előhossa a' mi
nincs; a' szívet megilleti mi van, 's vágyra hossa
mi nincs. Az ész, szép és igaz' eszméi-
vel mint örök elv áll: a' szív, benyomásai-
val, mint időközi, változik. Az ész, mint ere-

deti erő betölt, és éltet: a' szív, mint származott tűz gyulaszt, és kialszik. Az ész soha sem pazarol, de szűkölni sem hagy; a' szív, ma kincse be fúlaszt, holnap kizsákmányol. Az ész hirtelen fejlik a' gyermeknél, növekszik ifjkorban, kitisztul a' férfinál, 's megéri a' vénnél: a' szív százfelé kap a' gyermeknél, tulzásban csapong az ifjunál, önzővé lesz a' férfiuban, 's elhül a' vénnél. Az ész emlékezet által tartja meg felfogásait; a' szív ujbenyomásokkal törli el a' voltakat. Az ész egybeveti emlékekben birt tapasztalásit jelen tárgyaival, 's a' hasonlításból okoskodik; a' szív mindig magában tekint a' napi benyomást, 's annak ereje szerint tesz. Tehát amaz állandó erők által munkál; ez változó eszközökkel kormányoz. Az ész hatalmas monarchia, mellynek aristocratiája logica, országa bölcsélet, 's ministerei a' felfogó, ítélő, 's okoskodó tehetség: a' szív, forradalomteljes republica, mellyben vándorló elemek adják a' tont.

Miután tehát a' szív, és ész, különböző erők; a' cselekvés' világát pedig ezen erők idézik elő: természetes, hogy minden tény ahhoz képest fogja eredményeit meghozni, a' mint szívöszton, vagy észfontolás' utján született. Minthogy azonban az ember test- és lélekből áll, mellyeknek képviselői a' szív, és ész: önként következik, hogy valamint egyik erőt a' másiknak minden legkisebb befolyása nélkül elszigetelve gondolni nem lehet, (kivéven a' tébolyodottakat,) ugy valamely tény, egy-

általában, az erők' különvált egyikének józanon nem tulajdonítható. Ugy hogy midőn egy ember' vagy status' életéről ez mondatik: „szív uraság alatt áll^a”: nem annyit tesz, mintha tőle az ész' legkisebb jelensége is megtagadtatnék; mint szinte megfordítva, az észkormány' fogalma a' szív' befolyását ki nem rekeszti; hanem a' tétel a' szerint állittatik fel, a mint szív, vagy ész, azaz ok, vagy ösztön gyakorol tulnyomó hatalmat a' kérdésbe vett tényen, vagy életen.

És ha ezen kifejezés' értelme, az észet, vagy szívet kirekesztő általánosságig terjesztetik: végtelen különbséget okoz az ítéletben. Így például, a' b. Eötvös József 'Kelet népe és Pesti Hirlap' című röpiratában azon nevezetes állítás, melly a' 16. lapon iratik, a' fent meghatározott fogalom, és logica szerint egészen ellenkezőleg fog állani. Az idézett tétel imez: „a' nagy császárban én nem taticának (azaz észmünek) diadalát, hanem épen azt látom, miként sülyed minden tatica 's ügyesség mellett az, minek alapja nem jó, miként vezethet Austerlitz, Jena, Borodino 's annyi nyert csata, 's győzelem, 's a' taticának minden csudái végre Waterloohoz, és sz. Ilona' szigetére; 's a' dicső lengyel nép' vesztének okát, nem a' tatica', hanem inkább egyesség', 's azon bizodalom' hiányában keresem, melly nélkül semmi valóban nagyot, véghez vinnünk nem lehet, 's mellyet e' boldog-

talan nép, talán épen azért nem érezhete vezetői iránt, mert több ügyességet, mint férfias egyenességet von észre tetteikben. "E' tétel, a' fent kifejtett logica' nyomán így áll: A' nagy császárbau én nem a' hős lelkedés (azaz szívlobbanat') diadalát, hanem épen azt látom, miként süllyed minden magasztaltság, 's ügyesség mellett az, mi a' taticától, azaz észfontolástól eltér, miként vezethet Austerlitz, Jena, Borodino 's annyi nyert csata, 's győzelem, 's a' szívgerjedelemnek minden csudái végre Waterloohoz, és sz. Ilona' szigetére; 's a' dicső lengyel nép' vesztének okát, nem az érzelmi hevület', hanem inkább azon egyesség', 's bizodalom' hiányában keresem, mellyet egyedül a' fontoló, 's értelmes nemzetélet fejthet ki, melly nélkül semmi valóban nagyot véghez vinnünk nem lehet, 's mellyet e' boldogtalan nép, talán épen azért nem érezhete vezetői iránt, mert több önzést, (azaz szívöszönt) mint férfias egyenességet, (azaz ész akaratot) von észre tetteikben, — de ez csak személyes nézetem. Azt azonban nem kell magyaráznom, hogy Napoleon épen a' 'császári' czimben tért el megfontolási taticájától. Addig mindenért a' nép' érdekében látszék küzdeni, 's ha nem úgy lett volna is, a' nemzet, consuljában mindenesetre olly pártfogóját látta, ki őt önfénynél többre becsüli, mert hiszen, ha tetszenék, az europai koronások' sorába állíthatná magát. De miután a' szív' nagy ravá-

gyása alá kezdé rendelni az ész' hideg terveit, miután császári szék, nepotismus, 's telhetlen hódoltató vágy ingadoztaták számító nézetét, 's a' közvéleményt, 's miután ezen uj erők' izgatására kezdett hajolni 's tenni: bizonyosan nem az észtan' tacticája bukott meg, hanem tacticatlanság buktatta meg a' szív' terveit.

IV.

Szív, és ész, mint statusélet-erők.

Életünk' folyamában mint két intéző erő működik szív és ész. A' szív, felvett benyomásoknál fogva minden esetre akarja, mit az ösztön szükségessé tőn. Az ész, okoskodólag, a' szép és való' eszméivel egyesíti, mit az ítélet hasznosnak talál. A' szív, ösztönétől feltételezi az életirányt, az ész, mindig okra viszi vissza az akaratot. Ezen ok a' szép és való, melly minden tökély-, és erkölcsnek alapja. Azért ha szívünk' ösztöne nem hallgat az ész' okaira, tökély, és erkölcs nem lesz biztosítva éltünk' körében; és ha tökély 's erkölcs hiányzanak, a' hiányt bűn, és félszegség tölti be, 's ezeknek kisebb nagyobb foka, nemei árnyék-lata, csonkítja, akadályozza, vagy épen elmeríti a' szépet és valót, mellyek az észnek feltételei. Ebből kitetszik, hogy olyan életben, hol szív uralkodik, ha néha a' szív' ösztöne szépet és valót tenne is szükségessé, azt állandóul nem bír-

hatja, mert az ész' okai által, mint nem szerzé, ugy védeni sem képes. Ugyde, ha a' szép, és való ideiglenesen érinti éltünket: ideiglenes leend a' tökély és erkölcs is, mikből jóllét, és nyugalom származik: 's innen önként következik, hogy a' szívuraság, ha ollykor ad is, csak időközi boldogságot adhat egyes életnek.

A' statusélet, egyes életek' összetétele. Erre nézve tehát a' szív és ész nem egyeseben fejt ki erejét, hanem a' többség' akarata által hat az egészre. Ha a' többség, mellynek akarata hat, a' szív ösztönéből akar, szív uralkodik a' statuséleten; ha az ész' okaitól feltételezi akarátát, észkormány ülend a' közügy' jobbján. Különben a' szív, vagy ész, a' fentebbiek szerint viendi véghez munkásságát. A' boldogság' alapja, mit egyes életnél jóllét- és nyugalomnak nevezünk, statuséletben szabadvagyon- 's személybátorságnak mondatik. 'S így, a' fentebbi okoskodás szerint, minthogy az ész' feltételei szép és való; a' szép- és való' megtestelüse a' tökély és erkölcs; a' tökély és erkölcs' eredményei a' jóllét és nyugalom, vagy is szabadvagyon, 's személybátorság: tisztán áll, miként a' statuséletet csak az ész teheti állandón boldoggá.

Tehát a' statuséletben e' két erő működik; vagy ellenörködve egymás' tulnyomási ellen logikai arányban, 's így üdvözítőleg; vagy átnöve egymást, 's így szélpontokon csapongva veszélyhózzólag. Ha az ész nagyon kiszorítja a' szív' igényeit

rendkívüli szigor áll elő, melly a' szívre farasztó benyomást tesz, 's ösztönét költi az észjárom' levetésének. Ha szív az uralkodó, a' szenvedélyeket veszi udvarába kegyenczekül, kik irtózatosan magoknak kezelik a' statuséletet.

Három fő elem van, mellyek körül a' statusban kiterjeszteni törekszik hatalmát a' szív.

1. Az önélet, 's ekkor haszonvágý', rangkór', 's fényüzés' szenvedeit idézi fel; mint Cleopatra', XIV. Lajos' 's a' t. korában. A' szívnek illynemű uralgása, finantzügyi megbukást, kimerültséget, ez ismét erkölcsi súlyedést, ez ismét gyávaságot elaljasodást szül.

2. A' hit; mellynek irányában fanatismust, vakdühöt, 's önéletfeledést, (melly szív' és ész' munkásságát veti el főczéljától,) szokott költeni; mint Nero, Domitian alatt az ó, 's reformatio' kezdetekor az ujvilágban; úgy hogy a' már I. Ferencz' korában hatalmasan fejlődő, 's értelmesült Francz-hon sem tudá bölzsültségétől keblét megóni. A' szívnek illynemű uralgása inquisitionale tribunált, 1572-ki vérejeket okoz, mellyek, a' méltóságából kivetkezett embert állattá sorozzák.

3. A' politica. E' tárgyban eldoradoi vágyakra, rögtönzött manias reform- 's erőszakra szédíti a' népet, mint Mirabeau' szavai tevék, mint Robespierre' 's a' t. korában történt. A' szívnek illy uralma, korlátlanságot, ez ismét zendületet, ez ismét megtörést, igába jutást hoz a' statusra, 's életét megszünteti.

De ha a' szív, elsorolt veszélyeit a' statusban szélső eredményekig nem fejtené, vagy épen a' kijelelt főelemek' ügyében valami jót előhozna is: okvetlenül rövid, és állhatlan segély az, melly egy résznek használva az egésznek meríti.

Ha az alattvalókat ragadja el a' szív, anarchia fejlődik ki; ha a' felsőbbiséget: despotismus. 'S kényuraságot nem csak egyén üzhet, hanem testület is, mint Romában a' patriciusok, Velenczében a' tizek' tanácsa, 's Oroszthonban a' senatus. Azért igen veszélyes az olly Monarchia' állása, mellyben az elszigetelt, 's ön befolyás nélkül terhelt nép felett, a' kormány és aristocratia, mint két ellenerők, osztognak a' status' dolgain. Mert, minthogy a' nép, csekélyebb műveltségénél fogva, mindig hajlandóbb a' szívnek engedni: ama' két küzdő erők közül ahhoz fog szegődni, a' mellyik való vagy ál de mindenesetre szívyszerű érdekekkel csábítja magához. A' népnek szivhatalma ellen tehát egyetlen biztosító mód a' Monarchiára nézve, ha azt jogérdek által köti a' status' életéhez, e' jogérdek pedig: földbirtok, és képviselő.

V.

Szív és ész, mint reform-elemek.

Statuséletnek két esetben lehet reformra szüksége. Vagy szigorubbá válik, mintsem népét boldogíthatná; vagy kifejlettebbé, mintsem a' nép

megbirná. Mind kettőt körülmény, vagy visszaélés idézi elő. Első esetben az alkotmányt kell kiterjeszteni, másodikban korlátozó törvényeket hozni; 's mindkettő reform által történik. A' reform' ügyében szív, és ész ellenkező akarattal birnak. A' szív benyomásoknál fogva határoz meg minden hiányt, 's a' reform' ösztönét arra szorítja, a' mi rosszul hat. Az ész, okát vizsgálja minden hiánynak, 's a' reform' szükségét abból itéli meg, mi a' rosszat eredményezé. A' szív rögtön, és magán állva kap fel minden javítási tárgyat; az ész fontolva, 's általános viszonyokkal egybevetőleg. A' szív akadályok által ingerültséget, az ész kitartást nyer. A' szív zendülettel hevenyész; az ész törvényes haladással alkot. Innen világos, hogy az ész, soha sem nélkülözhetlenebb, mint reformban. Washington észszel reformált. Franczhou a' szív', Anglia az ész' rendszerét követi.

Az erkölcsi élet' reformja hittan által történik. Itt épen a' feljebbieket kellene ismételnem, ha leírni akarnám miként kezeli a' hiteszközét a' két ellenerő.

Csak az a' valódi reform, melly nagyszerű világnézetekkel hat múltba, 's jövőbe. Itél a' történetek, jósol a' leendők felett, rendszereket állit, eszméket teremt, elveket tisztít, irányt mutat; vagy a' szak-törvényeket műveli, bőviti, 's határozott értelemre hozza; módosit, felfedéseket tesz, a' tökély' és jóllét' országát helyes törvényekkel előidézi. De helyes törvényhozáshoz csak ész vezet, mert csak az ész buvárkodik a' körülmény', és nemzeti jellem'

okai között, pedig Montesquieu szerint a' jó törvényeknek „annyira a' nép' lelkéhez, mellynek javára irvák, kell alkalmaztatniok, hogy vakesetül vehető, ha egy nemzet' törvénykönyve, idegenre illik.“ (Elles doivent être tellement propres au peuple pour lequel elles sont faites, que c' est un tres-grand hasard, si celles d' une nation peuvent convenir a une autre. De L' Esprit des loix liv. 1. Chap. 3.)

MÁSODIK FEJEZET.

Mellyik elem' uralma, minő eredményeket fejte ki az egyetemes status-történetekben?

I.

Egyiptom.

Az ó világból állitok elő egy nemzetet, melly buta lelkében kevés eleveniséget birt; melly kasztakra osztott népszerkezete, 's minden ügy' tőzsér-'s iparág' czéhezése miatt, mint szinte a' mindent közvetlen isteni befolyásnak tulajdonító hit 's innen eredő varázslat' nyügeinél fogva, még kevés eleveniségű lelkét is mintegy burookban hurczolá; 's még is, mivel gyakorlati számoló, és szivzsarnoklattól ment politicát követett: az ó világnak erő- és műveltségben imponált; Róma és Görögország' pallérozottságának pedig bölcsejévé lön; s ez: Egyiptom. Nálók a' babyloni Hermes, — 's tehát mint mindenütt, egyes férfiú, — terjeszté az első műveltség' sugárit, melly az ó indus csekély pallérozottság' viszfénye volt. 'S mert az ön-

eszmélet' első ereje, iránya törekvése, a' saját-élet' benső akaratára, szükségéire, világára lön fordítva, intézve, központosítva, az azokon tulvagyó képzelet pedig korlátoztaték: minden külbefolyások', vándorló népvegyület', igazgatási változások', 's fentirt political akadályok' daczára tulnyomó virágzásban fejlett ki. A' buta, bágyadt, tompa erejű, égövtől lankadt idegzetű, légtől beteges nép. tudomány, és művészeti fölfedezéseket tön; political rendszerét kifejté, pallérozá; kereskedését virágzóvá tette, 's történetlapjain épen úgy, mint földjén, oriási vázait hagyá nagyszerű éltének. Először a' mindenek' anyját, az időt oszták föl, 's számíták ki; naptárt csináltak, melly egy általános cselekvési számítás' nagyszerű eszmealapját eredményezé. Ezt követte önszükségükből indulva, a' mértan; mit a' Nilus' szabályozása szükséglett. Innen vízmérő, csatornák, zsilipek; mik ismét hydraulica', 's erőművek' tanát feltételezé. Így midőn eszök, erejök', akaratok', önszükségeik' pótlása, számítása körül működék: forrásait nyiták a' nemzeti gazdaságnak, mi körül ismét status-oeconomia', 's finantzan' fejtését, pallérozását kelle figyelembe venniök. 'S mind ennek logikai eredménye jóllét lön 's a' jóllét meghozá a' fejlettebb igényteljesbélet' jogait követeléseit; 's aprónként kifejlett az erős alapra alkotott, 's ön birtok által támaszolt szellemi fejlődés; melly egy gyékénybölcsoben vizre vetett lelenczet, ország-, nép- és imposant törvényalkotóvá hagyott nevelődni Mózesben; 's melly

kalmároktól vett, név- és születéstelen rabszolgát. első statusministerré emelt Józsefben. Igen, de az ész mindig tulsulyt tártott, 's ez minden dolgaikban jellemzve lón. Míg egy-felől roppant csatornákat, földművi csodákat, kimeríthetlen természetést, 's kiterjedt ipar-, és kereskedési viszonyokat alkotott a' csekély, 's műveltebb földrészekről külön szigetelt nép: másfelől a' képzet' számára teremtett czikkek, fölszínti egyszerűségben maradtak. Hangszereik nyomorú háromhurú laut, kisdob, dob, 's trombitavégű kürt maradáinak; mellyeknek hangjegytelen használata csekély élményt adhatott azon kevés alkalomnál, midőn alkotmányilag megengedteték. Szoborműveik kiállhatlan szárazak, egyhangúak valának; 's hát még költészetök? — De a' durván, mázolt inkább, mint festett kövek, 's szövetek közt, mikben feszítészetök állott: egészséges-étkekkel lakottan, szükségtől nem kergetve, léleknyugalommal ült a' mértékletes nép; mellynek életrendét, tápszereit 's a' t. orvosok határozzák meg épen úgy, mint a' királyét; kit a' közérdek' minden ügyében alattvalóival rokon törvények korlátoztak. Nem voltak színházai, 's lázos mutatványtáraik; de igen egészséges fürdők, körülméletkedés, 's a' t. Nem voltak pavillonok, kioszkok, fény- és kaczerházai; de roppant tartós templomok, obeliszek, labirinthek, piramis 's a' t; mik, ha pompaszerűek is, de nem ingerlők nem csábítók. Nem voltak czifra festéseik, képeik, de földképek, vízszabályzási rajzok 's a' t. annál

több. 'S miő volt nemzeti érzelmök? tanuja azon adat, miszerint a' tengerre azért haragudtak, 's voltak sokáig idegenek a' hajózástól, mert nemzeti istenöket, a' Nilust elnyelé.

Táncz, játék, éneklés, 's 'a t. iránt gyűlöletet viselt a' nép; de józan, szorgalmas, mértékletes, kitartó jellemmel birt; 's még hitvallása is olly komoly volt, hogy minden vidám érzelmet kizára, de az áhítatosságot fentartá. Tehát ezen népeletben fő elem, fő alkatrész volt a' számító ész, 's ítélő tehetség; mellék, szűktérbe nyomott, 's senyvedő életművezet pedig a' képzelet; 's tekintsük meg a' polgári, és magányélet' oldalait, miket ezen rendszer eredményezett, megfeleltek-e egy természeti jogokat lehetőségig megközelítő, 's azért helyes közélet' philosophiájának, alapeszméjének? Országlásuk' alapelveül, mint lenni kell, közjölét vala kitűzve; 's ezt, a' jónak virágoztatása, a' rosznak irtása, akadályozása által rendezték elérni; amaszt népnevelés, emezt polgári 's fenyítő törvényszékek' utján. A' népnevelés' ügye nem egyoldalú daraboltságban, egyik ágról másokra ugrálva, mitsem végezve, hézagokat hagyva, osztályokat mellőzve, szabadalmazva, vagy tulterhelve gyakoroltaték; hanem együtt test- és lélekfejlés országos gond' tárgya volt. A' gyermekek' testi erő- és izomfejlődésük' éveit alatt ruhátlanul, pongyola szabadságában nőttek a' természeti szükségnek; 's későbbben is, midőn öltözetet nyertek, egyszerű

kellékeik, a' képzelet', hiúság', fényüzés' méte-
 lyes ragályát sem föl nem költhették, sem, ha tán
 kelendett, nem táplálhaták. 'S bár az udvar, és or-
 szágnagyok napkeleti fényt üztenek: egyik osz-
 tálynak sem juta eszébe, azon, törvényszerüleg
 őket nem illető módot majmolni, mi alkotmányilag
 tiltaték; 's minek némi gyakorlata temetés, vagy
 gyász ideje alatt engedteték meg. De taníták gyer-
 mekeiket azon osztályi életneemtől igényelt tanok-
 ra, mellyhez kötve voltak; mellynek törzsökéből
 születtek; 's mellynek tagjaivá, az alkotmány'
 alap'törvénye szerint felnövendettek. Mindenki
 saját köréhez alkalmazott oktatást von, közköl-
 tségen fizetett, 's külön szak-tanítók által; és min-
 den néposztály' növendékei a' munkásság' 's szor-
 galom' azon gyakorlatában növeltettek fel, melly
 minden kicsapongó elmeábrándot kizár; a' lélek'
 fattyú szétszóródásit akadályozza; minden erőt,
 's figyelmet saját vállalata körül központosít; 's ön-
 foglalkozásiban otthonos ügyességet, biztos tapiu-
 tatot szül. És a' népszorgalom' országos gondja
 általánosan kiterjeszteték. Még a' király' naprend-
 je, munkássági köre is szorosán kiméretett; mit
 mulasztani épen úgy nem lehet, mint mások által
 végeztetnie. És mig a' népnevelésben, egyfelül a'
 lélek' elfoglalása, 's jó irányú munkáztatása által
 minden túlcsapongó tévutak ellen a' közszellem
 biztosították; más felül, — a' természetes testi ne-
 velés, egészség-fentartás' rendszere által, — a' vér'
 és idegzet' beteges rohamai, féktelensége, 's kor-

látlan eedménye ellen vezetették folytonos óvás. Fesztelen öltözet, tisztaság, fürdés, mértékletes élet, környülmételkedés 's a' t. alkotványos kötelessége volt a' nép' minden egyeseinek; sőt az ételrend nem csak alsóbb osztályok', de királyi asztalok' igényeit sem engedé tulcsapongni; 's így betegség, ingerültség, vérterhelt agyláz nem uralkodván: egészséges lélek egészséges testben működheték. 'S mig test' és lélek' öszhangzó idomitásában, olly tulnyomó szerep adaték az észnek; 's olly szük szakmáyra szorították a' képzelet: a' hitágazat, 's erkölestan' elvei adatának kárpótlékül a' politicali hév- és öröm-meddő szívnek; miből ismét az lón, hogy a' túlvágyó képzetnek szent ösztön, 's léleknyugalmi irány adatván: ennek működése, vagy közbejöhethó tévutai is, egy közforráshoz, t. i: a' polgári esend's jólléthez folytak vissza boldogítólag.

E' józan alkotványos jellem bélyegzé magát a' bünkönyv' 's fenyítőrendszer' gyakorlati szerkezetében is. Sem túlvitt irgalmat nem pazarlott, egy emberi méltáunak keresztelt beteg érzélgés; sem lépten nyomon vad szigorral nem gyilkolt a' criminalis ábránd' üldözö maníaja. Áleskü, 's ölés — t. i: isten és ember elleni két fő véték, — bosszúztatott halállal; más eseteknél többnyire a' bün' természetéhez lélektanilag alkalmazott véteksuly gyakoroltaték. Az áruló' nyelvét, a' levéltörö' kezeit veszté; 's a' t. És jeles törvényiróik Menes, Bochoris a' nemzeti élet', néposztályi viszonyok' 's körülmény' szükségeit vevék mérfokul,

lélek és természeti bölcsélettel alkotott czikkeikhez; mik, részlehatatlan igazsággal, hamar, 's törvényszigoron kezeltettek országos fő törvényszék előtt, a' felek' ügyvéd nélküli, — 's így magokért legjobban ellátható, — ügyeik felett. És bár a' királynak, — a' mellett hogy sem terhelni az ítéletet, sem hozására nyilván, vagy titkon befolyani eszközei nem voltak, — lágyító kegyelem-jog iraték kiváltságul: ezen uralkodói akarat is közhatalom' felvigyázata alatt állt: 's így, a' fejlődmi jogok', 's kiszolgáltatási rendszer' kölcsönös ellenőrsége, hideg, számított alkotvány szerkezettel biztosítva, még a' véringerültség, 's túlcsapongó érzelem' könnyelmű szelét is crejéhez ragasztván, összehatva, egy kereket forgatott, melly a' közélet' javát, érdekét, folytonos haladásban vitte. És midőn már a' lassú érettség, a' nagy gép' minden rugóit mozgásba, eredvényeit életbe, élvezőit virágzásba hozta: egy political éber figyelem kíséré a' rendszer' egybehangzó működéseit; melly azt, mint egy felől a' tulfeszítő erők' veszélyétől óvta, úgy más oldalról minden elemet eltávolította, melly a' műfolyamnak gátot vethetne. Így történt, hogy a' nép, 's nemzeti jellem minden külnemzet' heterogen befolyásaitól szorgosan védettet; 's a' görögökkel kötött szoros közlekedési viszonyok' nyomán elharapózni kezdett néphenyeségnek, — melly ama' gép' mindenható kerekeire a' restségszülte képzet' iszapos, temető-árját özönlendette, — Amasis' korszerű törvénye által gát vettették; miszerint minden

polgárnak egy, neve, hivatása, életmód- 's évi munkássága felett, felsőbbségnek esztendőnként bemutatandó számadás' kötelessége, szigorú bündíj alatt elrendeltetik. Így a' nép, hideg, józan, számító nevelés mellett egészséges testté növekedék, 's a' közélet' egészséges légje — t. i: a' hideg, józan, számító, 's éber gonddal őrzött országlási rendszer' — táplálatában, kifejté a' cselekvés' teremtő erejének minden eredményeit, mikre égöve, fekvési helyzete, szomszéd népei, külvilágszonya, 's a' jólét', és közérdek' belösztone, igényt, eszmét, akaratot ébresztett. Az eredeti jellem, nemzeti erény meghonosultak. Bányaművelés, építészet, földművelés, iparügy, szóval a' nemzeti gazdaság' gyakorlati forrási megnyitattak; 's a' nemzet önerőre kelt; melly sajátmagában mindent fellelve, sem féltékeny irigységgel idegen népek' szerzeményeire nem kaczerkodik; sem elégtlenség' ördögétől ostorozva, önmagának, 's alkotványos- és népelemeinek mardosóskorpiója nem lőn.

Most tekintsük át röviden históriai életét, mi lőn az eredvény? Az, hogy a' jogviszonyokkal közérdekhez forrt osztályok' kapcsait semmi vész föl nem oldhatá, hogy a' statusélet egy tömött, átszilárdult szoborra edződék, mellynek vasfejét, 's ércz bordáit sem eszmemozgalmi agyláz', 's belforrongás' örlő szörnyei szét nem vetheték; sem külhatások' ostroma át nem rostázta; 's melly mégis, roppant terjedtségű életművezetét biztos kér-

gekkel óvta. Eredmény lön, hogy bár a' nemzetet pap,' katona', baromtenyésztők', pásztorok', tolmácsok', gyártók', halászok' hétfejü hydrává fajulható különérdekü, 's különvelejü osztályi képezék; 's bár a' papok' törzsöke, nemcsak elseje volt a' több kasztáknak, hanem részint jogszerű polgári igény, részint értelmi túlsúly, kitervezett csel, 's örök éberönzés' következtében, ők valának néptanárok, statustisztek, orvosok, bírák, csillagászok, 's befolytak az ész- és hitphilosophia' ügyétől, a' kalmárnövendék' első hieroglyphtanáig, mint szinte a' királyházi ételrend' 's hálóterem' titkaitól a' halott körüli intézkedésig mindenbe; szóval ők valának élet' és halálnak polgári' katonai' 's fenyítő hatalomnak képviselői, rendőrei, eröművészei; 's igazgatói, mindennek; 's bár ezen papi politica, sajátságos beljegyénél fogva, — miszerint öntagadó lenni sem tud, sem akar, — az egyetemes nemzetírányra, ha nem mindig, bizonyosan sokszor közérdek' ügyétől eltérőleg törekedett hatni, 's épen azért a' nemzet' hitana, mythologiája, 's philosophiai iránya, a' polgári történetek' forgató pontjai között, — mint például az ősi Mozes' korával, Mozesé Herodotus' szakában, 's ez ismét a' Ptolemaeusok alatt, — tetemesen változott; 's bár végre ennyi szellemcserék, eszmeváltozatok, 's elvforradalmi átmenetek, többnyire súlygyenvesztő ingerültség' 's politikai szenvedély' minden félelmével szoktak jöni, 's pusztításokkal kitisztulni: még is, öntudatos vezértápiantat, következetes országlási modor, 's hideg

számitó politica' alapelvezezi hű ragaszkodás, az elmeccsend', 's léleknyugalom' szárnyain vezeté át mind ezen félelmes elemet; 's mi nemzeti sírt adhatott volna, nemzeti dicsőséggé teremté. 'S mint a' szellemélet és értelmi érettség, minden elmehábor- zendület- 's szenvedély-harczoktól érzelmfék által biztosítva, korszerű haladásban tartaték: úgy az anyagi életművezet, ama' hidegszemű kormányrendszer' gondja alatt, emelkedési fokain fényes pontig hágott. Úgy hogy, bár statusviszonyaik külön korszakokban, külön éredekirányt vettek; bár az állodalmi helyzet, most önálló ország-lás', majd provincialis kormány' kezeiben módosítaték; bár most zsidó, majd görög, persa, vagy római statusnézetekkel, vagy épen viszonyokkal jött érintkezésbe; 's bár a' zsidó Jeroboámmal szövetségzett Si s a k a' Diodorus által kiemelt T n e p h a c t u s, 's a' tisztaszellemű törvényalkotó A s y c h i s sokban különböző irányú fejedelmek valának; bár az aethiopiai felsőség alatt töltött félszázad, a' harmincz, 's néhány évig terjedő polgári anarchia, a' tizenöt év alatti tizenkét fejedelem' collegialis uralkodása, majd ismét a' Psammetich által alapított monarchia, mint szinte későbbben Cambyses' és Nagy Sándor' idegen hatalma, 's a' Lagidák' országló házának fényes solid pálczája, különszellemű igazgatásformák valának; 's bár végre, ennyi kormányváltozat, hatalomingás, érdekcseré, 's váltott befolyások, a' nemzeti-élet' erejére ártalmas, gyengítő, sülyesztő, kapkodó stadiumokat szok-

tak okozni: még-is Egyiptom, kiincs,- tudomány,-
 's földművi virágzó példánya maradt az ó világnak;
 mignem Cleopatra' fecsérő könnyelműsége meg-
 vesztegeté az erkölcsöt, hiúvá tevé az értéki be-
 cset, elhigítá a' nemzeti szilárdságot, fölolvasztá a'
 közérdek' kapcsait, 's érzelem és szenvedély
sülyesztő, aljasító mételyében puhává, bizalmatlan-
ná, egyet nem értővé törpítve a' népet, a' már
 Ptolémaeus Philadelphus' fényezésében kezdődő
 igény szerint, Róma' hatalmába dönté a' nagyszerű
 hont; siroszlopúl hagyva királynői szennyes hírét,
 's megvetve alapját a' nép' végerőtlenedésinek,
 mellyből többé kiemelkedni nem tudva, saracen- 's
 arab-kezek közt hulltak porba töredékei.

II.

Spanyolhon.

És most hagyjuk el a' nagyszerű romokat,
 miknek ősi dicsőségét száraz hideg politica al-
 kotá, 's harmadfél ezredig védte; 's lépünk egy ó vi-
 lági tragicus nemzet' színpadára, hol képzelmés-
 ség játssza a' századok' véres fölvonásit; hol szen-
 vedély volt a' sugárló, 's az öugyilkos jelenetek' ro-
 hami egymás' hatását nyeldesék; 's mellynek egész
 nemzeti léte, egy politikai hideglelés' folyama;
 melly csak azért látszék közönként egészségi erő-
 telt nyerni, hogy a' követő láz' rohami annál mér-
 gesbökké legyenek, 's ez Spanyolország.

Már maga a' hon' természete, szív- és vérhatalom' kifejtésére van alkotva, 's azt népeinek jellemében folytonosan kísérni lehet. A' hegyi, 's tengervidéki száraz tiszta levegő, erős mellű, inas népet nevelt, mellynek, a' dustermékű föld' buján nőtt, egészséges, 's másuttiaknál táplálóbb növényi, bővérét örök táplálásban tarták; 's a' temérdek erős hevítő illatos borok, mindennemű fűszerek, ingerlő főzelék, 's italtermékek a' déli melegöv' járultában, fogékonynya' tevék a' nemzet' lelkületét mind azon elemek' nem csak elsajátolására, de elbirására is, miket vér, érzelem, 's szenvedély szokott hatalomeszközül, 's forradalminak kutsejéül fölvenni, mint költészet, szerelem, büszkeség, párdüh, bitláz 's a' t. 'S minthogy a' termékeny haza könnyen, 's bőséggel természetben minden táplálékot; könnyen uralkodást nyert a' hegyesség, melly a' kényelmesség' elfajulásához tért nyitott; 's ez ismét, a' hő, és meleg vérben, égőben, 's fűszerektől bódult, tikkasztott agy' féktelenségeiben dus tért, 's anyagot talált. Mit kellett volna tenniük, hogy azon érzelmi túlsúly szívzsarnoklat melly a' magános népeletet bélyegzé, tépé 's zaklatá, az alkotványos nemzeti lét' jellemébe át ne lopja magát? 's zavargás', zendület', elégtelenség', 's minden polgárzati szörnyek' magvát ne oltsa méhébe? felelet, az észpolitica' hideg kezébe kellett volna szorítani a' magány érdekek' 's eszmék' szétágazó szálait, melly azt, számító elvek' 's alaptervezet' nyomán, egy

közérdek' tartós vezérvonalával szője fel, 's az ingerültségtől szakadozott szálak' erejét, az egésznek tömött összefüggésével pótolja. Nem úgy lőn. Midőn még alkotmánycodex, 's formába öntött kormányyszerkezet nem vala; még a' német népek' vándorlása előtt, egyes város', néptörzs', vagy családok' szenvedélyből eredt, nőtt, 's elfajult érdekei, vitái, csapongási pusztíták a' hont. 'S bár nemzeti erő, 's cselekvési tehetség, óriási adatait teremték a' merész akaratnak: még-is, mert szoros rendszeres egység nem füzé egy irány felé az erőket, mert minden merész vállalat, és tény, egy fellobbant szenvedély', vagy napi szükség' hevenyészett kitörése, 's kényszerítése volt; a' köz életre nézve eredmény nélkül veszett el a' tettek' nagysága, 's átmenetében bűszrohamot, következtében pusztulást 's fájdalmas emléket hagyta. Midőn a' versengő Róma, és Carthago elveté koczkáit a' politicalai hatalombástyául ismert Hispánia fölött; 's táborteleppé alakítá e' roppant félszigetet: minő merész, meglepő, hatalmas jelenetekben mutatá magát a' polgári tűz? Sagunt, hőszántság' 's törhetlen kitartás' erényeit hagyá örök emlékbén; Lusitánia' férfiai egy művelt harcztan' tervét, cseleit, 's erejét tudák lelkesedéssel tehetetlenné tenni; Numántia' polgári pedig két római vezért tenkre harczoltak; sőt Hostilius' szabad bocsátásában, 's a' Scipio' éhostroma alatti önelégetés által a' nemzeti erény' emeltebb fogalmát jelelték, mellynek egyes nagysága a' celták' Megarájában képví-

seltetek. 'S még is, ennyi élet, ennyi tűz, muló eredmény' rakétája lön; melly magát elperzselé, de közfény- és hévpontja, hová sugárit visszavigye nem lévén, az ontott vér' csepjeiben tört meg, 's aludt ki. És a' felettök folyvást csatázó idegen vetély, nyomatás' járma, kirablott jog, szétszakadt élet, 's hadáruvá sülyedés, méltatlan érzelmet, 's eszméjét költé ugyan a' népegyletnek: de nem az ész' lassan működő utját választák; hanem az ingerültség rögtönzött ajánlata kellett; 's eltévesztve a' felvirágzás' első alkalmát, polgári jogszerű philosophicus szövetség helyt, a' Viriáthtól tervezett közzendület fogadtaték el, melly a' lázadt eszméknek ugyan cselekvési tért nyitott, de ivadékok' nyugalmit törte meg; polgári lét', és érettség' eszközeit szorítá háttérbe; 's zajgási sympathiát költött, melly, — bukott római népfők', 's nagyok' élesztése által, — kétszázados harczczá nyúlt, végeredményül, római igába játszván Spanyollont.

'S imé az isten' legdusabb, 's kellemesb földjére települt nép, ég' és föld' választott adományi között, mielőtt független, alkotványos nemzetté alakult, vagy közérdekű rendszer' boldogító természetével megismerkedett volna; bevégzé időtlen negatív éltének első felvonását; 's vér és izgatott érzelmek' szétvonó ördöge miatt, idegen hatalom' provinciájává lön, mellynek saját kormányzata négyszáz év alatt önnylvét, szokásit meghonosítván, minden eredetiséget megtört, le-

vetkeztetett; de életjelét adá egyszersmind ama' boldogító politicának, mellynek kormányát ész viszi; mert hadtan, 's tudományok virágzásba jöttek, 's az ország, hazája lőn Seneca', Traján' 's Theodósiusnak. De a' nép' istene, mint ennemzetünkkel is tőn, nem hagyá végképen kiveszni a' nemzeti vágyat, 's öntudatot; melly a' lélekakarat' végerejét titkos mély gyökérben szokta megtartani egy zendülő korszak' számára. Így, midőn a' vándorló népeknek, római századok után alakult birodalmait, az épen olly lángeszű, mint vállalkozó Vallia megdönté, 's a' gothok' nyugati országában megveté a' spanyol nemzetiség' bölcséjét; midőn Leovigild Galiciában épite országot, 's a' biralom terjesztő Eurich, alkotványt ada a' gyermek nemzetnek; az, rémes multjából tanulva, elfogadá kötését. De mi előtt a' közérdek' életét, célját, eszközeit tisztába hozta, 's bel- és külviszonyok' adataiból az állodalmi irány' kulcsát meghatározta volna; egy új nagyszerű tan foglalá el a' polgárilag kiskorú nemzet' elméjét, a' katholicismus: melly a' kitörlött gothnyelv' helyébe közös ösit hozza ugyan vissza; de épen azért, a' spanyol népek' egységét, a' hit' szellemében, 's papi kormány' befolyásán alapítá meg. Így a' hit lőn a status élet' alapeleme, melly jogokat nyita az érzelem terjeszkedésének; 's uralomra emelve a' képzetet, most a' kebelbeli királyságok' rangfokozatára költe eszmét, melly irigy vetéllyel mérgezé a' a' szétfolyó irányt; majd a' nagy Cid' 's lovag-

költészet' tulragadó korát, 's a' nemzeti érzés' ama' beteg magasztaltságát idézé elő, melly mindent az egyház' erejében véelve föltalálni, elveszté a' kormány-biztosítás', 's ön munkásság' ösztönét; majd a' rang- 's család-elsőségi osztályzat' mirigyét, nemzetségi czivódásokban hozá a' haladás' nyakára, kasztákat szabadalmazva a' nép, 's köröket a' kaszták között, melly az ellentörekvés' szellemét, az igazgató, 's törvényhozó testületek' körében egyaránt elbinté. És ezen tul-szoktatott polgári ábránd, e' nyugtalan véruraság, minden formában megpróbálá erejét, 's többnyire sikerrel. Most, nemzeti szegénység miatt, zsidóknak osztá jogegyent, pénzügyi miniszterré, országtiszt-, királyibérlők-, 's nagyok' udvarmestereikké emelve őket, majd ismét, midőn azok, az öntudatlan, hagymázos nép' éber álmai alatt, pénzt, és hatalmat magokhoz cseleztek: pusztító gyűlölet 's üldözésre tört ki ellenek, melly ismét a' status-élet' beteg művezetét rongálta. Most, a' törvényhozótestet tevő heterogenné, szétvágó érdekű alkatrészekből szervezve; majd szent szerzetek' számát, 's jogait szaporitá, míg más felől az egyház' ajándékozásával fogyasztá a' változó pénzügy' erejét. Ennyi indulat túlzásban most a' rendek akarák korlátozni a' király' hatalmát, majd a' király tö-törekvők imponálni a' corteznek; de a' nélkül, hogy törvényes lét, 's állodalmi szerkezet' elve vezette volna, mindig szenvedélyből; 's a' nép, mint dolog, mint szél' és pillanatnyi vakérdek' laptája,

most ez, most amaz párt' érdekei szerint hányó-dék, 's változtatá közvéleményét, semmit nem ha-ladva saját jóllétéhez, 's a' közjó' erejére. Mig ekképen a' pogári figyelem, a' statusélet' költői oldalán 's inkább ékeire mint életvázlatá-ba n lön felozsolva: a' statusgazdaság, adózta-tási rendszer, 's képviseleti szerkezet, rendetlen változatokon hurczoltattak által; 's bár a' cortezjog földbirtokon alapult; 's nagy befolyásu igényekkel birt: még is, — kivéve a' legújabb kort, — soha nem kormányoztaték a' nemzet, saját országgyü-lésétől eredt törvények által.

Most tekintsünk röviden végig a' spanyol nép' nemzeti, és magános életén, mi az eredmény? Az lön, hogy a' spanyol pór — ki, mindenütt a' nép' magvát teszi 's jellemét elhatározza, — phantas-magoricus szélsőségek közt hanykódva, hitében vakbuzgóvá politicában párdühössé, házkörében rendetlenné, reményiben gyanússá, 's jellemében bosszuállóvá, és kétkedővé lön; hogy a' gazdag honban többnyire szükön, 's való-évtelenül ten-gődött. Így lön, hogy a' nemzeti élet' arcza most kórhalvány majd tulpiros színben járt; hogy az al-kotványos ügy, fõnség' és sülyedés' pontjai közt bukdácsolt; hogy nagysága, mintegy felnyurgult növény, kinyitá ugyan ollykor hervatag szirmait, de gyökértelen pompáját mindig első szélnek ad-ta; így lön, hogy a' nemzet, mit az új America, mint az europai status-rendszer' ifjú és hatalmas fejét köszöntött, a' habsburgi törzsök' korá-

han hirtelen elvénült; hogy a' bourbonházi királyok alatt visszanyert hatalma, ismét szenvedéllyel üzött francia rendszer- 's napoleoni hatalomtörvényben veszett el; hogy az 1812-ben alkotott új forma, két év után önkény' és inquisitio' zsákmányává lön; hogy az 1820-ban hadsereggel visszavított alkotmány, a' pártfelek' belküzdeése miatt elesett, 's külviszonyaiktól földhöz sújtaték; — 's hogy végre legujabb évtizedeiben, olly szörnyű dramát játszott le, mellynek végjelenetei közt nem annyira tragicus halál' mint öngyilkosság' előérzetében vonaglik. Így lön, hogy a' rendkívül termékeny, három tenger' kereskedési közlekedésével, kikötők- tengeröblök- folyók- 's Pyrenaeken átvágott utakkal, roppant érzebányákkal dús, 's az újvilág' aranyával egykor gazdálkodó haza, melly annyi század alatt minden néppel, 's földrészekkel kereskedési viszonyban állott, most népustültan, süllyedve kimerülten áll: mig a' ködös, szűk Albion, a' tömött nagyság' oriás-istenévé nevelte magát.

III.

A n g l i a.

Igen, ott áll Anglia, Egyiptomot képviselve új kiadásban, nemzeti tömött erő' és nagyság' öntudatával; ki csak azért látszik vizre települni, hogy kétéletű erejének mind két elemét felhasznál-

hassa. A' világ csudálja, 's irigyli őt, mellynek kincsét, pompáját, 's nagyszerűséget szük telkére építé. Könyvek irattak, vélemények surlódtak nagysága' okáról. Külön kutfökből, most hibásan, majd közelítőleg, 's gyakran okot eredménynyel tévesztve magyaráztaték e' roppant életkifejlés. Maga Montesquieu, törvényhozó- ítélő- 's végrehajtó hatalmak' különzött szakmányozatában keresé az angolkormányerőt, mi ha állna is, — bár, hogy több történeti példával incisat ne halmozzak, önállodalmunk' e' tét' nagy részével rokonszerkeszte elleneredményt tanúsít, — már maga okozat leendne. És a' gazdagság, szorgalom, műveltség, 's mind azon elemek, mikben gyöngeszemek, — felmetszett gyümölcshéj alatt közvetlenül magvat keresve, — magasságát hiszik, kiforrásai egy közmederbe vezetett, de osztályi szükségyszerüleg szétcsatornázott érdek- és ösztönegységnek; ez ismét nép- és kormányalkat' öszhangzó kiszámolt szerkezetének; ez végre gyakorlati ész kétszerkettőjének; 's most a' nagyság' keresett kútfejénél vagyunk. És nevezzük ezt józan tapintat', értelmi mägond', ögmérséklet', észkormány', vagy bármelley erő és öntudat' iskolájának, az eszme és fogalom mindenesetre határozott; 's mind azok előtt tisztában áll, kik az alkotványos élet' philosophiáját buvárkodó szemekkel nyiták fel.

Igen, erősen hiszem, vallom: miszerint az angol nemzeti lét, izmos, inas, egészséges testét

egy táplálólág étkezett, mohósággal, émelygős csemegékkal nem terhelt, 's mértékletlen dobzódásban nem romlott gyomortól kölcsönzé: 's így megvelő- és csontosodott alkata, minden vérlázt, vagy bőrbetegséget kiállta, organicus kórba pedig soha nem esett. Vagy, az anyagi képet mellőzve, biztos, kül- 's belbajokból kivivott, virágzó századait, azon hideg, fontoló, alkotványos mérsékletnek köszöni, melly népe' véralkatát is félreismerhetlenül jellemzi: 's melly a' szív' 's érzelem' tévutait rögtön vágásba igazítja. De hogy ok- és gyámtalan tétellem, szörhasgatóknál kételkedést, 's roszt akaratuak előtt gáncsot ne szüljön: némileg taglalni fogom állodalmi alakulását, még pedig minthogy elemek' tekintetében mienkkével sok rokonságát látom, a' „*contraria clarius elucescunt*“ nál fogva vonatkozólag.

A' szász-alkotvány' ős lelke az, melly az angol nép- és kormányalkat' fogamzásában olly hatalmasan működék; melly csipős levegőként kitisztítva az ó britt szellemet, 's kitartáshoz edzve természetét, nem csak a' durva dán-erőt, 's normanharczokat átvivta; 's nem csak az anyaországban veté el tény-erő, 's polgári önálló élet', 's világhuraság' ép, és csiratelt magvait, haem Walest, Irhont, 's Skótiát is meglelkesíté, hogy a' közfejlés' nagy művének eszközi, 's osztályosi legyenek; sőt angol-gyarmatok' életművészetébe is, mint annyi fiakba átvivé lelkét, mintha nemzett, 's nemzendő országokban akarná kinyujtani dicső,

boldog életét; 's örökösít szerzeni bizonyos kincsének. 'S e' titkos hatalmas erő s z a b a d s á g, 's közérzelem. Honadó apáink épen e' vágy' érdekére egyesültenek, 's midőn hazát harczoltak, midőn haladat' oltára állt a' vérdijas teren: szabadság' nevében tőnek esküt a' nemzet' jövőjére; 's mint Angliában itt is szabadság lőn az alkotmány' eredeti jelszava. És a' drága gyermek megszületék, mind a' két nép' szerkezetében; de nevelése igen eltérő lőn. Ott éber, öntudatos anya, a' mérséklet fejté eszméletét; itt elfogult, tulszerető önzés kényezteté el. Ott messze kilátás' tervében ápolattak gyermekévei, itt pillanatnyi öröm' vagy szükség' eszközivé lőnek. Ott rendeltetése' minden ágaira szoktaták figyelmét; itt egyoldalú érdekek' szük fogalmához törpíték. Ott logikai következetes elvből merité irányát, itt változó célokért vágta zavarta keresztül önútait. Ott velős védangyallá nőtt, középponton örködve a' közcsalád' joga felett; itt vásott suhanczczá képződött, 's béres vazallként álarczban járt vendégszerpekre, egyiktől másikához csapongva a' közvérség hasonlott feleinek; vagy többnyire csekély zálogbérért bitorolni engedve ösigényeit. Ott nem engede hanyagúl foglalásokat, 's törvényes utakon akadálytalanúl tartá fön biralmát; itt, gyakran elalvá, vagy hagyá cselezni a' haladás' szakát, 's véres zendület' zászlói alatt, olykor kárpótlólag akart utánrohanni; míg ismét áléletbe süllyeszté zsibbadt tagjait.

Declamatiomat adatokhoz támasztom; 's lett dolgokat jelelendek ki, miszerint Anglia, a' népalkotás' ügyében gyakorlati észszel, vigyázatos gond', 's sulyegyen' vezérelve alatt kezelte a' szabadság' eszméjét: a' magyar pedig szív után indulva, szenvedély' nyomán könnyelmüleg bánt vele, 's a' befolyó párthatás' köre szerint szélpontig vivé, vagy szorítá.

Angliában a' nemesi rang, eredetileg nem volt örökös; alkotványunkban mindjárt azzá téteték; 's következőleg, ott az emelkedési ösztönnek szabad igény és siker hagyatván: irigység', meghasonlás' halálragálya háritva lön; törvényeinkben pedig kiemelt jogokra praedestináltaték egy ismeretlen, 's azokra könnyen méltatlanná fajulható ivadék, azon sokkal nagyobb osztály' rovására, mellyet maga a' mellőző kiváltság, minden kiterjesztés nélkül eléggé ingerültté tön. Angliában a' normanuraság alatt lett örökké, de hűbéri kötelesség mellett, mi okból, egész század alatt inkább üres név, pusztá méltóság, mint jog és szabadalom' osztálya volt; 's így, azon lassú átmenet, melly azt későbben rang', tisztség' 's hivatal' fokainál fogva jelentő alkotványi befolyásra emelte, megszoktatá, kiengecsztelé, sőt az együttjáró terheknél fogva hozzájok ragasztá a' köz kedélyt és véleményt. Tehát az angol lovagrendet hűbéresek' egyeteme tevé, kik földbirtokaiktól, bizonyos kules szerint hadszolgálatot viseltek. Igaz, hogy e' kötelesség aristocratiánknuak is törvényben irt szakterhe vala;

de miután az újabb országban, Europa' rendszerét megváltoztatá, 's a' kiváltságos rendek' katonászkodása felesleggé, vagy legalább rendkívüli eset' végeszközévé vált: Angliában adózással cserélte fel megszűnt szakmányát, nálunk pedig bérmentesen hagyaték avult kiváltságaiban, terhére egy erőtlen, kizsákmányolt osztálynak. Később, Angliában mint nálunk, grófok' 's bárók' osztálya emelkedett a' lovagrendből, 's ott, mint itt amazok maradtak a' törvényhozás' személyes gyakorlatában, míg a' nemesség követek által képviselte magát. Ennyi változat, 's népelemek születése között, mi természetesb, mint hogy a' nemzet' anyagilag legjelentőbb része, a' polgárok' 's szabad földművelők' száma megkevesült; haszonbérlok, gyártók, kézművesek' jobbágyokká tétettek, 's köztök titkos elégültlenség' lelke terjedt el? Mit tön Anglia? Éber, egybevető szemlével kíséré azon ellen-irányt, mellyet a' londoni polgárság' 's bérfizető jobbágyok' már akkor hatalmas rendje kifejtett; 's midőn azon irány, II. Richard alatt, a' bárók' nyomása miatt túlemelve, népzendület' alakjában jelent meg, azonnal eltörlé a' rabszolgaságot. E' korszerű orvoslat sulyegyenbe hozá a' test' művezetét, összemunkálásra harmoniázva az erőket; 's ujlag, midőn kétszáz év alatt a' népesség' anyagi- 's értelemteljes szellemi ereje tagabb, kéjelmesebb formát kívána: megszüntetett minden jobbágyi viszonyt; 's szabad birtokot engedve, a' képviselet jogát' pedig birtokalapba gyö-

kerezeve, kibékíté a' kor' kívánatát. Nálunk ellenben a' szabadság, aristocratai egyedárú maradt. A' polgárrend fel sem véteték; több századdal az alkotvány' alapulta után emelteték Zsigmond alatt törvényhozó osztálylá, 's akkor is a' nemzetiség' vesztére. Jobbágyink' tömege pedig mint dolog, mint öntudat- 's szabadakarattalan lény tekinteték, mellynek élete, mozgalmái, idegen érdek' számára teremtvék; 's az önkényes bánásmód, — melly rajtok gyakoroltaték, — zendületeik' megbukása után is békeengedmények helytt, erőszak' rendszerével szorosb szigorral üzetett. Így, midőn Anglia kiegészítő részül csatlá közérdekéhez a' roppant elemet, Magyarország háttérbe tolá azt, bizonytalan éredvények alatt hagyva jövőjét. Lám mit tesz a' gyakorlati számítás! Mit Anglia alapszükségnek látott, t. i. népének nemzeti elemmé forrasztását, azt öt század előtt megtevé; nálunk pedig, félig utolsó országgyűlésünk' műve lőn, félig pedig jövőnk' feladata.

Tehát Anglia két népelemet alkota; nemesi rendet 's polgárokét; Magyarhon ellenben szabadságot és nemzetiséget egyetlen osztály' kiváltságává, 's származati örökévi tőn. Anglia a' két elemből: nobility, gentry, 's commonalty-k' három alkotványos rendjét formálá; de azért törvényeivel csak két erőt hagyta foglalkozni, főaristocraták' házáat, 's polgári kamarát, hová alnemesiségét is vegyité. A' magyar alkotvány egy elemből: főrendek', papok' nemesek', 's polgárok' négy

osztályét fejté ki; mellynek mindenike önálló erőt gyakorol országgyűléseken. Ott, a' papság, rangfokozat' utján osztaték föl a' három rendben; itt hivataloktól igényelvén befolyást, külön rendet is képez. Angliában a' rangkülönség nem hoz feszt, hasonlást a' közegylet' éltébe, mert nemessége a' nép' adózásában osztozott, képviseleti jogát pedig megosztá. Azonban családai összeolvadvák a' polgárokkal, mert minden nemes jog elsőszülött fiú' öröke; főtisztás- 's ranghozi út pedig közszolgálat' legfontosb ágaiban az érdemnek polgárok' számára is nyitva áll; úgy hogy egy részről a' kiváltságos osztály, másodrendű születés' útján polgárrendbe vegyül; más részről a' polgárrend, szorgalom-szerencse-tudomány- 's lélektehetség' eszközeivel, — nemeslevél, emberi kedvezés nélkül törvényes uton — követek' sorába ülhet; melly kölcsönös viszony' kapcsaival súlyegyen, 's polgári alkotmány' ereje biztosíttatik. Nálunk ellenben mind a' négy rend heterogen érdekektől izgatva, különirányú elvből indul ki; 's miután valamely ügy felett nézeteiket központosítani sikerült, terjesztetik ismét a' törvényhozást kiegészítő királyijog elibe; 's ennek egyező járultával születik a' törvény, melly többnyire, legnagyobb részben ollyakat kötelez, kik hozásában képviselet útján részt nem vehetnek. Angliában a' felsőház, főtételő szék lévén, törvényhozás mellett birói hatalomban is osztozik; az alsó parlament, magányos billeknél fogva, a' status-igazgatás' ügyeiben nagy, és

valódi részt vesz; a' monarcha pedig titkos- vagy cabinettauácsban gyakorolja azon jogokat; 's így, a' kormányzó, birói, 's törvényhozó három hatalmak olly szövetségben állnak, miszerint egyik sem független a' másiktól. Nálunk különzött illetőség a' törvény' és végrehajtás' joga, — mert a' hatósági ítélő kör, királybirák' kinevezése iránti holt törvény, 's a' képviseleti nádorválasztó jog, az angol garantiához nem hasonlíthatók; — 's a' birói hatalom, ha független nem volna, bizonyosan nem országgyűlési befolyástól nyerne irányt, 's annal kevesbbé a' néptől.

Az angol polgáralkat önmagában veté meg saját garantiáját. A' monarchát, aristocraták ellenében a' népnek democratiához szítható hajlama védi; nép irányában pedig aristocraták' érdeke, kiknek polgári szabadsága, a' népével ugyanazon gyökérből virágzik. Az aristocraták' bástyája nép-ostrom ellen az elenjogok' közösbirtoka, királyi visszaélések' akadályára pedig igazgató hatalombani tettleges részvét. A' népet végre — bár alkotvány szerint, a' képviseleti házak' egyikében sem nyert saját ügyének törvényes, 's szükségképeni tribunust, — sarkalatos jogok, 's azoknak élő gyakorlata, t. i. törvényszék a' juryban, sajtószabadság, 's öngyűlések támasztják; melly törvények' biztosító súlya ismét abban áll, részint hogy az aristocratákat királyi önkényü uraság ellen ugyan azok védik; részint ama' lehetőség, miszerint ha tőlök megfosztatnék, tán többeket is

magához ragadna. Összerkezetünk illy alkotványos garantiáról nem gondoskodék; 's a' nép' ki-rekesztésével megfosztá magát azon tartalékerőtől, melly ellenőre egyedül kölcsönös bitorlásoknak, 's egyent tart a' cselekvő hatalmak' súlya közt.

E' hiányokat gyakorlatos, önkárán tanúlt ésszel pótlani, forrón szeretett nemzetünk ujabban vállalkozék; 's békevédő kormány' járultában, nagy művét már tetteleg, még pedig — mi által a' keresett üdv leginkább sikerülend, — angol reformbill', 's parlament' cselekvő szellemében kezdé meg; t. i: önmérséklet, 's mig új uincs, ó rendeletkezzi szoros ragaszkodás mellett. E' biztos mód, nyomán, nem félhet alkotmányunk, hogy mint egykor szűkkezü tulsággal minden jogot magához szorítva, a' fő erőt élete ellen hagyá fejleni: úgy most, másik szélpontig ugrólag mindenét egyszerre megosztva, éretlen túlnyomóság alá rendelje magát; 's midőn jogot oszt, egy tán nem eléggé értelmesült erő túlvitelében, a' jog' szerzeményi t is kockáztassa.

Fellebbi párhuzamos bonczolatom' közvetlen czélja volt, hogy a' számítás' sikerét, felületesség' vagy tévesztés' béna szülöttével szemközt állítsam. Minő életre nőtt nemzetünk, leirt bölcsejéből, alább látandjuk: most Anglia' későbbi politikájára röppenjünk át rövid pillanattal, melly önmérséklet', 's belátó ész' utját soha meg nem

tagadva, ép gyümölcsét termé a' polgári érett erőnek.

Tehát a' belpolitica' örök, változatlan lelke-
's szellemévé, két gyakorlati erő lön: önálló
egyleti szabad munkásság, melly az egyetemes
törekvést, 's közlelket angol jellem' legkiemeltebb
vonásivá edzé; 's önmérséklet, melly népterheket
folyvást korszerűleg könnyítve, sorsát szeliden en-
gesztelőleg kezelve, 's így keseredettség' erőszak'
eszméjét, eszközeit távolítva: a' munka iránti köz
kedvet nyugalom- 's ösztönegységben élteté. 'S ha
bár — mert hiszen nihil est ab omni parte beatum,
— Irhon' ügyében e' tétel kifogást szenved is, az
anyaország' túlsulya, annak veszélyes eredményét
háttérben tartá, 's tudja tartani, mig ama' fiók-
nép' szőnyegre vett reformja illő arányba teendi
magát E' belpolitica' kifolyása lön a' haladássali
vigyázatos bánás, 's csak olly ujitási elvek' el-
fogadása, miknek eredménye bizonyos számítás-
sal előre látható; mint szinte az, hogy Anglia min-
dent, mit más nemzetek, például a' Francia, zen-
dület- 's háborúval kerestek, békekorban szerzé
meg; 's mit egyszer alkotott, küzdések közt óvni,
's vesztés helyt erősb alapra helyezni tudá. Így,
midőn a' gyilkos, gyáva, üldözött János a' Ma-
gna chartát kiadá, 's később, a' pápának ország-
nevében ajánlott hódolattal közpártütést költött:
belcsatái nem hogy — történeti példák' többsége
szerint — alkotványcsorbát szültek volna; sőt tör-
ténének jelentő fordulatponját alkoták; mert or-

szágbáróik, a' helyt, hogy eseményi kedvező alkalmukat elszigetelt, tulvitt, 's azért állandóan nem birható magasság' eszközeül használnák: gyakorlati számításból a' nagy oklevél' szigorú kapcsaival szorosbban magokéihoz füzvén a' népérdeket, a' királyi hatalmat meggyengíték. Így lőn, hogy I. Károly alatt, Buckingham' ármányos cselei között, a' bitláz' rajos szélveszében, puritánusok' independensek' Cromwell' ingerült véres évei, — ötször összehítt, 's oszlatott parlamentek' korlátlan kitörései, — 's királyi vérpadnál végződött polgárcsaták közül, életét, alkotmányát sértetlenül tudá kivívni. Így lőn, hogy II. Jakab' viszálytelt korszaka, 's a' korona-jogért böszülő York és Lancaster házak' párdühe, pusztításai, szinte csak muló láz, átmenő forróság lőnek a' csontos tagokban; 's foszlékony felhő az álló csillogon, melly alatt tünt borúlt ugyan, a' fény' ős ereje, de lényegében ugyan az maradt.

Számító mérsékletét, külpoliticájának is vezérelvéül vevé újabb időkben; 's miután a' francia forradalom' küzdései alatt, mint európai szövetséges hatalmak' feje, három évtizedig pénzét áldozá, néperejét fecsérlé, vagy tán kimerité: lemonda ön erőtetés' 's győzelmek' igényeiről. Közönyösség' szoros korlátiba lépett, nem követelve Európa ügyében ítéletjogot; sőt alkotni hagyva a' szövetség' rendeleteit, miket országlószéke általában nem helyeslett. Későbbben az amerikai, 's portugál fontos mozgalmak törték meg neutralitá-

sát; a' keleti kérdés' ügyében pedig határozottan mérséklet' elvére folyt be; az ujjabb portugál- eseményekhez mutatva avatkozási sympathiát, mellynek, ismert kormánytanából ítélve, bár titkos, de igen jelentő okát hihetünk.

Most kísértjük meg átnézni az észsuly', országglási kétszerkettő', 's a' folytonos vetélyében csak ez által biztosítható ipar' és szorgalom' rop-pant termékeit, ha ugyan pillanatunk egyszerre körül ölelhetné. Anglia pályaképe az ujjabb Európának. Tömött dicső hatalmas fejlettsége mélyebben hat, irány- és versenyigazgatóbb különmemzettekre, mint az ó világ' fegyvere, harcza 's erőrendszere. Mi valaha a' világot érdeklé, mozgalomba hozá; mi birvág'y', törekvés', végczél' tárgya lehetett, Anglia megszerzé, 's élvezi; 's elhitei velünk, miszerint világsors' mérfoka leend jövőben; mert a' vészterhes elem, — földbirtoktalanok', 's elégtlen gyár' és kézművesek' mindig növekedő száma, — mellynek élőfélelmében, kisszivűek, az alkotványt ingani képzelik, Owen, 's Hazfield nemű elmék' terve', s' leginkább a' teljes öntudatú parlament' belátása nyomán kétségen kül felszlattatik. Anglia, népe' legtöbb részét boldoggá tévé, 's így megfelel a' statustökély' alaptételének; mert hiszen milliók' minden egyesét elégttá üdvözíteni, földi erőnek nem adaték. Anglia' századi, tudomány', művészet', mesterség', szorgalom' minden ágait tökély', és terjedtség' fénypontjáig vitték. Költészet, szaktanok, hang- táncz-

szobor- képirás- 's színművészet; pamut- gyapjú-
bőr vas- -réz- porcellán- üveg- selyem- vászon-
papiros-, érczöntő- 's fénymű-gyáarak; vashajók,
kocsik, hidak, csatornák, felséges utak; czukor-
ser- 's pálinkafőzők, kereskedés, kikötők, közle-
kedések; bankok, kármentő intézetek, 's ezernemű
egylet, mind, mind kimeríthetlen gazdagság' for-
rási. Angliának épen úgy van Schakespearja,
Byronja, mint roppant gőz gépei; manchesteri finom
czernája, mint hős hajóhada. Bögő harangot, 's
szívrepszto harmonicát, oczeánfékező horgonyt,
's hajszálnyi hölgytüket egyiránt készít; 's lovai
szintolly hírbén állanak, mint hizlalt ludjai. 'S
mindent ölcsóban ad, mint más nemzet önmagá-
tól birhatja. Igen mert a' gyakorlati országban,
jogaiban mindenkit véd és biztosít, mert egyé-
ni ügyesség- erő- 's tehetségnek szabad tökélyes
kifejlést enged, 's eszköz; mert minden nagy
eszmét, mi közjót nevelhet, rokon szenvvel fogad,
felsegít, 's ügyében egyesül.

Tehát Anglia roppant tárházzá lön, mellyben
eszme' és ipar', fény' és erő', izlet' és tömötség'
művei rakvák; 's melly ó, és uj ezredek' határ-
pontjára települve: dus museumul mutatja két vi-
lágidő' kincsét. Mig Magyarhon, szint olly függet-
lenül, szabadalkotvány, egykorú nemzetiség 's
gazdagabb föld mellett, — végtelenül, 's helyzet,
's külbefolyások' kulcsával ki nem egyenlíthetőleg
elmaradva, — szegény, 's nyomortelt múltak után,
most kezdi a' nemzeti erőteljes élet' első parányait

öszveraggatni. — Óh ha alkotó keze nem tévedne a' teremtés' művében; ha összhangzólag építne az életgép' minden kerekeit, 's egyiknek éles fogvaival, a' másik' tengelyét át ne metszené!

IV.

Lengyel nép.

És most, a' földi nagyság' csarnokaiból egy nemzeti sírboltba térek át, hol szenvedély- 's kicsapongástól nyűtt rokonunk aluszik. Egy halott' életét akarom vázolni, kit törvényes rend, 's korlátolt szabadság helytt, könnyelmű féktelenség hurezolt, kit rajos indulat kapkodott önszülte bajokban; 's kit — épen olly szánólag saját tévedésit, mint boszús érzettel az erőszakért — kísérték sírba európai testvéri. Közös halottunk, a' Lengyel nép.

Ostörzse, mellyből leszarmazott, duló, erőszakos, hadhoz szokott Szarmatafaj; inkább vad csorda, mint határozott jellemű nép, melly egymást ölö, rabló belháborúk, 's zsákmányzások közt két század alatt, rugalmas de elvtelen, változó 's vad tűz alá rendelt erőt fejte ki. Későbbben a' Lechek' képezhetőbb, irástudó, 's keresztyénhitű Szláv-nemzetsége költözék közéjük: 's a' Piast- váválasztott országoló ház' kormánya alatt alakultak közös nemzetté. De egységök pusztá czím, üres képzet, tárgyatlan eszme volt, minden törvényes forma, alkotmányszerkezet, 's jog és kötelesség'

felosztott rendszere nélkül. Nemzetiségök, a' származati egység' köz név' és uralkodó család' erőtlen férczeiben feküdt. Politicalai létüket, azon egyoldalú, 's veszélyes alapra tevék, hogy csak nemes legyen statuspolgár. E' tétel minden népelemet a' nemesség ellen izgatott; a' választásjog' korlátlan, pártos gyakorlata pedig öntestületét is hasonlás' 's szétszakadó felek' kitörésivel rongálá. És ezen durva száz érdekű, 's fejű kiváltságos rend, sem a' polgári függetlenség' határozott, tiszta fogalmához nem jutta; sem szabad lelkének közirányt adni nem tudva, egyesek' szabadságát, az egész' erejével biztosítani képtessé nem lön. Mi okból, a' nemzeti függetlenség' feltételeit, belcsendet, tengert, határhegyeit elveszté, 's belsejében egylétezőre nem jutva, kül-ellenektől biztos határokkal nem védve, folyvást idegen politica' játéka- 's zsákmányává lön.

Midőn a' Piast örökösök közt Fejedelemségekre oszlék Lengyelhon, a' krakói királyban, ki társai felett előjogot nyert, százágú belzajgásaikhoz központosító gyulpont adaték. 'S első ország-lóházuk' ivadéki közt, hatodfél század alatt, az egyetlen nagy Kazimir uralkodék némileg számító politicalai rendszerrel. Városait részint jogaikban megerősíté, részint újakkal adományozá. A' polgárságot, nemesi nyommasztó befolyás alul feloldá, 's így szorgalom és egységnek ingert szerezve, biztosb jövők' alapját kezdé letenni. De nemzetjellemi sajátságos bélyeg, az érzelmiség ját-

szék bele országos művébe. Egy zsidónő szerelme, az izraelitákhoz tudá csábitni kiváló hajlamát, kedvezéseit; kik pénzváltói egyedáruság' 's jelentőbb iparágak' bitorlása által, a' keletkezendő közjót tenkre buktaták.

A' Piastház' kihalása után, trónkövetelők', 's zsi báruvá sülyedt választók' alkujára hurczoltaték minden polgári jog, szabadalom, kiváltság. A' többet ígérő erősb pártot szerze, 's a' drágábban vett választók, párdühösbek voltak. 'S szenvedélyes vitáik közt, nem segíthete Lengyelország ügyént a' rokonelemű magyarral Lajos alatt végrehajtot, egylet. Lithvánia szövetsége alatt, midőn a' dicső Jagelló-ház' örökévé lettek, ismét túlvitt önzés, képzelmes szabadságkór szaggatá a' nemzeti nagyság' 's virágzat' egypár századát. Mert miután litván szövetséggel őshatárit, néhány tartományt, 's polgárzati védfelsőséget nyert; miután a' lithván nemességgel megye követek által közös országgyűlésen képviselé magát; miután önállásra emelt alkotvány, 's abban gyökerezett érdekegység-gel magát éjszak' leghatalmasb statusává teremté újolag szenvedélyt bocsátva, felgyógyúlt keblére, belsejében önnépét, Lithvániában szövetségeseit árulá el 's tette ellenséggé. Honi polgár rendét t. i. végképpen kizára a' nemzeti képviselő' jogából, hogy függetlenül űzzön országöröklési nyereszkedést, melly iránt a' Jagellókkal sok viszályt viselt; a' lithván nemeseket pedig megfosztá főbb hivatalok' igényétül, mi szerint minister, érsek, vajda,

püspök, 's várnagyi rangokat, vagy is a' közös országgyűlési fő senatus' körét kizárólag önmaga alakíthassa. A' foglaló kapocs ekként kiszakadt, 's a' különvált polgári erő pongyolán álla egymás-ellenében, mint kötelékiből kibomlott szőlőtő, melly egy kelő viharban tépni kezdi önmagát. A' bonczolt elemek' háborgási között, meghódítá az orosz, lengyelhon' őrbástyáját, 's Smolenszkben rugpontot szerze körmeinek, honnan mintegy neki huzalkodott oroszlán, martalékára ugorhasson. Azonban a' Jagellóház' kihaltával lengyelhon' védnemője sírjába költözék.

Választott királyok kezdtek országlani, 's mindjárt az elsőt, egység képzés helyett, — mit az értelem parancsolt, — *pacta conventara* esketék, melly a' nemesi önző *senvedélynek* inyeszerintebb volt. 'S kinek emlékét ne idézné itt fel, a' *charta magna*-, *bulla aurea*-, 's *pacta conventában* ültetett európai hármass életgyökér, melly rokon erőből különböző fákat nevele? Igen, különböző fákat! mellyeknek egyike vészbetört ágakkal veszett ki; másika természetlenül nyúrgúlt fel, későn hozva első virágait; de harmadika századoktól erőteljes gyümölcsözésben áll. Későbbben újlag népre, polgárokra mitsem figyelve *generalis confederatio*' jogát ragadák magokhoz a' lengyel nemesek; melly belforradalom' vagy épen honárulás' ügyét is pártolni, törvényszinleg magyarázthatott. És — mivel érzékrohamban nincs határ, — miután a' nemesség magát féktelenségig feljogozá,

kitünési vetély' ingeréből, egymás ellen támadt. Családgyűlölet, és pártok önték el, 's tevék epe-kórrá a' hazát, melly idegen erőket kérvén fel pártos vérségek' kölcsönös megdöntéseül: alkalmat nyújta a' nemzeti biralom' csonkításához. Ki binné? a' pusztulás' tanító szakában sem tagadá meg magasztaltságát a' szenvedély. Számító visszalépés helyett, a' liberum veto val ajándékozta felönmagát az aristocratia, miszerint egyetlen megye-követi ellenszó, többség' határozatát akadályozhatja. Így lön hogy a' zagyva érdekek' vezérvonala, végkép' összebomlott; hogy nyűgeivel száz akaratot, 's ugyan annyi eszköz felé kapkodást költve, kármentetlen nemzeti vesztségeiket kozák-elszakadás követé, 's biztosító határszéleiket az Orosznak kelte engedniek. Kazimír király orvosló közértést javalla; 's országgyűlési szóban fejté ki rendei előtt: miért, ki által, 's minő kulcs szerint fog egykor felsztrati lengyelhon? de az intő prophétia nem esék szívekbe, mert hiszen ha egy reformer' mélyszemű jóslatát a' többség átérteni nem bírja, nemde gúnny, gyanú, 's álmagyarázata honszerelmi díja?!

Egy dicsvágyó Cardinal, az ép' olly ravasz, mint nyugtalan elmű Radziecowski, ismervé szenvedélytől kormányzott nemzetét, saját hirnevért fölingerlé őt ama' háborúhoz, melly Oroszhont észak' főhatalmává emelve, Lengyelország' sorsát veszni határozá. És hogy az aristocratiai kény, és ábrándkór gyakorlatban legyen, a'

protestans, sociniana 's óhitű úgy jelelt dissidens felek, köztizsdség' törvényszék' 's országgyűlés' jogából kivetve, zsidókkal köz védkormány alá igaztatának. Ennyi vérlobbanat, ingerültség, dacz 's vivó szenvedély közt szennyig aljasult a' nemzeti jellem. Durva kény, dobzódás, fény- és pompaszenv ragadá meg a' gyűlékony kedélyt, melly, áru-hiányban elvet, akaratot tön eladóvá; 's e' megvesztegetetés' fekélye a' köz-erő' izmait undok genyedésben olvasztá fel. És jöve a' gyáva király, az ingatag nőkegyencz, II. Katalin' Poniatowskija; ki nem birva a' nemesi féktelen döllyfel, oroszvédség után hajladozék. És jött új szenvedély, a' szívkor' legdühösbike, hitláz: melly a' vallásszabadságot gátolva, polgári harcztot gyújta meg. Oroszhon avatkozék; 's a' dissidensek mellett, nemzet ellen kelt, hogy alkalmat vegyen egy megölt hon' halottrablójává lehetni. A' lengyel nemesség tán segíthet vala még honbaján, tán békejogokért kezét adtak volna a' hitfelek, de a' nemzeti érzelem, ama' legnemesb lobogvány, túlgerjesztő szélben tűzvészszé fajúlva, elégeté a' házat, mellyben őrfényűl kelle világotnia. Igen a' vérláz confoederatiókra üldözé, 's franczia gyámot kért. Most kitört az orosz elleni harc; 's a Smolenski orosz lány rárohant a' beteg nemzetre. Idegen seregek pusztíták lengyelhont, 's esztelen pártvezéri rongálák haldoklóágyán. Magyarország visszafoglalá szepesi zálogvárosait; 's Pétervár a' felosztás' iszonyú gondolatára jött.

Mint vetének sorsot a' felvagdalt zsákmányon?
's mint temeték el későbbben vonagló tagjait, üres
nevét hagyva siremlékeül? nem parentálom, mert
célom nem izgatás. Hiszen még reszketnek
szemeink a' könnyü' nedvében, még előttünk rohad
az új halott, vázán mutatva ó 's új sebhelyeket,
mikkel önmagát metszé fel szeretetlen kézzel, 's e'
látvány felhúja elménket egy józan nemzettan' szilárd követésére. 'S örömet reméllem, miszerint e'
hon új életre kelend: de ha a' népmaradvány, ész-
kormányi győzerő helyett, lázhajlamban érlelne új-
lag nemzetiséget, inkább maradjon terméketlen
minden idők' méhe, mint öngyilkost szüljön idétlenségre.

V.

Eszakamerikai szövetséges statusok.

Van egy polgárzat, az újkor' hatalmas csudája, melly főtételünk' okszerét, czáfóhatlanúl igazolja, 's ez Északamerika. Ott a' statusélet' ereje, túlnyomólag észpolitica' művezetéből veszi eredetét. Alkotványa hengeróra műhöz hasonlít, mellynek biztos tengelye, korlátozó ész', 's polgári egyenlőség' gyémánt-telepén forog. 'S így haladása akadálytalan; jelenje tökélyes, jövője biztos. Pedig Amerikának nemzetisége nincs. Azon sokszínű vegyület melly népében összefoly, ama'

különféle égöv, alkotmány, hitvallás, népszokás, vagy jellemtarkaság, melly tömegét foltozza; ama' puha spanyol', egykedvű albioni,' rajos francia, szórhasogató német', vadhevű olasz', elégtlen görög', nyeresz izraeliták', buta feketék', 's ravasz színesekek' töredékiből verődött népanyag, mellynek lelke ezerféle eszmék', elv-érdek' és szenvedély' elemeiben oszlék föl: sokkal hígabb, 's heterogenebb olvadék, mintsem eddig nemzetiség' zománczával egyenlően lehetett volna színezni. Úgyhogy, ha egy néptest' alaposzlopiúl alkotványt, 's nemzetiséget föltételezünk: bátran mondhatnók, miként Északamerika féllábon áll. De a' félláb' izmaiban olly gazdag életerő van, melly egész terhét föntartani képes.

Maga a' szabadságháború, 's annak fordulati, változó eseményei, 's a' miattok europai politicával történt viszonyok, érintkezések: éles belátó tapintatot fejtének egy országalkotáshoz. A' Washingtonban képviselt elvek, 's Franklin' esze, minőket isten csak jó kedvében ad, megtisztíták a' nép' eszméit; 's fogalmát szerzék egy józan alkotványtannak, melly erőt, jóllétet, 's köz nyugalmat adandjon nemzeteinek. Északamerika' elméleti készülétéhez járult amaz egyetemi és magány tapasztalat, mit résziut az europai rendszer' évezredes eredményiből, résziut már régtől saját-törvénynyel igazgatott beltartományok' adataiból meríte. És e' több oldalú alkotványos képzettség, e' művelt országban, egészen száraz észnek adott

uraságot szerkezetében; 's a' tisztult szövetségi rendszer, — melly 1789-diki marceziusban az emberiség' tavaszát munkálatival megkezdé, — polgári egyenlőséget engedve közös osztalékul, a' személyes szabadság' 's jogok' garantiaját olly állandó kapocsba tette le, melly a' szövetkezett test' minden részeit egészséges életre foglalja össze. És hogy a' fentartó erő önállással birjon: közös fő alá rendezé az érdekegységbe olvadt tagokat; miképen, -- bár saját szakmányát mindenik külön mód, 's gyakorlat szerint végezi, — legyen egy közép hatalom, melly az összeható munkásság' irányát kijelelje, 's folyamát, czél felé intézze. E' főt a' congress képviseli. Egyes tartományok, kik független alkotmánynyal kormányozzák magokat, ama fő érdekü általános ügyekben, mik közélet' ereiként egész testben szétágazólag a' tényi öntudat' erőizmaít összetartják, önmagokból közjoggal alkotott congressstól függenek. Úgy hogy e' kölcsön hatású műkör, a' nemzetet valódi élőtestté alakítja, mellynek tagjai különböznek, de természete ugyanaz, 's mellynek széttérő munkája elv' 's alapszabályok' rokonságában egyesül.

'S mint az alkotmány, úgy annak igazgató szelleme, — melly egy fő irány' választott vonalát követi, — észur aság' számított szülöttje. A' szövetségi kormányzat' fő gondja, — melly, mintegy vezérsúgár minden intézményeit átvilágolja, — ama siker: miszerint a' tényerős, 's öntudatú szorgalom' folyamát henyeség, hiú fényzés,

jogbitorlat, 's ragályos példák ne fonyaszzák; vagy más szóval az értelem, minden érzéki befolyástól védve, biztosítva legyen. A' helyes mód pedig, mellyel e' célra dolgozik, minden érdek' közössé tételében áll; hogy kiváltság, szabadalom, előjog, különböztetés szenvedélyeket ne költsön, 's vetélyirigység', mellőzési düh', vagy polilicai ábránd' métegyében, egyesekért, el ne mérgezze az egészséget. Ez okból nincs rend, rang, polgárosztályzat, vagy uralkodó vallás. Hitjog kinek sem juta eszébe, pedig Reformáltak, Catholicusok, Óhitűek, Praesbiterianok, Baptisták, Lutherkövetők, Congregationalisták, Angol-egyháziak, Herrnhuterek, Mennoniták, Dunkerek, Izraeliták, Shakerek, Harmoniták, Universalisták, Bálványozók 's a' t. laknak szomszédul az istenadta földön. Képviseleti jog, adózási teher, hivatalos igény, 's hon-szolgálati kötelezettség mindenkivel egyiránt közös. E' köz szeretet' elvét idegen vándorlottakra is önként kiterjeszti: még pedig bölcs terv' nemes rendszerével, melly midőn a' természet' és igazság' jogával emberségesen gazdálkodik, egyszersmind közcsendeért ellenörködni sem feledi el. Települő gyarmatnak ugyan is a' congress ad kormányzót 's birákat, hogy lehető igazása, magának vesztét, az egyesületnek baját ne eredményezze; de ha öt ezer tőkélyes korú szabad férfiak' hazájává lőn, népképviselők' kamráját alkothat, 's ebből választ számára a' congress kormányzó ta-

nácsot. És ha népessége hatvan ezerig nőtt, független alkotmányt teremtve, önállólag, saját actórátusával foglal székét egyesült testvérei között. E' teher' és jogközösítés' nagy elvét, — melly az erőknék belülről kifelé fejlesztése által velős, tömött közéletet nevel, — külpoliticájokban is jellemzék az egyült statusok. Hadaik után, önálló cselekvőségük' első tette lón, miszerint minden hajózó nemzetet, kereskedési megszorítás', kivitel', 's vám-pénznek viszonyos, szorítatlan ugyanazonságú feltételeire szólítanak fel. Öntermékeik' cseréiben pedig nem csak idegen hozományokat nem tilalmaztak, de saját áruikat is olly kulcs szerint szabadalmazák, vagy veték harminczad alá, minőt kölcsönös külviszony' egyenlítésére, az osztó igazság hozott magával. Emez őszinte osztályegyen mutatkozik az 1815-től 1824-ig, Angol- Svéd- Dán- Porosz- Sardinia- Németalföld- Orosz-, 's Francziával kötött hajójogi szerződéseiben; mint szinte az 1824-től 1828-ig Columbai republica- Brazilia- 's délamériki független testületek' nagyobb részével kialakított kereskedési szövetségeiben.

Amerika' politicája, mig egyfelül népszorgalom' 's iparügyét, siker' és jogos remény' fejében meghonosítva, közmunkásság által közvetőleg akadályozá képzet' 's érzékiség' hatalmát; más oldalról positív rendeletekkel közvetlenül hatott azoknak ragálya ellen. Statusünnepeket nem szabadalmazott, mik sokszor üresen fellengő, 's alap-

tárgyaiktól elszakadó, eszményiesült népábrándot szoktak költeni; de a' vasárnapok' szentsége polgári tilalommal védetik, hogy mételyes játék-korcsmázás-hevítő lakomákban, 's idegható, csábos, képzet-rohasztó kedvtöltésekben az érzékiség anyagot, 's útát ne találjon a' néperkölcshöz férhetni. Ez okból alkotá javítóházakká börtöneit, 's irtá el dologintézetek' útján a' hegye unalmat, melly vagy örülségre vezet, vagy bűnörvényeket nyit egy tévedt lélekben.

És ime az értelmi hatalomsúly főnséges eredményekben magasztalja önmagát. Egy földön, melly sűrű rétség', járhatlan ingovány', erdők', tavak', mocsárok' vad térek' kietlen terjedelme volt; mellynek mogorva, egymást faló, 's nyersvadakkal lakozó benszülőttei, még a' pásztor élet' nemét sem ismerék; egy földön mellynek első települői éhség, dögvész, 's elemek' zsákmányivá lőnek: e' földön mondom, nyomorú csüggeteg üldözött nép, buta vadak', 's elégültlen vándorlók' gyülevész csoportja, kik kótyavetyén egy két mázsa dohányért vettek maganyákat; e' földfutó menedéktelenek, ihletve, 's másfél század alatt igazgatva az ész', értelem', 's egybevető bölcselet' pünkösti tüzétől kiképzik a' szabadság' eszméjét; annak szent nevében együlvék törvényt, jogokat alkotnak; az igazságos alkotmány' becsét lelkökben viselik; mult százunk' végfelében egy célbavett, még csak születendő zsarnoklat ellen óvást, később fegyvert emelnek;

fényes szabadságharczot viiak szövetséges karal; 's új világban új rendszert emelnek, nagyot, dicsőt hatalmast, mellynek' vetélytársát ó 's új kor nem mutat; mellynek alapja természet; eredménye erkölcs; támasza igazság; eleteereje józan észben pontusúlt közakarát; czélja népboldogság. Igen, távol Európától, küzdve, nyomorgva erőszak között alkotának hont, hűbéri nyugóktól tisztát, szabadot függetlent, hol szebb jövő önmagából fejlik; hol nincsenek robot, tized, adómentség családhivatal; 's hol mégis, minden haladási akadály, külharcz, 's belhasonlat csak közleket ébreszt, véleményt tisztít, 's minden erőt közczélra irányoz; hol hat évtized, fél földteke' vadságát tördelé fel műveltségével; 's hol maga a' fejlődési előkor, késői sors' 's polgári nagy jellem' alapját raká meg. 'S bár a' rabszolgák' sorsa vércsikül bélyegzi igazságköntösét; méltányos lenne — azoknak, kik fényárban is felítatnak egy hajszálnyi homályt, — meggondolni: miként, -- noha rögzött tévelyt, kivált ha érdek' menedéke, leölteni, népéletnek ép olly nehéz, mint egyes lelkületnek, — Amerika, észak-sarki tartományiban már 1820-ban eltörlé a' rabszolgaságot; 1834-ben pedig hajóhadat telepíte a' földközi tergerre, a' rabvásár' fenyítő tilalmaul. És ha déli tartományiban, földművi nélkülözhetlen szükségül, polgári éltének első századában még rabszolgákat tart, aligha nem csekélyb jelentésű amaz európai példáknál, miszerint alkotványos

rendszerök' szinte ezredes korszakaiban az Orosz, nemzetet törül ki; Anglia évtizedig küzd az anyagi érdekekkel közvetlenül össze nem függő catholica emancipatio fölött, 's veszekszik O' Connellel Irhonért; a' magyarképviselőt pedig lassú viták közt most emeli népét polgárrá. Ellenveti talán egy ázsiai meleg fejű polgár, ki költész elveit néptanába is átteszi: hogy mit ér amaz új hon' dicsősége, ha benne semmi fenkölt emelkedés, semmi művészi ihlet? ha a' lelkeség, középfokon pang? ha minden érzéme kalmári búzt lehel? ha az iralom iránti rokonszenv hírlapok' hasábjain merül ki, vagy költeményi gyermekségekben emészti föl magát, nem birva erkölcs- történet- bölcsesség- 's természettani művek közé szárnyalni? 's ha egyetemes műveltsége alig haladja európai alosztályok' bárdolatlan izletét!? Ne feledjük, uraim! hogy Amerika nem régi szülött; 's bár szokatlanul hamar saját lábán jár, nem volt ideje érettebb kor' minden szükségét már beszerezni. Azonban az egyesült ország' polgára tervekben nem él. Ő gyakorlatilag üzi dolgait, 's boldogúlnia kell. Ő nem Wolf', Fichte', vagy Krug' könyveit bonczolja, hanem alkotmányból, 's szíve után tudja meg, mi természet szerint szabad 's igazságos? Ott nem okoskodik Smith, Lüder, vagy Schmalz, 's mégis népgazdasági ügye legtisztább lábon áll, 's legdúsabb hon széles világon. 'S azután miért ama' túlfeszült élvezet, ama' fellengés néptömeg'

éltében. melly okvetlenül szenvedélyre vezet? Inkább túlszoros életrend hozzon némi merevénységet a' közélet' izmaiba; mint bővér miatt szélhűdés- agyláz- 's gyuladásokra legyen veszélyezve. Az ész' zsarlásai különben is viselhetőbbek, mint a' szenvedély' fanatismusa. Csak olly statusban, hol hideg fontolás garantiroz mindent, várhatni, hogy ha egyesekben — pénz- vagy észaristocratia mellett, — terjedtebb élvigény fejlődik ki, vele párvonalban idomúl egy gyakorlati lélekerő is, melly amannak fajulását ellenőrzi. 'S feleljen amaz ázsiai költő, mellyik nagyszerűbb 's méltányosb lelkesülés egy nemzetben: az-e, ha tánczterem- színház- tarka mutatványok- hitelbe vett pompaünnepeken, vagy aranyfüstös multak' álsugáritól hevül, 's forralja véréit, munkaösztönt, 's drága időt veszelve? vagy az-e, ha függetlensége' bajnokát, nemzeti vendégül, képviselő kamráiban kitünéssel fogadja, pénz- 's földajándékkal üdvözli, 's örökre szívébe zárja?

VI.

R ó m a.

Az ó Rómát kellene még taglalnom, melly ezredekgig képviselte a' föld' hatalom-asszonyát. Rendkívüli éltében forrongott, kifejlék, 's szakot alkota minden statuselem. Éles, jelelt bélyeget

ólte minden erő; hatni törekvők, 's birkozásaiban az eredmények' változatos nemét, formáit hozá gyakorlatba. A' hadtan' 's hit' zászlói alatt, — miket sorsforgató kezében felváltva viselt, — öszszetódult, mozgalomba jött, képződött, bomlék, 's változott az anyagi erő' 's lélek-eszmézet' minden paránya. Harcz' 's béke' csudáit, polgár- és hősnagyság', magasztas erény' 's örült bűn', dühig vitt honszerelem' 's undok árulás', tiszta bölcsészet' 's buta állatiság' képeit állítja elő életrajzában, mellynek millió csoportulati közt eltéved a' szem. Dicső és tudományteljes festemény! de illy világnagyság, nem hagyja magát vázlati szük lapokon feltördelni.

Tehát csak felbélyegén vonjuk el szemünket. A' kép' alakjai mind sajátnemű, erős vonásokkal irvák; de külön jellem lebeg a' részek' alkatán, 's többféle szinezet az egészen; mintha fény' és árnyéklat' külön osztályait kétféle ecset kente volna rá. Igen, mert értelem' és szenvedély' gyakorlati, és ábrándos kormányja osztozott Róma' századain.

A' római polgárszerkezet' eredendő elemi senatus, patriciusi örök rend, 's a' nép. De a' gyakorlati országtan, az ész' értelem' tulnyomósága nélkül hibásan alkotott. A' három osztályzat' jogaiiban arány, érdekében egység nem vala. A' királyi hatalom határozatlan volt, mint szinte a' consuli, melylyel amaz felcserélteték. A' senatus tulzásig viheté hatását a' patriciusokra; 's ezek tul-

zásig nyomhaták a' népet, mellynek sem kellő jogok, sem képviselet az ösalkotványban nem adatéek. Ez okból különböző irány fejlék ki a' cselekvő erőkbén, melly sajátját féltve, 's terjeszkedő alkalmakat erőszakolva, pártóznési politicát honosíta meg. Ha egyik osztály, erő- csel- országos körülmény, vagy külviszonyok által jelentőséget nyert, tulsulyhoz jutott: tüstént nyommasztó, korlátozó állást vön a' hanyatló szárny ellen, mellyben nem testvér-erőt, hanem larvatus rokont képzete. Így lön, hogy az országglási modor előbb királyság', majd respublica', végre császárkodás' alakjában járt. Így lön, hogy most patriciusok' egyedárújává rabolt hatalom költe népzendülést, mint Superbus Tarquin elüzése után; majd az aristocratiává fajult senatus izgatott népfelsőségi párt' pusztító csatáit, mint Tiberius Gracchus' korában; majd a' versengő lovagrend 's tanács között folyt igazgató jog feletti honemésztő per, mint 664 körül. Így lön, hogy a' senatus, ha a' patriciusok korlátul emelkedni törtek, néplázasztásban szerzett menedéket, mit Cajus Gracchus' meggyilkolása tanúsít; ha pedig a' nyomott, zaklatott porrend' fia, országos befolyásig nőtt, megdönté az alkotmányt, mint Marius tevé. Így lön, hogy most egy véres Sylla törekvék elfojtani a' szabadelmű pártot; majd a' democratismus' győzelme, — hatalmas egyedek' status kormányával, — oligarchiát kezdé támasztani; melly ellen ismét egy szörnyű Catilina lázasztá a' nép' seprejét. Így lön, hogy

ma osztályok', holnap egyesek' érdeke bitorlá a' közügy' czímét 's zászlóját; hogy hiúság, önzés kapkodá, birá 's kezelé a' kormányt; hogy Pompejus, Cato ellen, néppárthoz csapta magát, de triumviratusért újlag Caesarhoz szegült, ki őt ismét eszközeül használta a' tervezett dictátorságnak.

Úgy van! ha a' belesemények' nagy lánczolatát felfogjuk, minden zavart, alkotványi alaphiányra lehet visszavinni. 'S bár a' nép, a' sacer- 's avoniohegyi polgárbcusuval igényt, 's érdeket csikart, bár az állodalom' elismert hibáján, — mint a' földtörvény', 's népszónoki hivatal' változó történeti mutatják, — javító korszakok működtek: soha ama' szoros, érett egység, melly gyakorlati politica előtt nélkülözhetlen, nem kapcsolá össze az osztályokat; 's nem vetheté biztos, ingatlan alapját a' közös jövőnek.

Ezer czáfot hallok egyszerre: miért volt hát Róma két ezredig nagy, dicső, hatalmas?... Nagynak lenni, uraim! egészen más, mint folytonos boldognak. Róma' statusélete két lábon állott; 's bár alkotmánya sánta volt, nemzetiségével merész lépésekben haladt, 's ez sikerüle. Maga a' nevelés, szinte vak, elfogult előhajlamot fejlesztte minden iránt, a' mi nemzeti; 's ebből erős, következetes honszeretetet származék. Azonban fegyver- és testgyakorlat tevé edzetté, kitartóvá az ivadékot. Minden polgár külhódításban hitte feltalálni Róma' nagyságát, 's a' honnagyságban önbecsét, mélt-

tóságát. Ez eszmében pontosult, 's tartaték fön a' köz-lélek. Róma' népe, — bár magában pártokra hasonlott, — kül ellenre együlni minden perczen kész volt; mig eleink külviszályok' irányában is szétszakadoztak. Róma' nagy vezérei, müvelt hadtana, cselei, harczérettsége mindenütt győzelmet arattak; ez bátorságot növesztett, 's azt, a' nemzeti lelkesülés' tüzében hősszántsáig emelte. Győzelmeik- gyarmati zsarló helytartók- hadi zsákmánylat- 's külfejedelmek' ajándoki által ropant kincset hoztak a' fővárosba; mig kívül földbiralumkat terjeszték. Róma meghódolt földrészek' jelességit szállitá keblébe; mesterség', tudomány', müvészet' világát megnyitá, 's hatalmával hatalmat nevelt. Igy szünetlen külről befelé halott működése. Roppant nagyszerü életet vitt, de önmagával örök bajban küzdött. Hasonlíta egy kigyöngyözött órához, melly csak az igazitáskor jár hibátlanul. Ugyan azért a' jóllét' magvai fattyu virágokat hoztak. Hatalma hiuvá, kincse pazarlóvá, müveltsége fesletté korcsitá önnépét; vagy legalább e' bünök iránt irthatlan hajlamot ébreszte; mit a' külön szellemü párt zavargás történetileg bélyegez; 's mit sem censori szigor, sem tékozlathenyítő, 's nótlenségtiltó törvény korlátozni nem tudá. Igen, az indulat, — mit értelmi élnék kell vala kimetszeni, — elféktelenült a' status' belsejében. A' szelid 's életbe olvadó hitphilosophia, melly a' mythusban elleneröket is összeházasita: vak böszült buzgalommá fajult. A' nép,

ki Numa Pompilius' 's Servius Tullius' korában enyelgve ül é Flora' gyöngéd ünnepét; Nero, 's Domitian alatt szurokba mártott Keresztényt gyujta világul a' fanaticismus' rém-éjeihez. Az erkölcs, — melly az ős Róma' Lucretiáját öngyilkossá tudá lelkesíteni, 's melly miatt Tarquin Superbusban királyszék bukott meg, — ezégéres botrányig aljasult; egy világok' Caesarját is cleopatrai feslett karokba hagyva csábúl ni. Az örömeív, melly egykor Terentius' vígjátékiról elégülten tért meg: későbbben a' circus maximus' lázasztó látványi közt üzé szilaj csapongásit, most ököl-, majd állatviadalban, 's végre gladiatorok' vonagló tagjain hizzalva szemeit. 'S mert nem használtaték é r t e l m i e r ő; mert gyakorlati tapintat, — melly minden ügynél józan sulypontra siet, — nem tudá magát alkotványváltozat', 's közirány' útján kormányhoz emelni: az érzéki örvények, önvesztéhez sodrották Rómát. Hasonlíta hegycsúcsról rohanó, fékvesztett géphez, melly zuhantában minden növényt feltép, 's gyors rohamával zagyva gyomot is virágsziónel szivárványoz körül: de nagyszerű útja homlokegyenest ragadja egy vesztő erőnek, mellyen szét kell törnie. Így lón, hogy Róma' életét, egy erőteljes férj, a' hadtan, 's egy hysterica nő, az alkotvány' gyökeréből eredt i n d u l a t s u l y képvisel é, kik egyenetlen házasságban éltek; így lón, hogy annyi férji keresmény nem hozható rendbe a' házat; hogy fényes mezek alatt fájt a' nemzet' szíve, 's drága kérgében belkór

podvasztá az életfát, mignem önviharja törzsét kitekeré, ama' sarjadéknak adva életet, melly Borgiák' 's . . . . . történeteiből szépen ismeretes.

Bár tehát a' had, a' szokatlanúl fejlett nemzetiség, a' középpontilag mindenható főváros, — melly egész biralmát önnevérről czüzné, — 's az ollykor befolyáshoz jutott gyakorlati észpárt, öreg időkig dús nagysággal tarkázá az óriás hazát: mellyik törvényhozó, vagy reformer lenne botor, hogy illy üveg hengerekre állítsa saját vérségét? 's hatáskörében ingatag, vég eredményiben halálos elemnek adjon elsőséget?

Ime, uraim! ó. 's új világot bejártuk. Kor', égőv' 's országformák' különsegeivel buvárkodánk. Az ész' politicáját mindenütt állandó fény és erőben láttuk öltözni; a' gerjedelmeké mind-ütt muló csillámot, vagy véres gyászt viselt. Alkotványos ügyben örök axioma: virtuti semper praevallet sapientia. Egyébiránt megvagyok győződve: miszerint csak középleg művelt fő, fejtegetés nélkül látja, a' két erő' tulsúlya közötti végetlen mélységet. Értekező kivonatom' célja nem is pusztá capacitatio. Azt hiszem: idegen statushibák' taglalata nemzeti bajunk' valódi kufejére vezeti a' hazafias figyelmet; 's a' bonczoló eszmézet, tisztába hozza öntudatunkat, hogy ne csupán sors-, külviszony-, bel nyomás-, szóval invincibilis okokban keressük kicsinységünket; hogy haladó rendszerünkben ne kirekesztőleg azok ellen gyűjtsünk elemeket; 's hogy az erők' egy-

befűzésénél, — czélt eszközzel tévesztve, — ne essünk vissza eredendő hibák' örvényeibe.

Azonban csalódásba ne jöjünk, mint jöttek ama' középkori scholasticusok, kik, ezernyi írók' — különböző elv, ügy, 's körülmény feletti — mondataikat, sitogatólag, de sokszor fonákul vitáikba rángaták. Igen igen, ne mindig kész auctoritást! Idézetek helyet gyakoroljuk öneszméletünket; örökös külföldizés helyett tanuljuk hazánkat. Idegen népsorsok' előzményiből ne vonjunk közvetlen reform-alkalmazást. Szerkezzünk szabályos syllogismust. Mondjuk ki, miként: léha, tapintat-'s észhiányos, túlhév politica, mindig rosszat szül; úgy de hazánk' őskoráé ilyen volt: tehát, ha javítani akarunk, ezt, vagy azt kell tenni. Még csak fő-tételünk (propositio major) van példákkal hitelesítve; 's ha a' törvényes mozgalmi irány' 's előmenet' ügyében okadatos véleményt akarunk nyerni: minorunk' philosophiáját kell megkísértenünk, 's e' végett a' nemzeti jellemet ismernünk, melly történetek' 's polgári alkotvány' szelleméből leg-hűbben tükrözik.

Tehát, az eszmézet' természeti rendén, önként emelkedik lelkünk elibe, egy

HARMADIK FEJEZET.

A' magyar nemzeti életben, mellyik elem
gyakorolt túlnyomóságot, országszer-
kezete- 's történeteiből ítélve?

I.

Elő-jegyzetek.

Mielőtt tárgyamhoz fognék, kénytelen vagyok
kifejezni: egyrészt, miképen történetkönyveink'
— bonyolodott, homályos, olykor részrehajló,
gyakran széttérő, 's mindig tetthalmazó — tömke-
legében, minden kor' szelleméhez biztos irányt
keresni, 's népphilosophiánk' lánczát, minden ága-
zatával, folyvást feltalálni, még törvényleke' já-
rultával is igen nehéz, részletes, kimerítő rajzát
adni pedig rövid idő alatt lehetlen lévén: vázlatos
cikkemet illy nemű dolgozatom' egyeteméül, —
mellyre ha sorsom élui hagy, higgadtabb éveimet
szántam, — tekintetni épen nem akarom; más rész-
ről, hogy mind azt, mit mondanom engedtetik, köz-
ügyünk iránti meleg, de józan részvéteből terjesz-
tem elő; 's hogy, ha véleményem itt ott őszintén,
mezetlenül jelen meg, sem őseink' homloksugarait
lefúni, sem népnek hizelgve, igazgatást bántva köz-
kedélyt izgatni nem czélom, annyival inkább, mert

szabad alkotmányú országban, hol a' kormány törvényeken fekszik, a' törvényt pedig országgyűlések írják, nemzetet és kormányt külön érdekű testületeknek elismerni, vagy nekik olly nemű hielemre igényt nyitni, mint polgár, nem akarhatok. És ha értekezésem' folyamában itt ott a' ,kormány't különálló értelemben veendem, politicai állásunk' jelen helyzeténél fogva engedem meg magamnak. Bár volna erőnk, a' multak' aranyporát letörlení, 's mű alá venni jelenkorunk' feldolgozatlan drága köveit, hogy érvényes ékszerré váljon a' nemzeti önértzet, melly ó századaink alatt, vagy túlhittség', 's önkicsinykedés' szélsőségiben hánykódott, vagy megoszolva, tehetlenül hevert. Forrón óhajtom, hogy törvényhozó testünk, király és nemzet, 's nemzetünk' alkatrészei bizodalom' útján, viszonyos méltány, szálkátlan érintkezés mellett, köz-felfogás' 's akarat' koszorújában tényekre egyesüljenek. Ehhez törekszem járulni gyenge szózatommal; 's mit cél' és egység' érdekeül hiszek nyugodtan elmondani; de inkább az alábbi korlátolt keveset őszintén, mint lehető sokat szirénhangon.

Nemzetünk' ősjellemében három fővonást látok kitűnni. Első, bizonyos költői ábránd; második, izgága, akadékos, ingerlékeny hajlam; harmadik mértéktelen önzés. Elsőt keleti sajtáságnak hiszem; második, az előharczok' ragálya, 's az utolsó, egyetemes természeti ősmag; melly elemi harczoktól, a' cseppvizben egymást faldosó férgekig, mindenben bélyegzi magát; 's melly

minden természeti állapotú nemzetek' történetét vezet. Amaz a bránd, remény és emlékezet-, vagyis messze tárgyak közt, örök magasztaltsággal eszményiesíté a' napi szakmányt; 's ebből munkátlau élet, segélyesetre sovárgás, pillanati lobbal szaggatott hanyagság származék; de szülé egyszersmind a' honvágý' 's nemzeti érzés' rögzött eszméjét; szülé a' tehermentségi törekvést, azaz független szabadság' szellemét; 's szülé a' lelkesülés' egyes korszaki tényeit, 's ezek — mint rekedező nedvű beteggyökér' kihajtásai — megóvák az egykori élet' csiráit. Az ingerlékenység, ingtag, állhatlan kedélyt képeze; idegenharcz' 's honi pártosság' kül- 's belsebeit okozá; de egyszersmind bátor, vállalkozó jellem' 's jogvédő élénkség' anyja lön, ki megőrzé idegen elemek közötti feloszlástól. Az önzés, egyoldalú polgárszerkezet, 's vele nagysági lehetlenséget szült, de egyszersmind éles figyelmet, 's makacs politicát, melly az alapjogokat olly rendkívüli viszály' 's változat' századain életben tartá. Gazdag három elem népcharacterben, ha számító ész nemes irányra kormányozta volna! De bibázék a' nyugodt értelmi súly, 's így meghoztak jó, rossz gyümölcsöket; ezekben positiv veszélyeket érlelve, amazokban negativ magvát rejtve szebb jövőnek.

Azouban tételelemnek hitelt kell szereznem, 's ezt történeteink tehetik. Vigyük emlékünket az ősz Ázsiába, hadd költözzék ki amaz iguri egészséges fajjal, 's kísérje le mai napig kaland- és ve-

szélyteljes életét. De míg bú- és örömfogult lel-
künk annyi idők' színvegyületében ezerféle tör-
téneti képek között tévedez: itéleti szemlénk ismer-
je fel az ecset' egységét. Látszandjuk: miképen a'
főjellemvonások, mint mindig, ma is ugyan azok: csak
fűrészelnünk kell, hogy művelődés, vagy viszo-
nyok miatt melyik korban minő irányt 's színezet-
tet vettek? mikor mit eredményez az átváltozási
szak? 's ma miképen ágazának szét a' nemzeti
életben?

II

A' kiköltözés.

Már maga az Ázsiából lett kiköltözés' eszméje
okvetlenül költői kedély' 's ingerültség' jele. Ha
egy vesztett hon' 's eltörölt nemzet' menekvőit a'
kényszer kiostoroz, vándorlásuk prozai szük-
ség; de hogy földbiró, tősgyökeres népből,
hét család kiválik, földét, fáját, jogait elhagy-
ja, 's magát hontalanná tevén kalandokra indul:
mindenesetre könnyelmű, 's izgatott vért feltételez.
Mert, hogy némelly irók' véleménye szerint mon-
gol faj üzte volna őket; két okból nem hiszem: ré-
szint mert edzett, harczias nép, ki szomszédival
bátran szembe száll, 's ha ma veszt, holnap győ-
zelemre számít, — ha egyszersmind hideg vérrel
bir, — honából végkép kibujdosni megtört napjai-

ban sem vállalkozhatik; részint mert ott maradt többsége, honát, 's az eredeti fajt aztán is fentartá, 's képviselé; mit mongol-tulnyomóság alatt nem tehet vala. A' kevésbirtokból fakadó szorgalmi szükség, vagy önfeleikkel viselt viszályok indíthaták őket. Amaz, munkátlanság' szenved, ez, türelmetlen lelket árul el, 's mindenik vissza-vihető a' fentírt jellemvonásokra.

A' Don Dnieperi, 's Atelcuzi (Ételköz) két hazában, mint önálló nép lépe fel e' hét férfias nemzettség, 's bár elvágott tag, mindenütt a' törzskötest' természetében jelent meg. Ama' költői ábránd, állhatlanság- könnyüélet- 's kalandszenvedélyben gyakorlá magát. A' Chioviába szorított orosz- 's cumánok' békeajánlatát, ropant pénzdíj mellett, ruha, élelem 's házi eszközök évadójjával toldaták meg, hogy minden legkisebb gond, szükség, más szakmánya leven, sátoros lakomáikban elmondhassák, „se baj.“ Azonban, hogy az egyhangú pangás valahogy unalmat ne hozzon, ide oda szegődtek változó kalandra, most VI. Leohoz, a' bolgárok majd Arnulfhoz Svatopluk ellen. Az atelcuzi hont megosztott vélemények szerint két külön okból hagyák el. Vagy a' Pannoniáról hallott kanaáni mesék, egy tej- és mézfolyós föld' vágyát álmaik költék a' rajos lélekben; vagy mert a' morvák elleni zsákmányjárás alatt, a' bolgárral szövetségzett paczinokok, leölék az otthoni örserget, kiverték véreiket, 's földüket elfoglalák. És ők, restelve bajlódni, a' má-

sutt tán könnyebben nyerhető birtokért, indultak hont keresni. Amaz, valódi ábránd, ez, könnyelműség, mi ismét költői jellem' sajátja. Azonban e' durva, de merész lelkesedés, e' vad magasztaltság, — annyi salak, legalább léhaság között — megtermé az élet' legnemesb érczét, az aranyszabadságot. Ez tevé, hogy a' maroknyi nép, hét család' rongált ivadéka, nemzetté tudott képződni; hogy a' szilaj, 's műveletlen csoport, melly sem organisálva nem volt, sem ha lett volna annyi viták, harc, 's rendetlenség közt szabályos kormányt nem vihete: nem csak föl nem oszlék, 's el nem vezett annyi idegen elem, 's ellenséges nemzetek között, sőt függetlenségét kivívta, megtartá, 's fajegységét vérkorcsulástól megóvta. Az ingerlékenység, harctéren lelé iskoláját. Ha önbaja nem volt, idegen dolgot kerese. avatkozott, befolyt szükséggé tette magát csak hogy izgága, akadékos szenvedést tölthesse. Így Dnieperi laktokban a' chazarok' vérontó, erőszakos népének segédi, szövetségesi valának; de végre összeháborodva, 's köztök pártszakadásokat lázasztva, a' nép' egy részét, cabarok' czimével, családaihoz nyolczadikúl csatlák. Atelcuzban pedig Bolgárok-Morvák- 's Pacinákok ellen, most önéredkből, majd kelet- és nyugoti császárok' ügyében háborút viseltek. E' szünetlen gyilkosság, makacs kérges poroszlói lelket, korlátlan, üldöző, vérszomjas maniót fejte ki, melly minden eszmét, 's tényerőt, kárvágy- 's örömmel mérgezett be. De egyszers-

mind puhulás' feslettség' ellenszerévé lön; gyakorlatban tartá az erőket, csüggetlenséghez szoktatá, 's szerze — miben az ó kor' nyomorú politikája gyánját keresé — vitézséget. Ez tevé, hogy hadi jelesség-, 's félelemnek tartaték kised seregök; hogy fejedelmek kérték szövetségét az ismert erőnek; hogy a' chazarok' királyvőt igénylő chaganja, a' kalandor vezérek' egyikének, Eleudnak jegyzé el leányát; ez tevé, hogy a' cumánéppel szövetkezett oroszot meggyőzé, zsarlá, 's ama' gondolatra hozá, miszerint — hogy tőlök szabaduljon — Attila' ösföldjére Pannoniába ámitgatá, mit, hogy maga el nem foglalt butaságában ránk nézve okosan tevé. Vitézségök' hire eszközlé végre, hogy Chioviától Magyarhonunkig tett utjokban, Lodomeria' fejedelme roppant ajándék- 's három heti lakmákkal, Galliciáé pedig hódolat- 's egy hónapos vendégszeretettel fogadák; 's mindkettő gazdag rajzokat regélt előttök Pannoniáról, hogy nyakukról a' havas erdőn (Kárpatokon) túltehessék. A' fővonások' harmadika az ö n z é s, nemtelen irányt, 's gyakorlatot vön ezen előszakban, de mit a' durva kor' általános szelleme némileg menthet. Or-szaguldozás, zsákmány, rablások voltak az önszeretet' keresetforrása; 's győztes erővel könnyen jutván ragadmányaikhoz: hasünnep, áldomások, lakoma-divat, 's tékozoló szeszély bélyegzé házi életöket, minek annyi jó eredményt köszönhetének, hogy önbizókká tevé újak' szerzésihez.

Ime az első korszakban, eredeti nyerseségiben maradt hű magához a' nemzeti jellem. Indulat viselé a' hatalompálczát, számító értelemről szó sem volt. Igazgatásformájok patriarchai, 's lihetőleg korlátlan kényű. Minden családfő egyszersmind hadvezér vala. Politicájok: erőszak, 's idegenből élés. S' e' volt egyetlen közérdek, melly egységre olvaszthatá őket; de bár e' veszélyes czél egyetértést szükségelt: versengésben éltek a' családok; 's kivált ha veszély jött, véleménypártokra szakadtak. Jobb jövők' fejében közös fejedelmű választák Árpádot, megvetve a' monarchai rendszer' alapját; de egyszersmind ötczikkű alkotványuk' 2. 's 3. pontjaiban birtok' 's kormányzat' közjogával aristocratiát építve, mellynek hatalma az 5-dik pont szerint hittörés' esetében a' fejedelem ellen is kiterjedt. Megfoghatlan lenne, hogy e' józan, 's belátó elméleti szerződésre képes nép, ama' tökélytelen gyakorlatát vivé közéltének, ha jellemét nem ismernök már, melly pillanati rohamoknak vete minden elemet.

Óh ha szemlélődő országtannal intézkedtek volna, mivé teendé őket a' siker- 's alkalomdús korszak! Az igába hajtott orosz' birtokát magoknak tarthaták, bolgárok' morvák' 's paczinákok' földén császárokkal osztozhatnak vala. Eleud' házassága a' cházárokkal, Leo' 's Arnulf' ügye pedig kelet' és nyugat' hatalmaival kötendő erős szövetségre nyújta alkalmat; 's a' terjedt orszá-

got míg öszorgalma gyümölcsözendett, roppant hadsákmánynyal elláthatták volna. De így felbonták külviszonyaikat, czivódtak magok közt, feldobzódták a' véres szerzeményt, elveszték honjokat, 's mint ide jöttek egykor, mindentelenül kerekedtek lóra, még csak népességöket sem gyarapítva, mert a' csatán vesztek' száma okvetlenül kiegyenlité a' szaporodását; a' chabarok' idegen faja pedig nem volt vérök' eredménye.

E' kétlaki éltök, általában hasonlít a' csintalan genie' ifjú kalandjaihoz, ki egy városban merész, korlátlan szenvedit nyak-főre könnyelműleg űzi, 's midőn kipusztúltan merülve, de sorsteremtő erőben burleszk színhelyét elhagyja: lángesze' egyetlen gyümölcseül azon érzetet viszi, miként mindennapi lélek, hason vizályokba bele veszett volna.

III.

Árpád' kora.

Most következék a' honfoglalás' kora. Gazdag' időszak! mellynek rendkívülsége öröm-'s bámulatra ragad. Nem tudnék írók közé tartozni, kik történetünket lerívó czifraságokkal babává öltöztetik, hogy pitykéktől ne lássuk hibáit: de a' hét vezér' tiz évi dolga, 895 — 905 világbüszkeségünk lehet; mellyel, időt 's körülményt tekintve, Graecia', Cyrus', vagy Róma' legtömöt-

tebb lapjához mérhetjük nemzeti naplónkat. Az ösvállalat vad, és igaztalan. Mert nemzetek' közjogára erőszakot vinni, döntött idegenek' romján építeni házat kétértelmű nagyság; 's a' töröltt nevek'ből özszeirt önczimhez fénytelen betűket ötet a' statusphilosophia; de ha a' század' vérpoliticája népek' orgazdájává tudott fajulni, késő minden értekezés; 's vegyük a' történetet korszerű szempontból. Egy távol földövi járatlan faj, nem tudva hogy 's merre? térkép- nyelv- és mértan nélkül, a' mármarosi Karpath' vad, 's iránytalan hasábi között betódúl az ismeretlen országba: költői lelkesedéssel kikiáltja örökségi jogát, mit egy puszta hirtől ismert néhai rokon', néhai birtokához formált; Attila' nevében harczhoz fog; tíz, tizenegy év alatt Laborczt Zalánt Men- Marótot Gelout, Zobort, öt főbb hatalmaktól védett fejedelmeket székeikből levet. Magyar, Erdély, Tót és Horvátországot, erdők- nádasok- folyók- mocsárok- heglánczokon, 's tót, morva, oláh, bolgár, olasz hadesoportokon általgázolva elfoglalja; a' bolgár királyt adóba igázza; Csepelben fejedelmi lakot épít; köz szerzeményét per nélkül megosztja, 's magának alkotványt ír! — Tizenegyév alatt! Nem tudom, Arpád' képzett lelke eszközlött-e irányt, 's akarategységet, vagy viszályok érlelék reá a' nemzetet? de az eredmény, hatalmas jelekben mutatá: mire képes, egy fentirt nép-jellem, ha szabályoztatik. Munka, foglaltság tartá örök cselekvésben a' lélekerőt, s' ez mint egyes

charactert, úgy nemzetét is megóvjá szevedélyek' elfajulásától, sőt hatást nyitván egyiknek a' másikra, egy főczél' összhangú gépelyévé teszi. Amaz ősi ábránd, mint biztató remény mutatá a' felpompázott jövőt, 's vezérszellemül járt a' közlélek előtt. Az ingerlékenység hős buzdulat' alakjában ragadá nyomain a' honért fogott fegyvert; 's bár Laborez' és Zobor' felakasztásakor, vagy győzelmek' túlvitt vadságában kegyetlen bélyeget viselt: mint eszköz' maníája, a' czél' nagyságában mentséget talál. Az önzés, hódolt tartományokkal telék be 's telhetlen mellék kapkodással nem veszélyzé az általános irányt.

IV.

A' szeri alkotmány.

Azonban — mennyire ismerjük — a' Szernél készült alkotmány, bár miut magasztalják iróink, felette el lón tévesztve. Gyökérelvében, nem csak a' nemzeti erő', 's tömött terjeszkedés' csirái voltak elfojtva, hanem egyoldalú szerkezete mellett az elérni akart czélnak sem felelt meg, 's így philosophiája egészen eltért az atelcuzitól. Már az osztálymód, melly azt megelőzé, két igényt ada fejedelmi kezébe. Árpád közös országuk' nagy részét családörökül vágta el; miből háza' elhatalmazása lón várható. Azonban a' fönmaradt

részeket öntetszése szerint osztá el, honnan donatio-jog eredhete. Maga az alkotmány pedig, önálló végrehajtást tőn kezébe. Itélet', 's kegyelem', harcz' és béke', alku' és szövetség' nemzeti jogait kirekesztőleg a' fejedelemre ruházá; feljogosítva ekként kül- 's belviszonyok' szabad kezelésére. Továbbá polgár- és hadfők', 's megyekormányzók' kinevezését szinte fejedelmi illettekül adá. És ama' pont, melly a' fejedelem' részére, minden megyében egy vár' kizáró birtokát engedményezé: biztosító súlyt ada a' nemzet ellenében. Ezért állítám, miképen e' rendszer, az alapcélnak t. i. a' lovagrend' vagy is nemzet' jog- és életbiztosításának nem volt megfelelő; 's míg az atelcuzi kötés, aristocratiának adott súlyt, a' szeri, monarchának veté meg alapját. De volt egy kár- és veszélydúsabb kútfő a' szerkezetben: maga az alapelv. Szerinte t. i. a' meghódított népek minden nemzeti jog- és igényből kizárattak, saját birtok 's befolyás nélkül szolgálандók idegen urakat, művelve számukra a' tőlök elrablott földet 'S e' kötelességökért, semmi viszonosság; mert ama' hűbéri pont, miszerint külharctóli védelmök elhatároztaték, üres negativ vigasztalásnál több nem vala. Tehát a' nagy tömeg, a' helyett hogy jog- és érdekosztályban testvérül fogadtattott volna, mintegy ellenséggé téteték; ki szabadság' alkalma után sóvárgott, vagy dologtalan jellemet ölte urai ellen; 's e' rendszer alatti pangásában kedvét rokonszenvét veszté minden vállalat-hoz, melly egy kiskorú nemzetre gyarapítólag hat.

E' tömeg pedig annál méltánylandóbb lett volna: mert hadfogyok- bündijül lovagjogvesztettek- 's önvadék által folyvást növekedék, míg a' hadfogyott nemzet, örök csatázásban pusztítá szaporodását. Ezért mondám miképen e' rendszer a' nemzeti erő' 's tömött terjeszkedés' csiráit elfojtá.

Elismerem, miként azon vad ököljog' korában tökély nem vala várható, 's eleink a' század' közhibáiban osztoztak; de ha rögzött kór' orvoslátáról van szó, kútfejét 's átmeneteit kell ismerünk, bár szemlénk kedvetlen tárgyhoz visz; és megvan-e bántva egy nemzet' gyermekkora az által, ha kimondatik, miként mit akkor testében életizomnak hitt, kelevény?

Azonban a' dicső évtized' vendégszelleme ellobbant. A' nemzet visszatére saját characteréhez, 's mintegy kioldva a' közvállalat' kapcsából, szanaszét gyakorlá összenvedélyit. Alig ülték el a' hon' és alkotmány' ünnepét: már zsákmánylás- 's támadó kalandokra törtek ki vértől alig száradt határaikon. 'S így, mielőtt az országot ismerni, nemzet- s' magány gazdaságot rendezni, vagy az alkotmányon gyakorlati tapintattal javítani vállalkoztak volna, új bajokba dönték ügyöket. Igen, ama' viszályáhitó ázsiai ingerültség újlag kóborhadakban kergeté élvét, a' német császárokkal örök szablyapert folytatva. És bár I. Henrik a' megtört békeért sergöket csaknem pusztulásig összavágatá; a' helyt, hogy előgondú politica szerint, a' fejlődő hadtan' elemeit, 's gyakorlatát nem-

zeti táborukban meghonosítani törekedtek volna: szenvedély' vak' hatalmát követve, mihelyt erejük ama' veszteséget némileg kinőtte, új csatákra száguldozának. Az okatlanul megtámadt ismét német Ottó rendkívül megveré a' vakmerő táborát; de a' nép' politicáját érlelni az új veszély sem tudá; sőt a' tulvitt szenvedély, fülevesztett hontársaik iránt, az ismeretes, 'gyász magyar kák' czimben gúny-és megvetésben tört ki; a' hatalmasb szomszéd ellen pedig mély gyűlöletté rögzött. 'S úgy látszik e' kor, jellemi sajátta' tévé ama' hajlamot, miszerint a' magyar, minden akadály iránt, lett légyen erő vagy testület, minek elmozdítása időt 's egyetértést, feltételezett gyűlölködő lón. Ily nemzeti utálat' tárgya volt ősi időkben a' Német, később a' Török, 's végre azon tárgyak, mellyekre most egység- és a' kor' világos lelkével hatni törekszik. Fejedelmek, tizenhárom, tizennyolcz, húsz évvel ültek uralkodni, 's vagy nem birtak az erős indulatos fajjal, vagy véralkati rokonszenv, 's ifjú rajosság ragadta a' köz-szellem' örvényeibe. Pedig számító férfúra volt volna szükség, ki a' béke-évek' önművelő kötelességét olly egyetemi föladat-tá tudja emelni, mint Arpád a' hadat. E' férfú Gézában jött el. Meglón mozdítva a' nemzeti öntudat' 's benső élet' gépelye. Közlekedés, földművelés, 's mesterségi képzettség, kezde gyökerezni. De idegen népelemek kezdtek beszálíngózni 's a' keresztény hit is jelentkezik. A' nemzetnek soktól kellett volna egyszerre megvál-

nie. Hadazásitól visszatartaték; könnyű életét szorgalom szorítá; földén műveltebb idegent kelle látnia; a' durva szellem nem birt egymáson ennyi köszörülő kezet; nem tudott, nem akart mindéről egyszerre lemondani. Így késik gyakran el egy nemzet' géniusa, 's mert ébredésével sok tenni valót hoz: könnyen zavar támad az erők 's szakmányosztályok közt. Jelenben épen illy kort élünk. Oh ha isten megszánná e' hazát, azaz ha eszünkre térnék! 's tanulva századink' sírírataiból, egy pünkösdi közlelkésedés, szálkátlan egyiséget, áldozatot hol telik, tettet hol kell, 's türelmet mindenütt tudna ébreszteni!

V.

Sz. István' kora 's alkotmánya.

Géza' kezdeményi Sz. Istvánnal nyertek öregbülést; 's így alatta fejlődék ki siker és viszhatás. Sz. István képzett fő- 's nemes lélekkel birt. Átlátá mikint a' kor javítást szükségel, 's azt tenni nemzethű szíve buzgón törekvék. De egyszerre ada nemzetének hitet, 's alkotmányt. Olly két tárgy, mellynek egyike is hév eszmezsurlódást hoz legműveltebb népnél is. Önkénytelenül korszakunkra esnek szemeim, melly szinte reformmal küzd, de aránytalan viszonyban. Most erőfogyott nemzetünk indítványozá a' javítás' nagy művét alkotmányos úton; 's ez okból a' törvény-

hozást kell elvéhez készíteni. Politicai változatoknál egy nép' akadályá mindig több, 's eszköze kevésb mint ha végrehajtó hatalom újít; miszerint feladatunk már természetében nagy. A' reform' tárgyai rögzöttek; aránytalan önérdekéhez vénült minden osztály, 's az elemek, mikre hatni kell, erőfejtettek, de összeöntköző alapzatúak is. És mint-ha egy ólálkodó szellem titkos számításal hengerítné föl az eszmeoszlás' minden almáit: nemzet-és alkotmányképzés' ezer baja közé hitügy keveredék a' vegyes házasság' 's protestansfelek' egyleti kérdéseiben. Illy tárgyak — bár a' mai értelem' lelkét fanatizmusi viszhangra nem költik, — kétségkívül izgatók, 's nemzeti főirányra már azért is veszélyesek, ha gondolkodó fejek' működésit. szét vonják, 's a' vezérügyi eszmék' cseréiben késlekedést szülnek. Ha tehát most, nemzeti haladásunknál — melly annyi támadás ellen alkotmányos erők' egysége nélkül mire sem mehet, egységet pedig csak képezni kezd — azon végrehajtó művezet, mit népreformjában nyilvánosság képvisel, ha mondom e' végrehajtó művezet irányt tévesztve: gyűlölet' elemével hatna a' népre, 's megvetés' tárgyaúl tenné ki egymás előtt a' törvényhozó test' tagjait; vagy — eredeti gyarlóság miatt. soha ki nem írtható — egyes hibák' iskolázásiban coordinatlatlan képviselünk' érdekvált elemeire intézne nyilatkat. nem fájdalmas lenne-e? És ha az,

ki mozgalmunkat ébreszté, ki nemzetért él, 's üdvét üdvében leli, gr. Széchenyi, a' nyilvánosság' fő organumában illyesmit látva felszólal, polgári aggodalma nem méltó-e? 's ha bár — a' hazai viszonzyszövedék- és véleménypárti kicsinykedésben, — az általa jósolt zendülés' ellenőret látjuk: nem kell-e elismernünk, miképen egy iratában megrótt álut, legalább is idő- és rokonszenvesztéshez vinne, de történetink' szelleméből szólva, könnyen nagyobb mélységbe is tévesztne? Bár István' egész reformja közjó' szent nevében történt, 's üdvös eredményi láthatók valának: a' bántalmas mód és politica, nem csak ellenszenvi forrongást hozza, de a' nép' elégültlen részét zendületig izgatá. Már országlása' kezdetén pártütők támadtak széke 's törvényei ellen, kik az idegen kegyenczek' tisztségdíjaiban elárult igényöket fájlatva, a' fő hivatalok' ősjogát visszavinni keltek föl; kezdetét adók az önvérség elleni gyászos harczragálnak. Azonban a' kitört erőszak elfojtatott. Későbbben a' somogyi fejdelem gyűjté zászlója alá a' lázadt elemeket. Azt hiszem: Kupa, az atelcuzi harmadik kötéspon't megtöréseért támadt bátyja ellen, miszerint az ősi választó családfők' ivadékát országos tanácsába fölvenni mellőzé; de, bár ezen tettet, az 5-dik pont, népközöli kirekesztéssel határozá büntetni: tán a' hitüldözés' jelzavát erősb pártkapocsnak véelve, készebb volt magát emlékkönyvünk' lapjain pártosnak iratni, mintsem családérdekét elárulja. Legyen így, vagy

amúgy, merényét mindenesetre a' reformmód idézé elő, 's bár a' vele szövetkezett pogányság, épen gyűlölt német vezérek által elnyomaték: a' titkos méreg, 's forradalmi hangulat nem lön kiirtva, csak örlesbe vonúlt; bélyegző fordulatát szülve a' népjellemnek, 's aljasodást hozva a' vadság' eddig genialis kitöréseire. Igen, amaz eredeti ingerlékenység, melly minden irányban nyilvánosan gyakorlá magát, most a' túlsúly' félelmében titkos ármány' áskálódás' harag' és boszú' 's hamis eskü' setét utait keresé; mit bizonyítanak Istvánnak gyilkolást tárgyazó törvényei, 's azon kifejlett fogékonyság, miszerint minden színű érdek pártot tudá alakítani, 's minden vegyületű elem ragályt eszközte. Az ön z és, orzás', tolvajság' fattyú szellemében kezde tenyészni, mit eléggé igazolnak ismét István' László' 's több királyok' ez iránt irt szigorú czikkei. A' költői szellem, — csábjait áruba vető kéjhölgyként, — most hitkórság' rohamába sodrá a' nép' gerjedelmeit, majd egy elégtlen Vazul' dühéhez lelkesült; költve teremtve egyfelől kedvezőbb jövők' munkátlán gyáva reményét; más részről a' független multak' üres vágyait, mik a' nemzet' lelkebe ezeriziglen átszarmaztak.

Egy népforradalom, ha elferdült, önmagát ejti zavarba; eredeti forrásától szerteágazik, minden eredményben új okfőt talál, 's hasonlít a' roszul gyúlt tüzműhöz, melyről nem tudni, hol, merre, mikor szikrázik, perzsel, vagy rázkódtat? Nemzetünk' sorsa az Árpád-ház' három-

szá·adában rongáló szélpontok közt hánykódék. Megtört a' királyczím i ánti bizodalom, 's trónkövetelők találtak viszhangra a' népben, Vazul', Aba, Álmos', Borich' pártjaiban. Most jobbagyhűség' álszíne alatt, titkos boszúból konzolák fel egymást az aradi gyűlésen az országnagyok; majd ismét kettős király, apa és fiú, czivódék az ítéletjogon, mint az 1222. 18. törvény tanúsítja. És míg a' királyszék ennyi orkánban sülyedezék, nem tudom titkos politica vagy forrongási túlság? de minden esetre veszélyes erő emelék túlhatásra a' papságot. 'S ennek megnőtt hatalma, — melly a' III. Béla fiai közt kiütött viszálykor rendkívül haladt, — eszközlé, hogy a' Kálmán alatt üldözött vándor-keresztesek' elvét, a' nemzet később elfogadá; 's rongált beteg hazáját gyámkar nélkül hagyva, a' hitábránd' siralmas czéljára kalandozott. Illy összeütköző elemviták közt alkalom nyílt külhatalmak' avatkozására, mint például László és István' örökségi harcuk' alkalmával; 's bár IV. Béla egy ízben a' hűtlen nyugati szomszédot elirtá: III. Andrásnál, a' szünetlen zavargás csábja közt, Osztria újlag figyelni kezdé hazánkra. Ugyan hogy védhette volna illy körülmények közt honát a' tatárok ellen, szegény magyar, kinek fogyó nemzete, Kálmán, II. Géza, 's IV. László alatt behozott kún, szász, görög, 's oláh gyarmatokkal vegyült, honosított németeken kívül?! Igy játszaték le harmincz évtized' romantica tragoediája, és a' függöny, véres

végjelenetnél gördült le; mert az uralkodóház, melly Árpáddal, buzgó közvéleménnyel kezdé kormányát, III. Andrásban méreggel óltatott ki. Kell-e fejtegetnem, hogy ez időszak' lelkét is, értelem helyett indulatok birták; 's hogy a' nemzeti character idomúlt ugyan, de beteg ferde irányban?

Most fussunk végig az eredményeken. A' nemes származati törzsjog, hűbéri kiváltsággá kezdett alakulni. Az ösfaj' 's családnagyok' fogyatkozó száma idegen donatariusok közé merüle; 's a' papi osztály, főrend' igényeiben osztozék. Azonban, a' mellett hogy az ősnemzet illy idegen elemekkel zagyváltaték össze, maga az alkotmányos rész sem volt garantirozva; mert az uralkodó, önválasztotta senatussal kormányzott. Mind ez, a' nemzeti élet' színét változtatá; de az ebből fejlett királykorlátozó törekvés, a' fejedelmi-tanács' szerkezetét jóltevőleg idomítgatá. Először csak az egyház' 's polgárzat' kinevezett fejeiből állott az, majd megyei követek' járúltával szabadabbá lőn, mig végre a' Rákoson egyetemes országgyűlés' alakjában jelent meg. — Oláh-, tót-, német-, morva-, kún-, szászfaj vegyült hazánkba; de általok némi gyártás, műipar, földművelet 's kereskedési szellem kezdé honosúlui. — Török-, pogány-, zsidó-, 's göröghit telepedék meg, 's itt nincs vigasztaló de; mert hitfelek' egymás ellen ingerült pártjai, közéletben csak vést támogatthatnak. A' szentdüh' külharczai alatt kimerült a' nép. Izraelita,

's muszulmanbérlok bitorlák a' nagyok' javait. A' nemesek eladósodtak, 's kárpótlásért szolgálkat sanyarák; a' tehetlenebb osztály kizsároltaték 's a' fölvirágzás' reménye vonaglani kezdett. Hát az erkölcsi élet?! Szent István II. k. 4. cikke mutatja, meunyre le volt kötve a' nép a' papságban képviselt erkölcs iránt: 's himni leheté, mikint a' jogphilosophia, e' szoros viszonyban czélját érendi, azaz súlypontot, bástyát adand a' morálnak; 's megalapítandja az erkölcsi műveltséget. Óh nem! Sz. István. 25, 32. Sz. László: 6, 7, 32. Kálmán; 7, 8, 12, 83, 's több, a' közdivatú nőrablás, erőszak, hitszegés, tolvajság, nőszökés, 's méregkeverés ellen megújítva hozott szigorú czikkelyek, szánaudó rajzát adják a' kor' erkölcsének.

A' polgári alkotmány, e' korszakban két paroxismuson ment által; de egyik sem segíté a' népen. Sz. István, Árpád' nyomán indulva a' királyhatalmat erősíté, az aranybulla pedig a' nemeség' önlétét tevé túlsulyra, de a' legterjedtebb elemről egyik sem emlékezék. Tehát a' magyar alkotmánytan, folyvást a' fejdelem' 's aristocrazia' érdekében kerengett. És mivel Árpád után, a' túlhatalmasult megye-kapitányok, rablólovag nemű életök miatt, a' trónra nézve félelmesekké lőnek, minden fejdelem székbiztosító' alkalomra várt; mit Sz. István hozott sikerbe. Utána pedig az alárendelt nemesség' viszhatása működék, míg 1222-ben célját elérte. Ugy, hogy e' negyedik intézkedésnél sem haladt tovább, csak oda tisztult vissza az al-

kormány' philosophiája, hol az atelcuzi kötésben: t. i. korlátolt monarchia, jogosztályos aristocratiával. E' mellett, a' szerkezet german alakban jelent meg. A' nemesjog' hűbérisége, királyhatás alá rendelé a' nemzetet; melly hogy öntestében se legyen homogen, egyházi és polgári főrendre lön különzve a' köznemesség fölött; a' zászlósok, tisztek, királyi ügyész, 's kamaraszemélyzet pedig királyi kinevezés alá rendelteték. De az aranybullás nemesség, — bár az ügyefogyott II. Andrással kényszerűn alkudott: — mind ezzel mitsem gondola; 's bár tapasztalásból ismeré a' királyi hatalom' túlhatását, értelmi gondolással nem csatlá érdekéhez a' népet, rövidlátó önzésnek adva egész alkalmát.

Egyébiránt Sz. István' alkotványa, némelly népelemű osztályokat különböztet meg; jelesen: jobbágyok- udvaroncok- praedialisok- és jövevényeket. Nem merném határozottan állítani, mi volt ez alkotványos kijelelés' philosophiája? Vagy törvényhozói előgondból szemelte ki, a' nép' előkelőbb részét, fokonként nemességre szándékozáván érlelni, hogy benne kiengesztelje a' félelmes egészszet; vagy — mi kor és alkotványszellem után valószínűbb, — dicskört akart alkotni belőlök a' királyi 's főrendi méltóságoknak. Annyi bizonyos hogy rendeltetésök szeriut a' két első fejedelmi, a' harmadik papi, 's negyedik osztály polgárnagyok' köréhez rendelvek valának. Ezekhez járul egy ötödik: *castris*; kik talán műipar' 's gyár-

tás' előmozdításaért birtak némi szabadalommal. Tehát nem csak a' tömeg záraték ki érdek-, 's jogegyenből; de azok is, kiknek kegyelemből szerencsájök volt jogrészeckét nyerni, mintegy hozzá toldatának kiváltságosok' ragyogványihoz. Igy, a' zürből kiterjeszteték a' magyar alkotmány, de mint pompaég, mellynek napjá király lett, holdja főrendek, csillagi a' nemesség; de látkörén szétvert föllegül maradt szét a' nép.

Az 1222. országgyűlés által független jogához juta a' nemzet, melly Árpád óta folyvást nagyobb kisebb önkény alatt vala. Azt hitte, hogy hal sorsa királyi hatalomsúlyból származék, 's most e' hatalomfordulatban a' mennyeket hívé elközelgni. Nem úgy lón. Látá mikint a' jóllét, vagy közélet inkább, II. András után is naponta sülyed. Okát, 's egy jobb változat' eszközét keresé, de érzelmi szívöszöntől vezérelve ismét tévesztett Gyakorlati szemle megbizonyítandá: miképen mind ez, megoszlott érdek' szorgalmi egység hiány' 's innen jött viszály' eredménye; de a' nemzet, azaz nemesség, mindenben 's mindenütt, csak önmagában nem keresé a' hibát, mignem tanulni kezdvén mai korunkat, beláta saját hiányi közé. Ama' korban illyes felett nem törte fejét, csak szíve után járt. Azt hívé, tán nem annyira független, mennyit boldogság föltételez; szabadsága korlátit pedig, a' királyi örökjogban vélte; 's hogy választási formához jusson III. Andrásban az ösházat kivégzé.

VI.

Nemzetünk, a' különböző házbeli királyok
alatt.

Itt ujabb őrvényei nyíltak az indulatoknak 's egy észvesztett zavarban hágott tetőpontra a főjellemvonások' harcversenye. A' dús családok királyszékre vágytak; a' szegény 's henye rész, árúvá tevé választó szavát. Hivatalszomj, vérség 's minden izgató érdek mozgásba jött. Másfelül vetélyirigység, gyűlölet, árulás támadoztak egymás ellenében. Ha egy veszélyes párt bukott, kettő három kelt nyomában, kik ellen ismét ujak alakultak. A' győztes zsarola és boszúlt; az elégtlen összeesküvők, vagy idegen segélyért árulta hazáját. E' pártzavargásban a' közügy külpolitikai kezein hánykódott; belől pedig rabló lovagszellem terjedt el. A' várak meg annyi orfészkekké lettek. Ólálkodó ármány', merész erőszak' 's gyáva önfeledés' szerepeit játszá az ingerlékenység; melly gyakran személyességig aljasult, mint például érsek Szalkay 's a' Horvát bán között, kik országos ülésben arczcsapás- és szakálltépésig sülyedtek. Jobbágyzsarnoklat', bérszövetség' 's ragadozás' szerepét vitte az önzés, törvényhozás' helyén sem tudván fedezni fajult természetét; mit a' hatvani gyűlés alatt kirablott Kancellári társzekerek, 's néhány kegyencz oligarchai palo-

ták igazolnak. 'S a' költői ábránd hiu csalképekkel százfelé kapta a' közakaratot. A' mit értelem, 's mérséklet' ereje olly könnyen tehet vala, hogy nemzeti királyt válasszának, két száz husz év alatt alig történt ketszer. Cseh, lengyel, olasz, bajor, német uralkodók emelkedtek az egyenetlen nemzet' székére; mindenik saját statustannal vegyítvén kormányrendszerét, 's küzdve a' csoporttal tóduló akadályok ellen; mellyeknek nagy részét magok okozták. Egy részről királyi kény vérezé el a' korszak' emlékét, a' Zách-család', Hedervári Kont' 's Hunyadi László' gyilkoltatásiban; más részről nemzeti boszú veté börtönre Zsigmond királyt, 's öleté meg Nowigradban lázadt Horvátok által Erzsébet királynőt; 's harmadik felől, — mint a' velencezi tizek, — hetek' kormányában szakadozott a' királytalan ország; vagy a' születendő magyar király' számára nyolcz nevelő közül csak két magyar határoztaték, mint Albert' végrendeletében. Egyik fejdelem évtizedekig nem tartá országgyűlést, mint Róbert Károly; másik, hitszava ellen hurczolá fogságra a' nemzet' kegyenczét mint német László; harmadik az evangelium 's oltárszentségre esküdött népszövetséget töré meg, mint I. Ulászló, 's így tovább. Másfelül a' féktelen olygarchák nem tekintve istent, törvényt, nemzetet; dacz- vér- és boszúrendszerrel tépték a' hazát: Trenchenyi Máté, 's a' Drugetek, a' koronaorv Gara, a' szörnyü Cilleyi faj, Giskra, 's a' Gara-Ujlaki párt, mind meg annyi vércsikok

a' korszak' távolában. Esztelen fényűzés, fecserlő könnyelműség törpíté a' közcharacteret; 's tevé siralmassá, az udvarokat. Zsigmond, szepesi városait adta zálogba, hogy legyen pénz kalandokra; Dobzse László, könyelműleg, ország- és saját mindenét kihányta kegyenczeknek, mignem nevéveszett Laczi konyháról kelle hitelben ebédet ennie. Mind ez, vegyítve a' koronajog- 's avatkozási háborúk' pusztításival, elérvíták a' hont. A' török, átlátá, milly szeretetlen a' Magyar honja, 's egymás iránt; átlátá, miként vetnek kockát külérdekek Pannonia' birtokán, 's miként nem törekszik a' nemzet egyesülni saját javára. Fölinggerlé vágyát a' változó gazdájú szép birtok; 's feltevé, elhalászni a' gyöngyöt, mit önhulláma ide 's tova hányt. Már nagy Lajos alatt beütött; 's ezután, mint egy látogató kéz, hosszú századokon át nehezedett meg rajtunk a' nemzeti bűnökért. A' mindig föld- 's jogtalan paraszt, most hazai kénymajd külharcztól pusztítva, vigasztaló emlék, 's szebb remény nélkül, sajtolt erővel emelte a' terhet: de lelkében boszút érlelt a' várurak ellen, kik henye dözsölésben, vagy pártvitával tékozlák a' zsarlat' sikerét. Az idő intett, Dózsa mint egy boszuló daemon, üté föl a' lázadás' zászlaját; az erő, mit honvédelemre kell vala forditniok, boszúeszköz lón zsarnokaik ellen, mert hiszen nekik honjuk nem vala, 's a' „elitellas dum portem meas“ bölcselete mellett, gyűlöletökkel kitörni jól esék. És mint a' Várnai pusztulást egykor, pápajavallat

eredményezé: Dózsa vérsznapja is török elleni felkeléstől feltételezett bűnbocsánat miatt borult hazáukra; 's a' mohácsi sír, 'Tomori érsek' befolyására nyílt meg. — Korszaki törvényekből ítélve kétségkül igaz, hogy a' papok és nemesség éllel hegygyel álltak egymás iránt, mit az 1525 rákoshatvani fegyverzett országgyűlés tisztán tanúsít; midőn a' tized' elvont jövedelmeit, a' hon' közvetlen szükségére követelték használni. És hogy az értelmi egység- 's számító politicalianyos kornak legszörnyűbb leczkéljét is megtanulhassuk, jött a' mohácsi nap. Nem kell taglalnom; egy sirirataul maradt közigeben minden ismeri őt: a' magyar, lementivel dicséri napját! Elhullott nemzetünk, 's a' nagy temetőn, mint egy kiholt család' örökösi, három osztályos hatalom üté föl zászlóit; a' Török, Zápolya János és Ferdinánd; rettenetes előjeleül a' lengyelekével hason felosztást követhető végnek.

Az úr' angyala mondá Lóth' nejjének: ne forduljon vissza hagyott városára. De mi, építő nemzedék, tekintsünk multunkra, és ha mint égő Gomora, tüzvészpi pirt vet ránk az előkor, tanuljuk meg üszköt nem szórni alkotandó házuunk' alapkövei közt, mert füstté leend a' végerő' szorgalma, ha művébe gyuladás' elemét vegyitend.

Ismét világosan áll az időszak' lelke, 's nem kell hosszas fejtés, hogy a' vér', 's érzékek' bélyegeit felismerjük. Most fussuk meg rövid vázlatát az eredményeknek.

Ennyi egymásra ható zavar, 's történeti bonyolódás közt ha nagy és jó születék, egyes jellem', vagy közirányzat' tekintetében, sem nyerhete tökélyes, czélszerű körivet. Fejtte ugyan a' kor polgári lelkeség' pályaképeit, mint a' pör-származatú Csókát, a' férjszabadító elszánt Frangepánnét, 's a' törvényes óvás végett magát székben hurczoltatott köszvényes Perényit; sőt nevelt világtörténeti nagyokat Hunyadi- 's nagy Lajosban; de tűnő meteorként lobbant el minden rendkívüliség, az ön-kicsinykedési gyáva éjszakában. És maga Mátyás, kinek lángeszét, ama' beteg századok' vezérlelkeül hitta föl isten, kormánytani számvetéseit önzőleg intézé; 's kiterjesztett királyhatalmával nem csak alkalmat ada a' nemességnek másik szélpont után törni, mit II. Ulászló alatt szinte fötlenségig vitt: de a' hűtlen bűnokről alkotott törvényben tévedési lehetőségek' utját nyitá meg. És, ha túlemelt lelkek' szelleme hibát követhete el v é r h a t a l m i ingatagság miatt: hogy lehet vala sikert várni vállalatokból, mik a' község' léhább jellemétől feltételezik eredményeiket?

Elmulaták a' nemzeti királyszék' megalapítási többszörös alkalmát, 's legszembetűnőbbben Hunyadi Jánosnál. Így bukott meg a' honvédelműl, régi tapasztalás után esküdött polgári akarát; mi szerint 1505ben a' Rákoson, idegen király' soha el nem fogadása határozottaték; egy év után pedig, II. Lajos' születésével — kiben a' mohácsi mezőn, tán a' nemzeti állhatlanságért jelent meg Nemesis' boszúja

— eltörlek végzésüket. Az ítélő igazság elsülyedt, vagy haszonvágy' kerítőjévé aljasult; jelelik ezt a' birák elleni gyakor törvények. Mit szóljak a' közigazgatás' vétkeiről, melly nagy részben átkölcsönzé a' polgári életnek pártos, és részrehajlási színzetét? Kell-e adatokat fűznöm korszaki oklevelekből, az 1507: 7. 's több törvényekhez, mik királyi tanácsosok' főispán' 's megyetisztek' visszaélési ellen irattak? Az erkölcsi élet, 's álszenteskedés, szeretetlen egyedáruság' folyama volt mint az Árpádház alatt. Országgondú királyok is pietismussal tölték napjaikat, mint Róbert Károly; a' nemesség pedig mindenét szent alapítványokra adta; úgy hogy a' végrendeleti jogot I. Lajos' 11. pontjával korlátozni kelle; 's mégis, annyi vallásosság mellett, rablóvárakban huzták a' vecsernye' harangját; erőszak, orzás, jobbagysanyargatás hagytak nyomokat Verbőczy' könyvében, 's mind azon ágai a' vetemültségnek, miket emeltebb, vagy csak középszerű erkölcsi érzelem száműzni szokott. Az uralkodó vallás, melly I. Lajos alatt pogány- 's törökhitet száműzött, a' reformáltak' új felekezete ellen ismét hatalmas szót emelt, 's az 1523: 54, 1525: 4. cikkelyekben hosszú hitesaták', 's honemesztő zavarok' magvait hinté el. És épen ez jellemzi legélesbben a' kor' takticátlan érzelmi túlsúlyát: miszerint, a' külostromtól rongált, 's multjait sinlő nép, egyrészről hitüldözéssel tön új szakadásokat; más részről az érdekkülönséggel úgysis szétvált elemeket, legalább

nemzeti köznyelvvel egyesíteni nem iparkodék; mert az I. Lajos, Zsigmond és Mátyás által szerzett pécsi, budai, 's pozsonyi tanodákban, magyar nyelv nem tanították; 's különben is olly felső tanulmányok adattak, miket az al-iskolátlan honi ifjúság sikerrel nem hallgathatott. Így nem volt egyetlen összevonó pontja is a' közügy iránti lángolásnak. Bábeli nyelvzavarban hagyattak az egymásra törő népfajok; a' nemzet' nagyjai pedig holt diák nyelven igazgatók a' hont, 's írogatók magyar törvényeiket.

A' polgári alkotmány' szelleme ugyan az maradt. Némi foltozások mutatkoznak rajta, mik időkívánati adókká lőnek: de általános számításiból, vagy inkább számítástalan politicájából, mint hajdan, minden közboldogsági elvet kizárt. Ismét független monarchia, 's aristocrata felsőség közt lebegett a' törekvés' mérlege. Róbert és nagy Lajos átvitták magokat az aranybullás rend' túlnyomóságán; Zsigmond alatt pedig visszahanyatlék a' királytekintet. Mátyás újlag felemelte a' felseg' hatalmát, hogy második Ulászlónál, — a' gúnyos tiszaparti magyarok' Laczijánál, — országunk' sorsával együtt ismét megbukjék. És a' két alkotmányos tag' vetélkedése közt, folyvást biztosan építé bástyáit a' hierarchia. Nagy Lajos függetlenné, 's szabad polgárokká tevé sz. István' „castri“ czimü osztályát; Zsigmond pedig országgyűlési testületté vette föl. E' képviseleti szaporodásban, biztosúlni látszék a' törvényhozás'

népiránti állása; de a' lovagrend egyszersmind, két táblára osztaték. Mágánások, 's egyház' fejei alkoták a' felső házat, kiknek coordinálatlan tömege, túlnőheté a' hatósági képviselőkből határozott számmal alakult alsó kamarát. A' királyi polgár-követeket pedig elkötelezé az új kegyelem. Tehát ők, az egyháziak, 's polgári főrend' egy része Zsigmond' részén, a' lovagrend pedig önerejére hagyottan! Látszik, hova czélzott a' nyommasztó körülmény' philosophiája. Egyébiránt a' parasztok' egyetemes fölemeléséről eszme sem jelentkezik. Ama' sovány kedvezések, mik: határozott kilenczedi illetőség-, szabad kiköltözés-, 's több apró engedményben itt ott elhűntettek, többnyire földesuri zsarlások' korláti, 's kevésb jelentőségűek valának, mintsem a' kor' növvő követelesit kielégíthetnék. Azonban létrehozatali módokban, szörnyű veszélyek' magva fekvék. A' népvédő intézkedés, többnyire királyi kegyből, 's nemesség' megátalkodása miatt nem osztó igazságú törvényhozás' útján történt; sőt a' szabadköltözés' országgyűlési változatos sorsa, a' lovagrend' szűkkezűségét jelelé; 's iunen a' parasztágban egy gyűlöleti alaphit gyökerezék meg 's szállt firól fira korunkig, miszerint a' nemes rendet ellenségeül ismeri, ki ellen udvari kegyelmek által védetik. E' mellett díjatlan terhein kívül új, 's keserves adó szállt vállaira. A' lovagrend, részint puhult élet, részint fogyottság, 's leginkább örök viszály miatt, a' sokfelé szükség-

lett haderőt öntestéből kiegészíteni képes nem lévén: minden nemes, Zsigmond' decretuma szerint harminczhárom, későbbben pedig Szilágyi Mihály' 2. czikke' értelmében, husz jobbágytól husz árt, azaz egy lovaskatonát tartozék állítani; mi apródonkiut a' parasztok' nyakában maradt. Mi könnyű vala kitalálni, mit javall e' helyzetben, egy önzéstelen political bölcseség. De az értelem' számvetése mindig háttérbe nyomaték ingerült szenvedélyek által: 's a' helytt. hogy a' megviselt nemzet, erőtlen testéhez kapcsolná a' biztosító támaszt, mélyebre meríté őt sok százados keseredésibe. Midőn annyi alkotmányi mellőzet, kin, nyomor, küzdelem, kimerültség után, Dózsa' vad irtó rohamaiban jelét adá a' tömeg, mikint ő élő 's érzékeny test, kire a' méltatlanság izgatólag hat: felvéteték talán a' nemzet' testébe? 's megnyiltak számára a' jogkönyv' lapjai? Nem! Anglia már az előtt századokkal felszabadítá II. Richard alatt a' zendült parasztokat, 's későbbben birtok- és választójoggal előzé meg a' jöhető vihart. Az értelmi javaslat, 's gyakorlati okszerű példa készen volt; de jobban esett a' vérhevenyben boszút tölteni, 's azt tevék. Az 1514: 7 — 25 törvények hosszú nyomasztó sorát hozák be a' robot-, kilenczed-, adók-' 's több — helyzetökhöz mérve — szinte viselhetlen terheknek. A' földesúr, birája lón parasztjának saját követeléseiben; sőt a' fenytő rendszer' közjogát is kiváltságaül birta, 's több uradalmakban maig is élethalál' ítélő ura job-

bágyai felett. És a' mondhatlan súly, mennyire nem enyhítették szelíd gyakorlat által, jelelik a' parasztok' ügyében kelt időszakai király-leiratok; Mária Thérézia behozott urbére; Hora-' Kloska' korszaka; a' cholera-i zendület, 's az 1834. évi 10. nov. 's 10 dec. országos fejtegetések' naplója; míg-nem annyi év, 's hosszadalmas viták után, részökre némi enyhület nyújtatott.

Ismét egy korszak' végpontján állunk. Szemünk fájdalmasan tévedéz, a' szélvészbe irt rajzon. Tán nagyon is sötétek képeim? tán itt ott több fénybe merülhetett volna ecsetem? ellenveti egy jószívű hontárs, ki meleg keblével átérez a' holtak' országába, 's a' koporsók' ragyogványtól nem látja a' sír' fenekét. Ha történetet írnék, egyes tényekre is terjeszkedtem volna; 's mint költő, megénekelném ihlelt polgárok' lelkesülését: de feladatomban a' kor' political lelke volt, 's szembetüntetése egy gyász igazságnak, miszerint nemzeti történetünket túlnyomólag vezette a' szív, 's vezérlete mindig mélységhez vitt, eleven halottul sülyesztve ízenként alább közéletünket.

VI.

Jegyzet a' későbbi időkről.

A' XVI. század' harmadik tize, erő- és népfogyottan vette át Magyarhonunkat. Az atelcuzi genie, ki erőtára volt önszilajkodásinak, rongálva, hibavénülten, korcsulás' küszöbén állá már.

Az értelem' jobb szelleme még sem birt költeni számítást, 's akarategységet. Két pártra hasonlék a' nemzet. Egyik I. Ferdinándban pártolá az Osztriai házat, a' papság' segéd járultával; másik Zápolyában védte a' kebelbeli király', 's hitszabadság' jogát török segélylyel. Mind két fél ivadékokra származtatá vetélkedő szenvét 's interduos litigantes, török sajtolá a' hont. Különb magas polgári, és haderények fénylenek vissza a' borúlatos korból; mint véggondolati egy merevülő szívnek; de bukni kelle a' közorkán előtt egyes köszálaknak, mit föl nem tarthattak. Béke hanvatokkal nagy halottak. Méltatlan kor' érdekeiért hullások el, de a' temetődomb, melly alatt alusztok, fokává lön a' polgári bölcsesség' visszanező haladásinak; 's egykor világnemzet' ajkán, szabadkönyvek' lapjain nyilandik díjatokul az emlék' örökléte. — Ne igyekezzünk e' kor' lelkébe hatni. Hagyjuk a' vizsgálatot, úgy is a' múlt idők' bonczából eleget tanulánk. — Nézzük át hideg szemmel, 's röviden a' pusztá eredményt. A' nemzetiség földig hanyatlott, 's kebelbeli királyai többé nem levének. Az ország kimerült, 's éh vidékein inség volt az úr. A' gyér műveltség, idegen szellemben vert gyökeret. A' tudományosság egyoldalú kinövést kapott a' hitfelek' dogmás vitáiban. A' választó szabadság díjakért igazta le magát; az emelkedni vágyó pedig, hivatalokért árulta jogait; 's e' betegség, sokkal hosszabb életű lön, mintsem ne ismernők. A' kor' végén a' Habsburgiház örök uralkodáshoz jött.

I. Leopoldtól folyt az öröklés. Mária Teréziánál megszakadt a' rendszer, de a' magyar újra kötött; 's kötése folyvást él. Ért e l e m volt-e a' túlnyomó hatalom vagy é r z e l m e k? megfejtik az 1741, 's 1809-ki insurrectiók; az 1795-ki események, és a' többi.

Minden részletről le kell mondanom. A' kor nagyon új, sebei napjainkig érnek, 's így minden karczolat izgatná azokat; pedig czéлом politicai hidedg értekezés; 's e' mellett kell maradnom. Ezen kor igen tanulságos; de érettebb közszellem kell bonczolatihoz a' mainál. Ugyvan, érettebb közszellem kell! Egy osztályunk, rendkívül előhaladt értelem- 's ítélőtehetségben; de ne higyük hogy a' nagy tömeg szárnyalásit bírná. És ha a' nyilvánosság' könyveit nem csak értelem, de nagyobb részint érzelmek' kezébe lihetjük jutni; vigyázattal írjuk, mert legjobb akaratunk használni vágyik, 's végetlenül ronthat. Miket eme' szakoknál tollamban kell hagynom, ha jő idő leírom máskor, vagy elmondandják avatottabbak; azt hiszem minorunk' való volta a' mondottakban is igazolva van. Tehát a' sylogismus' két tételével készen volnánk: t. i: az érzelő politica mindig rosszat szül; úgyde nemzeti életünké ilyen volt. — És mivel a logica' utján szerencsétlen eredményeit bőven ki is fejté, javításáról gondoskodni egyetemes nemzet-kötelesség; mit ő, ihletve az európai fejlődés' lelkétől megkezdett. De hogy haladásunk' további jellemét, fokait, 's szükségét méltánylani, vagy épen meghatározni tudhassuk, nézzük át röviden:

NEGYEDIK FEJEZET.

Minő helyzetben talált bennünket az újkor, 's jelesen az 1841. év, polgári álladalom', anyagi élet' 's nemzeti jellem' és műveltség' tekintetében?

Alapos gyógytan, ha rögzött kórt vesz javítás tárgyaul, nem csak a' navalya' fokozatát, bélyegét, 's korát veendi szemlére: hanem a' beteg' lelkét, 's véralkatát. Így a' bölcselés' sulypontja is, mellyre minden reform-elmélet szükségkép' visszavitetik: a' hiányok' természetének vizsgálatán, multak' történetén kívül, a' jelen helyzet; 's ezt kell, mint sine qua nont, áttekinteni; ha napi feladatunk' életgyakorlatos czikkére „mint és miképen?“ kérdésére felelni akarunk.

I.

Polgári állodalmunk.

Alkotványunk' alakja, mint az, annyi változat, 's történeti zsurlódás után újabb korunkban megjelent: aristocratico monarchicum; de melly-

ben, egy felől a' végrehajtó, 's nemzeti közjogok' ereje a' főhatalom' kezébe jutott; más felől az aristocratia' eljátszott befolyása, magányos, vagy inkább osztály kiváltságokkal kárpótoltaték. És ezen elnövésben, az aristocratia, ama' hatalmat melly rá nehezült, a' nép felett szerzé meg ismét magának, miből szükségképen következtetni kellett, hogy mind ő, mind amaz elégültlen legyen. E' mellett, épen ez aránytalan jogosztályban vön eredetet egy minden irányú felsőségi törekvés, melly byrocratia', olygarchia', 's hyerarchia' alapját szokta megvetni. A' törvényhozási jog' teljeshasonfele uralkodói illetőség; 's ezt igazgatásformánk' osztóigazsága hozza magával. A' királynak ebben garantia az: miszerint járulta nélkül törvény nem alkottatik; a' nemzetnek kettő lehetne; vagy az, ha a' királyi érdek övével ugyan az volna, vagy az, ha országgyűléseken, indítványai, a' fejedelmi kívánatok előtt tárgyalatnának, 's fejeztetnének be: mi nálunk megfordítva gyakoroltatik, legalább az ellenirány mind eddig foganattal nem sikerült. Miért nem? mindjárt kitünik. A' törvényiró test' másik fele két tagból, 's mindenik tagja külön érdekű elemekből áll. A' felső ház' asztala, nemzetileg választott elnök alatt ül, de legnagyobb részét felsőbb kinevezés alá rendelt egyházi, 's polgárméltóságok alkotják, azon indigenákon kívül, kik idegen élet' nevelés' érdek' és értelem' eszméiben nőttek fel. Az alsó kamara' elnöke maga a' király, képviselve önválasztottjában.

Azonban a' káptalanok, Turopolya, Jász,- Kún-, Hajdúkerületek, 's királyvárosok, kik benne képviselvék, a' megyéktől gyakran eltérő nézet, 's többnyire ellenczélú elvekből indulnak, (kell indulniok) Hát Horvátország. .? mellynek országgyűlési sorsa ha-onlít az egykori lengyel-litvánokéhoz! . . . És ha elemi, 's érdekegység nincs, mikint lehessen közakarat? Tisztán áll, mikint sem a' törvénytest' egyik felében öszhang, sem egyik felének másika 'működéseiben ellenőrpontja, sem annálfogva a' két-fél' cselekvő erejében egyensúly nincsen. Ugyanazért az alkotmányreform' főnézetének a' kellő arány' megszerzése körül kell forognia. Azonban tenuia rerum initia. A' dolgot elején kell kezdenünk. Először a' törvényhozó test' második felének második tagjában kell összefüggést, 's erőt teremteni. Reformunk még itt jár; 's ebbe is egy fájdalmas napi féreg fészkelte magát.

Az igazgatási rendszer' apró ágazati szinte a' főhatalom' vezérmedrébe sülyednek. A' megyei építőszékek, választuak ugyan tisztviselőket, de az elnök — kinek személyes joga a' kijelelés — adatik. Azonban, minden hatósági közdolgok, két főbb igazgatószerkére vitetnek; a' Helytartótanács- és Udvaricancellariára. Ez képviseli a' királyt, amaz a' nemzetet. De amaz, a' mellett, hogy ennek alá van rendelve, a' főhatalom által szabad tetszés szerint alkottatik 's nemzeti felelőség' terhe alatt nincs. Még is vannak politicusaink, a' kik állítják; miképen ostromnyütte nem-

zetiségünket, municipalis rendszere tartá fen; pedig azon altisztviselők, kik a' választás' száznemű tekervényein kül, felsőbb kijelelés, befolyás, mandatumok, 's ki győzné elmondani hány korlátok által fonattak körül, miként fejthettek volna ki fentartó erőt? És a' hatósági gyűlések . . .? melyeknek ingatag szelleme fejlettebb korunkban is homlokegyenest összeütköző elvekért viv?! Nemzetiségünket amaz eredeti véralkat, 's jellemsajátosság tartá fen, melly soha, semmi viszályban magát meg nem tagadá; 's melly az értelem' műgyakorló kezében örökállappá fog palléroztatni. De erről maga helyén. Most visszatérek igazgató-hatalmunk' egy oldalú rendszeréhez Kevés szavaim eléggé jelelik mennyi hiány vár itt is javító kezekre. De a' kö igen nagy; emelő erőt csak most akarunk szerezni; 's mit semmi esetre nem birhatunk vele időt 's tehetséget veszteni, vagy probatétek, által ingerültséget idézve, lehető sikert is akadályozni esztelenség lenne. Azért véleményem szerint igazgatásügyi reform' ideje még nem ért meg . . . . Tétélem' bizonyosságail legujabb korunk' törvénykönyvi két adatát idézem fel: miszerint a' váltószékek' 's sajtó-biztossági tagok' kinevezését fejdelmi kezeknek adá a' nemzet. És ha res nulliust foglalni nem tudott, miként volna képes vallami használttat sajátjává tenni?

Az ítélő hatalomra nézve törvénykönyvünk, biráinkat önálló függetlenségűeknek határozza el: melly a' gyakorlati mód' philosophiájá-

tól különbözik. Kivéve az altörvényszékek' személyzetét, — kiket a' különrendszerü hatóságok, külön hatáskörrel magok választanak, — minden feljebbviteli, sőt jelentőbb ügyek' kezdeményes széke is, királyi személyjog szerint neveztetik ki. És így a' mellett, hogy emberi szíveikhez a' kegyérintés' útja nyíltan áll, minden garancia nélkül állnak azon nemzet felett, melly az ítélő rendszer' illy kezeltében, egyedül felelhetés' jogával biztosítaná magát; de mellynek, jog helyett, polgári ítéletekben megnyugvás, fenyítőkben legfensőbb kegyelem útja hagyaték föl. Milyl ártalmasan hat lélektanilag a' törvényhozó test' feleire, egymás ellenében e' rendszer? mint költhet gyanút, biztalanságot, 's elégültlen kedélyt a' nemzetnél, még olly esetben is, mikor oka nincs? 's mint veszélyeztetik általa, a' főhatalom' hitele igény nélkül is, vagy ingereltetik daczra, tulszigorra? fejtegetni jelenleg nem czélom. Annyit meg kell jegyezniem, hogy a' biráskodó jog' más formába öntése szinte egyik fővállalat lenne, mellyhez napjaink' műhelye elkészülve nincs; de tennivalói sürgetősbbek is, mintsem — az egyszerre nemlehetés mellett — egy inkább késhető tárgyban ossza föl erejét. Azonban, ama' javítást, mit ez ügyben jelen körülményink közt mulhatlannak hiszek, véleményezett napikötelességinkről irandó kötetemben megemlítendem.

Imez' osztályarányban állunk, a' törvényhozó ítélő, 's igazgató főstatushatalmak' szer-

keztére nézve. Azonban alkotmányunk a' közjogok' legjelentőbb pontjait, szabad, független gyakorlattal, szinte az ország' fejére vitte át. A' király oszt katonai, polgári rangot, 's rendjeleket, egyházi méltóságot, 's jövedelmeket. Ő szaporíthatja a' nemesi rendet, adományzás, vagy armalis által. Szabadalom, kiváltság. gyár- és kézművek' gyakorlata, találmányi egyedáruság, czéhek, czimek 's iparügyi korlátok, mind akaratától függnék. Hazánk' dús bányáit, pénzverési rendszert, 's statusjövdelmeket tetszés szerint kezel. Az értelmi élet' elemei: sajtóügy, külföldi könyvszállítványok és posta, parancsi alá rendelvek. A' külbátorsági alapkapcsok — had és békejog — nem különben a' nemzet által országosan adott serreg feletti intézmény, szinte jogai. 'S végre egy igen fontos igény, miszerint országgyűlésinket mikor tetszik szétoszlathatja.

A' nemességnek felségjogok iránti viszonyban származott vesztesége: a' nép, és aristocratia' egymás iránti helyzetében kárpótoltaték. Polgári állodalmunk, minden közjogot többnyire felségnek ada, 's minden magánost a' kiváltságos rendnek; mintha aristocrafiánk' szelleme arra tört volna: hogy országos gondját királyi, anyagi terhét népvállakra téve, a' két erő közt bajtalanul tartsa fön meddő életét. A' parasztság viseli mind azon bajt, gondot, szűkséget, pénz- és fáradałmi szakmányt, mi egy status életfolyamat feltételez. Az országnak, adójában nehéz keresményít, ujonczaiában öntestét nyújt-

ja. A' papság' részére szűk élelme' tizedét elszakasztja. A' hatóságnak, mellyben él, házi kellekeit fedezi; tiszteket fizet; katonát szállásol és élelmez; utat, hidakat épít, javit, 's a' közmunka' minden nemét viseli. Földes urának pénz- kilenczed- 's szakmánnyal adózik; helység' 's elöljárók' szükségét ellátja, 's a' t. 's a' t. És a' nemeség, ez egyoldalú arány' alakultában, többnyire talio' rendszerét követte; melly minden átengedt felségjogért hasonnemű kárpótlást von a' nép' ellenében. Így például, miután az adományozhatás, királyi kiváltsággá téteték: önrendét, a' nemesi földjog' kizáró alapításával óvta meg. A' bivalatosztó jog' kibocsátásaért: a' népet tiltá el minden tisztségi igénytől. A' hűtlen bünökért fejét, 's jószágát köté le zálogúl: tehát alkota törvényt, miszerint a' paraszt, a' actus majoris-ért ő ellené, épen úgy bünhödjék. Magvaszakadt jószágit a' királyi ügyvéd' örökeül határzá; de jobbágyi kihalások' hason jogát cserélte érte. E' százszor ismételt, de soha eléggé nem fájlalható terhes viszony lón az új idők' főakadálya. De napunk' dicsőségeül vallandja a' történet, miként az író nem kénytelen lammennai modorral kaczerkodni, hogy a' nép' sorsát fesse, 's részvétet költsön. E' tárgyban leghőbb lelkeség kezd vezetni az országos rendeket, 's már eddig is szép nyomokkal fényezék törvénykönyvünket.

II.

Anyagi körülményeink.

Magyarország a' legtermékenyebb földöv' osztályosa; 's éghajlata, minden tenyésztetre igen kedvező. Riskása, buza, rozs, árpa, kukoricza, zab, köles, pohánka, burgonya; mindennemű hüvelyes vetemény; konyha-gyógy- és takarmányzölldségek; ezerféle gyümölcs; kereskedési növények, gubacs, len, kender, komló, sáfrány, mák, pamut, finom dohány fajok; temérdek fehér és vörösbor; viz' föld' és levegői állatsokaság, barmok, halak, szárnyasok, mind mondhatlan sikerrel tenyésznek. Hegyein végetlen erdők, tűzi, 's épületfák' gazdagsággal. Hegyeiben tömött bányák, calcedon, karniol, opál, rubin, granát, jaspis, amethyst; változatos fajú márványok; arany, ezüst, réz, vas, ón, cziuk, ólom, kobalt, vizmut, egérkő, konyha- és timsó, salétrom, többféle gálicz, kénkő, kőszén, kőolaj, kréta, mész-, pála-, malom- és tűzkő 's a' t. 's a' t. teremnek; térségein fürdők, hideg 's meleg gyógyforrások, hajózható tavak, roppant folyók, nádasok 's a' t.; szóval pompa- és kincs-teljesen jött ki a' természet' kezéből, mint a' kegygyermek, kit anyja egész szeretetével megrakott; 's mégis mind maga, mind népe szegény. Ha közszükség érkezik, koldulunk; ha iskola', szegények', 's nyomorúk' ügye

jő szóba, koldulunk; ha nemzeti intézet kell koldulunk, 's ha közeredményű vállalatra eszme kél: ismét koldulunk. Ugy van uraim! legyen bár alamizsnánk önkéntes, birjon részvény czimmiel, vagy rögtönzött törvénykötelességgel; mindenesetre országsszegénységet bélyegez; mellynek szennye még felötlőbb, ha könyfogta szemeink tisztán átnézik, miképen alapítványink' sorsa is meddő teng-pan-gás. A' magános életet épen illy szegény színezet bélyegzi; mert hiszen mindig a potiori sit denominatio. Gyakran a' középosztályú földbirtokos, nem hogy kéjelmet ismerne, sőt az élet-szükség' fő czikkeivel sem bir. A' nép között, őt, hat faluban találkozik egy mesterember, 's az is napszámmal tengeti földhözragadt családját. A' paraszt maga épít, sző, fon, varr 's tölti be minden hiányit, mert szakművessel végeztetni nincs módja. Széles szemlére nem térhetünk, melly fő irányunktól vonna el; elég legyen általános győzokül, ama' gyakorlati adatot felhoznunk, miként nem csak egyszeri terméketlenség idéz elő mondhatlan inséget, még földbirtokosok' osztályára is; de termékeny évben is legtöbb vidéken átéhezi nyarát a' ruhátlan nép. E' szegénység' okai részint közszerkezetünk- részint belkörülmények- 's nemzeti characterünkben rejlenek.

Különösen, a' status' anyagi sinlődése, több kutfők között, ama' helyzetéből ered: miszerint külkereskedése nem független, ország-gazdasága, 's papirosai nincsenek. Ke-

reskedési szerződés végett nem áll közvetlen érintkezésben külhatalmakkal. Mint nyugati birodalom' alárendelt tagjai közvetve bir némi ágazatot amaz egyetemes életerekből, mellyek Európa' kereskedését virágzásban tartják, de csekély erecskéi is szenvednek. Míg Lengyelország volt: borszállítványok' útján szép jövedelmet nyert tőle hazánk, 's hasznát annál tisztábban kezelé, mert jóformán mitsem vőn a' lengyeltől; 's így érintkezése nem vitt, csak hozott. Most ezen ér zsibbadásban van, Lengyel nincs többé, 's az Orosz, ócsóbbért kapja honi pálinkáját, mint mi adhatnók. A' hegyalja, 's több bortermő vidékink jobbadán megbuktak, 's velek ama' gazdasági czikk, mellyre mult korunk, kiválóbb szorgalmát fordítá, tenkben van. Törökkeli kereskedésünk nem hoz, csak kivisz, 's általában merülésünkre van. Tőlünk csekélységet vesz, 's nekünk legdrágább fényáruit, bőrt, szöveteket, 's nyers pamutját nagy mennyiségben adja el, 's mi több, közvetve. A' fekete tenger felé nincs mit eladnunk; a' fiumei öbölnél gyér közlekedés fut össze, 's a' sovány eladás árát sokkal kell pótlanunk a' drága német készítményekért. Osztria' tartományival marhát, dohányt, 's gyapjút cserélne el országunk; de miként versenyezzen a' gallicziai hizott ökrökkel, miket vas uton, fél idő-költség- 's fáradsággal lehet szállítani? és a' gyapju, dohány 's a' t. milly kereskedési korlátok alatt van..?! ha nem említjük is amaz öszszetartó zsidó szövetkezést mi szerint a' ter-

mesztő osztály, minden áruczikkelyek' eladása körül kijátszatik. Azonban, mi, szörnyű árral fizetjük a' német fényűző gyárak' mind azon czikkeit, mik a' tőlünk olcsou vett természetményekből készülvék; 's miket nagy részben szintugy nélkülözhetnénk, mint amaz idegen éghajlati fűszer- és asztalczikkeket, mikre sok pénz ki megy. — Belkereskedésünk szinte gyér, és részletes. Leginkább nyers termékeit cseréli által, egyik vidék a' másikéval; például az alföld gabonát, 's marhát ad a' felső vidéknek, mellytől vasat, fát 's a' t. vesz. De különben is a' belkereskedés, nem annyira emelkedő gazdaság' forrása, mint a' szükséggé vált, 's fizethető czikkeek' szétosztatási eszköze. — Kereskedésünk' aránytalan szerénél, mivelsem tökélyesb az általános

Pénzügyi folyam. Országjövödelmünk a' korona javak, fiscusjóságok, vacans egyházi birtokok, adó és regalék utján, legkevesbet ötven milliót tesz; melly összegből az jó vissza hazánkba, mi a' kir. kamra által, igazgató rendszer' seregsold' 's köznevelés' költségeire kifizettetik. De a' megyék' tiszteit, 's egész igazgatását: adózó köznép fizeti; szabad kerületek, királyi városok, 's kiváltságos községek, magok viszik ezen terheit; országos egyetemek, közintézetek, 's catholica iskolák' egy része, és a' papság, gazdag alapítványokkal ellátvák; 's a' protestánsok' egyháza, nevelésszerkezete saját költségén vezetteik. Azonban a' katonaságot is nép éllelmezi. Így,

azon tiszta kiadás, melly ezen országos szükségek végett a' közrendszer' elszámáltakon küleső cikkeire tétetik, csekélyebb mintsem az egésznek kihúzódó részével egyensúlyt tartson.

Pénzügyünk' kelete továbbá idegen statuspapirosok' sorsától függ. Osztria statuskötelezvényeket bocsát ki, 's adóssága' ügyében a' kölcsönzött tőkétet különféle, 's gyakran változó rendszerrel kezeli. Országunk, Osztria' nemzeti bankjegyeit készpénzül fogadja. Az osztrák status 1818-ig e' bankban ötven ezer részvényt birt; 's így, vele összeköttetésben lévén, ha önértéke statusadósság' utján csökkent, részvényhitele is okvetlenül alább ment, és ez bankveszteséget okozott; 's ez ismét, bankjegyeivel kicserélt pénzünk' bukását eredményezé. Így lőn a' francia forradalmi statuskimerülés után, az 1811-ki devalvatio; 's későbbben a' váltókra cserélt papirospénzhez járult előjegyek' (anticipationsschein) megbukása. — Az 1816-ki bankügy-változás; az 1818-ki új rendszer, az adóssági alapok' eggyészerkesztése, 's az annak nyomán felállított töröltőke, 's kamatozási series rendszer, mint szinte az ennek alapjául, 's eggyzersmind eszközeül tervezett Metalliquek, vagy is szabad kölcsön' eszméje; különösen pedig az 1820-ban, Rothschildtársaságtól kölcsönzött ötvennyolcz millio pengőforintnyi osztrák-statusadósság, pénzügyünk' fekvésére igen mély, 's elhatározó befolyással lőnek. Ezen Parisch-Rothschildkölcsön' határideje 1840-

ben telék el. És bár 1818-ban, Osztria, nemzeti bankjának engedve a' tőle birt ötven ezer részvényt, azt önmagától független állásba helyezé: annyi bizonyos, hogy a' bank, épen e' kölcsönidő' telése előtt vonta be tőkét, minek következtében jelenévi hírlapjainkon egymást éri a' kereskedői bukások' kifogyhatlan sora.

Igen csalódnánk, ha vélnők: hogy illy intézkedésekben kárvágyólag számít statusbuktatósokra egyik, vagy másik finantzministerium. Őt sokszor akarátja ellen, ideiglenes gyógyszerre kényszeríti a' hibás alapeszme, 's régiebb ügyszerkezetből fejlett napiszükség. Hiszen ki ne cserélne fel múltó menedéket, egy biztos, 's nyugtató eredeti tervért? De ha évtizedek előtt már szövevénybe bonyolodék az ügy, nem könnyű vissza lépni, vagy eszközök nélkül túlugrani minden hináron. Erre nemzeti érettség kell, hogy kormányában ne mindig üldöző tribunalt lás-sou; 's a' kormánynak népisméret- 's bizalommal szükség birnia, hogy statusait minden józan ügysegély' hittagadónak ne vélje. A' két erő' egyértelméből okvetlenül születendik a' megváltó dogma, melly kormányt és nemzetet finantzügyi megtestesüléssel egyiránt üdvözt. America, alapszerkezetében szerzé e' talizmánt. Ha a' nép erős: a' status nem lehet gyenge; ha ama' gazdag, ez sem szűkölhet. Ha népünk, fenső járulat által gazdaggá lenni eszközöltetnék, mire Magyarhon' istene olly temérdek természeti alapot te-

remte, Osztria' ministeriuma nem csak periodicus financerisiseitől menekülne meg, de erőteljes öntudattal nézhetne minden europai mozgalmat, melly között, ön statuserők' kapcsaiba fogóznék.

Azonban pénzügyünk' sorsa természetesen osztozik ama' közvetett eredményekben is, mik egyetemi okfökből szoktak kibuzogni, 's miknek általános hatását minden status, kisebb, nagyobb mértékben megérzi; mint például Don Carlos' harczai; a' hitelkereskedési mértéktelen visszaélések; 's a' t. De hazánkban a' gazdagság' roppant, ki-merithetlen, biztos telepe. Csak vétessenek gyakorlatba a' heverő földek, czélszerű műbe a' kontárkodó ipar', 's dologba a' szunnyadó erők; csak keljen föl a' világos elmék' szorgalma, 's nyitassék szabad eszmecsere: okvetlenül ki fog örölni egy hatalmas rendszer, melly nem csak a' felség', 's Osztria' irántuuki érdekviszonyait csonkítás helyett nevelni fogja, de közjóllétet, 's anyagi önállást leend képes teremteni.

De eddig jóllétünk ki nem fejlhetett. Idegen készítményekkel, külföldi vásáron nem versenyezhetünk, mert annyi pénzt nem vehet be az ország, mennyi gyárok' hámorok' műintézetek' concurrens felemelésére kívántatik. Belkereskedésben pedig nem eszközölhet árucikkeinek arányos kelendőséget, mert több pénz kiszivárog, mintsem a' hazai czikkek' megvételére a' népnél elég maradna ben. És e' szűk pénzforgásnál fogva kénytelen a' nép, nyers természetményeit olcsón vesztegetni,

hogy napi terheitől bár mi áron meneküljön; a' gyárnokok, gyártók, kézművesek pedig drágán adni középszerű készítményeiket, mert kevés eladásból kényszerülnek ellátni magány- 's vállalati szükségüket. Így illendő siker nem ébresztheti, általánosíthatja a' nemzeti műszorgalmat, 's terjeszkedő készséget. Azon gyárak, huták, hámorok, miket újabb korunk' lelke itt ott létrehozott, hasonlólul panganak régiebb műintézeteinkhez, melyeknek némellyike megbukott, némellyike lemondoték, vagy ahhoz áll közelebb. Az adózó népnek nincs értéke, hogy ruházat', gazdasági eszközök' épület', 's más szükség' czikkeit pénzen vásárolja: a' középosztály' vétele csekélyebb, mintsem — ha arra megért volna is — egy dus ország' készítményeit jelentő részben felemészthesse; a' felső rend pedig ruhatárát asztalát 's kéjelmét leginkább idegen czikkekkal látja el; 's némileg megbocsáthatólag, mert hazánkban a' fentirt kulcs szerint, hasontökélyűt, hasonáron nem kaphat.

Míg a' pénzforgás, magányélet' utján is illy kiszivárgó költek ezéssel csökken, más részről a' megfeszített szükség, 's bizonyos költői könnyelműség, ideiglenes, de súlyosztó segédeszközben rögtönzi menedékét. A' vagyonos osztály, t. i. kinek bitele van, nagyobb pénztárakból, 's sokszor bécsi tőkétet, leginkább pedig olly helyekről kölcsönöz, hol szellemi függetlensége is jó formán a' kötlevel' tintájába vész. Melly gyakorlat, — jelen körülmények közt ipar' és kereskedés' utján visszafize-

tés nem történhetvén, — anyagilag épen úgy merit, mint erkölcsileg mótelyez. Mert speculativ igazság ugyan: hogy pénz pénzt nevel; de csak ott, és úgy, hol, és ha: vidor szabad, élettelmes kerengésben van pénz és közlekedés, értékmozgalom 's hitelcsere; ott, és úgy: hol, és ha számítani lehet ügylorgás', bevétel', 's szállítványok' határidejére; 's gyakori körútban kerülván kézhez a' használatba tett pénz, nem csak kamatot hajt, hanem törllő tőkére alapot nyujt, 's egy magánálló értéket, mint szorgalmi eredményt eszközöl. Mind ez, ügylszerkezetünkben nem mehet; sőt ki alapvagonán hitelszert állít, 's akár idegen tőkék' kezelését, akár saját papirosait honi kölcsönosztásokban kívánja ön- és közhaszonra intézni: vagy magát, vagy kötelezettjeit kockáztatja, 's mind két esetben hazánk, nemzetünk veszt érték' és hitel' dolgában. — Míg pénzünk' kihuzódása, a' beszívárgás' gyér utaival illy arányban álland, — pedig systematicum commerciale, 's más intézkedés nélkül mindig így marad, — akármilly vállalati tőkék ki fognak örlódni legnagyobb részben a' honi keletből; 's akár idegen hitelezők kívánják visszafizettetni forgásban már általunk nem birt tőkéiket, akár hazai alapítók kényszerüljenek beváltani idegen birtokba jutott papirosaikat: a' hitellep hazai lévén, a' bukás csak arra háromolhatik. 'S részemról, ebbeli meggyözódésemmnél fogva jelen helyzetünkben a' váltó törvényt károsnak vallom, 's nem akarhatok nemzeti bankot;

sőt fenmaradásunk' egyik eszközeül tekintem, hogy a' nemzet, illy körülményi közt, sem gazdasági alkuba nem boksátkozék, sem papirosokat ki nem bocsátott.

Egyébiránt épen nem igaz mit sok kül-írók szerettek felszínleg elmondani, 's több belföldi, — hogy gr. Széchenyi' szavaival éljek, — még felületesben „után-pitypalattyolní”: hogy a' magyar mindenre alkalmatlan, 's szorgalom- és ipar-ügye teljes hanyagságban tepspez. Hiszen honunkban növény- és ásványosztály' több ágai iránt régiebb kezdemények tétettek. Lovak, juh, szarvas marha, sertés, sok és nemes fajban tenyésznek; a' földművelés itt ott ujkori rendszer' czélos találmányival divatozik már; 's hogy éber öntudatos figyelem kezd a' köziparra fordittatni, a' löverseny gazdasági hirdapok, 's intézeteink tanusitják. A' kereskedési növények közül: dohány, len, kender, repce, 's a' t. sőt néhol festő csülleng is természetik. Bányászatunk, mind elméleti tan', mind gyakorlat' tekintetében, a' szakbeli világműveltséggel versenyez. A' termékek' feldolgozásával országunkban legalább száz mesterségfaj foglalkozik. Posztó-, selyem-, bőr-, vászon-, porcelán- 's többféle gyárak, vas-rézhámorok, üveg- és hamuzsírhták, papiros 's fűrészmalmok 's a' t. 's a' t. az iparmozgalomnak csalhatlan jelei. — Tételem nem áll ellentétben a' nemzeti restségről alábbirt értekezéssemmel, mert minden elszámlált szorgalmi eredmény sokkal csekélyebb, mintsem kielégítő

iparjelekül vehetnők. És mind ez, 's naponként szaporodó vállalatink, a' kereskedési zsidbadt szerkezet mellett nem boldogulhatnak, általában hasonlítva ama' pöffedt, erőtlen, kelevényes hushoz, melly dugult májú emberekre betegségül szokott rakodni.

Azonban szegénységünk' oka nem csupán a' mondottakban rejlik. Egy számitás nélküli, kapkodó szellem, melly a' dolgot soha, vagy ritkán kezdi elején, 's eszközeit sem célszerűleg választja; szinte hibáink' egyike. Nem csak ügytörvényink hiányosak, de a' belkereskedés' eszközei is mind eddig elhanyagoltattak. A' régiebb utak, csatornák, kevesbek, 's rosszabb állapotúak, mintsem minden irányú közlekedésre kívántatnék. És a' termékek' feldolgozásában újabb eszmék szerint is vétőleg jöttek gyakorlatba némely iparágak. A' cukorgyárak' t. i. fényűző szentvet segélnek elő, melly különben is időkórságunk; a' szeszgyárak pedig erkölcs- 's egészség' tekintetében hatnak a' népre; mellynek egyfelül csap-székeit szaporitjuk, mig másfelől országos nevelésire egy cikkelyt sem alkotunk. Földművelésünk épen olly tökélytelen, mint részletes. Mert azon gazdasági virágzat, mit lelkesb nagyjaink, 's néhány előlátó gazdák birtokaikra idéztek, igen csekély factorai számvetésünknek a' műtlen heverő puszták-, szabályozatlan posványok- 's til-tul barázdált vidékek' temérdekségihez. De legtalálőbb tapintat, 's választott rendszer sem adhatna com-

mercialis javítások nélkül illendő sikert. Több országos példákhoz elég legyen adatul felhoznom a' juhtenyésztés' sorsát. Nehány év előtt jelesb pénzforrásúl mutatkozván a' gyapjúvásárok: gazdáink' nagy része — aligha nem gondolatlanúl — felhagyott a' marhatartással, miben országunk, sílány multjaiban is gazdasági hírnevet szerze; 's birkának szánta kövér pusztáit. Az állatfaj rögtön elszaporodék, 's dicsekedve mondhatjuk, nemesítés' rendszerével együtt. Mi lön az eredmény? a' gyapjú ára megbukott; 's most a' két annyi tenyészmény után, alig kap valamivel többet az ország, mint kezdetben félenyiért. A' szeszgyárak hasonorsban osztoznak, 's fognak osztozni kétségen kül minden iparágak, míg ben pénz, és emésztő tehetőség, kívül pedig kedvezőbb kulcsok nem nyitják meg a' szorító zárat.

Belszegénységünk' oka továbbá a' nép telenség. Malthus úgy számítgatá, hogy az emberi szaporaság, mértani haladatban ugrik előre, 's a' miatt aggódni látszik az emberi sorsról. No, népességünkre nézve legalább, ugyan csalódék. Több politicusok állítják, hogy a' pallérozottság, 's ahhoz szőtt fogyasztó okok akadályozzák a' néptenyészetet: nálunk ezen kútfőre sem vihetjük a' bajt; mert hiszen a' tulvitt műveltség miatt, még nem lepett meg sem elerőtlenedés, sem mértékletlenségi dögvész: sem elterhelt, gondteljes évek miatt, legtöbb osztályink' éltére nem nehezült kora halál' adója. M öser, alkotványkönyvre iga-

zitja a' szaporútlanság' fürkészőit; 's itt mi is rá találunk a' hiányforrásra. Népünk nem tenyészhetik nyomorban; jólléttel pedig nem birhat földsját nélkül; sajátja pedig nincs az ősiség miatt; 's így ujlag ott vagyunk, hová a' kereskedésügyi szemle vezetett: az alkotványnál. 'S itt ujra elmondjuk: míg az eke kevés kézen forog, míg a' nép, első szükségczikkeit is idegentől veszi, míg a' honföld' nagy 's magdús része műtlenül hever: addig a' constitutio nem felelt meg léte' első feltételének.

Anyagi nyomoruuk' factora továbbá a' nemzeti restség. Ez, részint ázsiai maradvány közjellemünkön; részint nevelési rendszer' fattyunövése, 's dolog-ment kiváltságinkból eredő ragály; melly nem csak önivadékunkon uralg, de a' velünk vegyült népfajok' több részét is ellepte. Tekintsünk át a' néptesten; 's látandjuk: miként minden tagján átvonul egy tompa, merevény ér, a' veszteglő szenv. Az előkelő rend, drága ünnepfolyammá nyujtja életét. Kéjből kéjbe hull, 's komoly mozgalmain is bizonyos élvi színezet ömlik el. Foglalkozása csekély 's részletes; inkább szélesvirág, mint kiszámolt elvonal. Világában park, pázsit, virágosztályok, tükörtó, árnyak, fűpamlag veszik el a' roppant előszínt; veteménytáblái szűk háttérbe szoritvák, gyakran hitványok, 's ritkán gyomtalanok. Igen, igen; szóljunk kép nélkül. Eletök többnyire meddő. Tarka és tömerek élv zsibbasztja el a' tény' lelkét. Műveikben

öt hatodrész, dulce, 's az, utile' csekély mixturáját, jobbadán önzés' melege főzi ki. Tisztelvék a' lelkes polgárok, kik e' rendből munka szorgalom- 's kitartó tüzzelel kiváltanak; kiket az idő nevezend, vagy inkább kikeről az idő neveztetni fog; hanem érdemeikért, rangegységű de szellemidegen sorsosik' egyetemére kinem terjesztendi dicséretét a' polgári szemle, 's utókor. — Mennyi lélekerőt ad a' magasb nevelés' gazdag, 's ágazott életere; mennyi eszközt az anyagi kutfők! 's még is milly silány, 's aránytalan az eredmény' sora!

Józan kívánság nem akarhatja, hogy a' személyes értelem' minden sugára önfeledten másokért lobbanjon el; nem akarhatja, hogy a' személyes-ipar' minden fillérje idegen perselybe csördüljön; sőt szégyenli a' közügy' köldülő jellemét, 's reszket az alamizsna-rendszerből, melly a' mozgalmi ösztönt, 's önerő' törekvéseit rohasztja: a' józan kívánság tartalma nem is ebben áll. Az, több, mélyebb, általánosabb mint minden ideiglenes polgári kaczerkódó segély. A' józan kívánság, nem külről tapaszt lefoszló gyámolt a' közlét' falaira; hanem állatjában óhajtja kővé szilárdítani a' nemzetjellemet. És ez, ama' befészkelő, othonos ösztön' kifejlése által történék, melly, mint egyfelül örök munkában tartja tetterejét, úgy másfelül, munkásságának, önköréből választ tárgyakat, hogy minden hazai szellemiség, vagy anyagi termék, melly életét környezi, alkotja, feltétele-

zi, 's annak szükségévé lett: tőkélyre jusson. E' rendszerből közvetlenül két fő haszon jó, melly végetlen alárendeltek szüland. Egyik az, miszerint kifejlesztetvén ész- és anyagipar' minden elemei, kincs és értelemérték többszöröztetik; másik az: hogy az élet, önmunka által, önkörében tartva, 's szükségét megtalálva nem vágyik idegen sphaerába; nem számúzi magát azon körülmények' téréből, mellybe sorsa idézte, 's mellyből kikelve elveszti hazáját, hogy azt sehol se találjon. Alkalmazva tán világosabb lesznek. Hazánkban, kivált ezelőtt csak dús családok adhattak tőkélyes nevelést. A' több oldalú képzéstől, mellynek útai nálunk nem valának, melly külföldön 's fővárosokban vala összeszedendő, csekélyb értékű házak' gyermeki el valának zárva. Tehát igazi, öntudatos értelem, 's életműveltség — a potiori, — csak főrendnél lehetett; mert hisz' az, nem iskolai könyvek' halomra tanulatásából származik, pedig édes honunkban ennél többre menni mult időkben nem igényelték. E' főrendi tulnyomó képzettség, kétféle hatás' okfejévé lehetett. Vagy az volt várható, hogy tudományát, szenvedélyeit a' honi tárgyakra átviszi, 's kifejlett igényeihez azokból teremtend világot; vagy, hogy a' nemzeti pusztata, javítatlan élettől elfanyalodik; idegen készélet után sovárog; 's életét kételetű tettmeddőségben osztandja fel. Fájdalom, az utolsó történt. Így idegen szamat kenődött a' fensőbb körökre; kezdeményre sajnálták veszteni a' másutt készen ta-

lált élvezet' óráit; tenni valóját mindenik kor utódjára halasztá, 's köztök a' nemzeti bélyeg nem hogy terjedt volna, de elferdült, 's erőtlenedett.

Tehát mondom, sem hazánkat nem igyekeztek művelt lelkeikhez emelni, sem benne találni fel, mi szellemöknek szükségévé lön. Nem gondolák meg, mikiut vágy- elemeik, itthon, saját hatáskörükben, 's idomító szorgalmuk alatt fényesb, tömöttebb fejlődést nyernének, mint minőért lelkök innen előhajtá magát. Pedig olly terjedt javak, olly alkotmányos szabadság 's önálló értékkezelés' járultával, minő nékiek sorsszakmányúl juta, kéj' pompaszenv', 's művészet' minden czikkei meghonosíthatók valának, 's kivihatók vala: hogy idegen nép futkosson hozzánk azon élvezéért, miket ők gyakran sajátbirtokaiknál kisebb tartományok' fővárosiban kerestek. Kivihatók vala, hogy nemzeti szint adjanak amaz élettökélyre, melly, mostani közgyakorlat szerint, utánzott majomköntösben járt. Így a' dús osztály, mellynek törvényhozó szelleme szinte úgy, mint nemzetisége pályaképül tartozék fellengeni: hasonlíta ama' boldogtalan utcahősökhöz, kik önszobáikból ténykerülve futnak; márványjátékházak- köztermekben napolnak; idegen páholyban üldözik el lomha estvéiket, csak pihenni menekülve saját házukba; melly hontalan kóborszenvök miatt szegényen, reud-, 's kényelem nélkül szállásolja őket.

Hogy efféle életbölcse ség minőleg foly be characterfejlésre egy hazában alább látandjuk;

most csak anyagi okozatra szorítkozzunk. Tehát a' honért — melly jóformán vendégfogadói szerepet játszott a' legtehetősb egyedek' részéről — mitsem áldozának; 's nem a' birtokért, mellynek féligmeddig kizsarlott jövedelme, idegen czélokra volt számolva. És, mint alkotmányszerűleg mitsem fizetni, úgy ipar' tekintetében mitsem tenni, az aristocrataélet' jellemévé vált. Sőt a' hanyag kezelés 's szorgalomügyi gondatlanság, némi úrias kellékül gyakoroltaték; mert hisz minden működési hiányt pótoltatni véltek javaik' temérdekségében. Nem csak gyártó, 's kereskedési avatkozásokat néztek rangjok alattinak, mit Albion' legdusabb lordjai nem szégyellének; de természetesi rendszerök' ágait, helyzetét, szükségeit is, vagy nem, vagy felszinleg ismerék. Ravasz gazdatisztek osztoztak lehetónél tizszer kevesb bevételeiken: vagy haszonbérllők potrohosodtak aránylagsovány tárczáik' rovására; kik pihenni sem hagyva, gazdailag sem javítva sajtolt földjeiket: folyvást értékesökkentésre dolgoztak. Hozzá véve a' majoratus' és ősiség' elvét, fiscuskéz alá lehető származását a' jószágoknak, mik ismét szorgalomölő mételyek: nyilván van, mikint a' főbirtoki csekély jövedelmezést, 's abból folyó szegénységet, fentfejtett okainkon kül, a' restség is elősegéllé.

E' főrendi tétlenség, átolvadt közép aristocratiánk' természetébe is; mint mindazon életmódori tartozék, mi utánzó osztályokra, ragályúl szokott leszívárogni. Ki ne ismerné a' nemesi rend'

szellemét, mellynek cselekvő ereje hajdan kivált, az asztal- és érzéki élvezek körül forgott? Rágalmat írni polgárbűnnek tartanám; tollam nem viszketegből írja ezt, sem könyvpolecz-mögötti okoskodásból. Sok vidékét gyakorlati éltében ismerem honomnak; 's meg kell vallanunk, hogy az újkor' kevés tanítványain kívül, jelenben is szörnyű henyeség tartja nyugében a' törvényhatósági véneket 's ifjakat. Iskolák után törvénygyakorlati év a' pályasor; de milly kevés órákban osztozik a' szakczél! A' lakomázó kedély, mulatság vadászat, vagy az épen üres pipa- és szónapok' tömérdeksége, amaz áldott fáradalmatlan heverés, elfesfuttató de végtelen viták apró nyomtalan tárgyakról, 's a' szenvedélyek' kedvtelése, mint megannyi rablók állják el a' szorgalom' útját; melly a' későbbi éveknél is ritka, 's állhatlan vendége. Sőt magok a' lelkesbbek, kiket egy vagy több négyszegmért-földnyi közvélemény kiemel; ha egy két ünnepi csődnél, vagy gyűléseken az ébredés' mármár repedésig fűtt kürtjébe egyet, kettőt lehelnek; ha általános elv' és kifejezések' változatit többféle szerkezetben itt ott összefűzik; ha minden részletes taglalatot, egyetemes állításokkal könnyűden mellőznek; 's a' „korunk haladás' kora; összevetett vállakkal fogjunk tettekhez; egyesítsük az erőket;“ 's több efféle felkiáltásokban, – különben mély, tiszta 's nagy becsű – lángjaik enyhültek: azt hiszik hogy polgári rendeltetésöket betölték; hogy nekik, kik szavalnak,

tenni való nem jut; 's ha az ostor in genere patog, a' napi szükségek in specie magoktól betelnek. És a' mellett, hogy az elméleti fejlődésnek is könnyebb, 's velünkszületettnél alig több módját, és eszközét gyakorolják, 's így ebbeli munkásságuk is egyoldalú: eszökbe sem látszik jutni, hogy az, tökélyig teljesítve is csak egy szakága lenne életkötelességeiknek; hogy mind az közjóért történik, 's gyümölcse későbbben fog érni; hogy viszonyaik több oldalúak, hogy magányjó addig is kellene, 's mi, annyi hézag 's akadály között segedelemül maradt, — a' szorgalom nélkülözhetlen feltétel.

A' legnagyobb rész fél gonddal veszi minden dolgait; iparja legfejebb az évi szükségfedezés' határpontjáig terjed. Tettei vezérvonal nélkül higúlnak össze; 's ha önmagától szoros józan számadást venne: mikiut osztám fel időmet? minő egyensúlyt tarték tennivalóimban? vagy tettem-e valamit, minek positiv eredménye ime előttem van? 's nem feledtem-e viszonyaim' mindenikét párhuzamban betöltni? bizony bizony elégültlen öntudat nehézkednék kérdéseire feleletül. Pedig ez a' mindent restellő szenv, értelemi és anyagi rendszerök' egész világát is hanyaggá, felszínessé teszi. A' szellemi tárgyak', tervek' eszmecserék' alapját, természetét fürkészni türelmök elvész; azaz meg sem jó. Inkább hiszik a' mi szívhatóbb hangon mondaték, vagy vörösebb lobbal van irva; csakhogy logicus bonczczal vesződniek ne kelljen

Gyakran ebből jönnek ferde fogalmak, czéltalan tűz; kárhóztató heveny, ezekből ismét önkár, és pirulat. Anyagi intézkedéseik, gazdasági ágak, család- és hivatalos szakterheik e' miatt hasonlóul szenvednek. Mind ezek, 's család és hivatali ügyek, következetes kitartó cselekvést kívánnak; de mikint fontoljon, miként ossza fel erejét, 's éberkedjék a' lélek, ha tétlenségben zsibbad? Azouban itt, csak a' szegénység' ebből leszármasztását kell kimutatnunk; 's e' tekintetben veszélyesb eredményt fejte ki a' restség alnemességünkénél, mint a' gazdag osztályban. Ezek legnagyobb részénél t. i. csak szorgalom hozná be a' különben is felvont igényű élet' eszközeit; de így a' még lehető források is bedugatván: nem említve erkölcs', 's polgári függetlenség' szűkülésből eredő kísérleteit, vagy vagyonpusztulás, vagy eladósodás, mi amazzal egyre megy, idéztetik elő; 's a' mellett, hogy az iparral kiállíthatandott erő mind bevész: a' nemzet elégtlen, szegény vagy éppen földönfutó ivadékkal szaporúl.

E' restségi hajlam eléggé mutatkozik a' hivatal szobákban is. Például elég legyen idézni a' scontrók' roppant könyveit, 's azon tapasztalást, miszerint gyakran gyámok, gondnokok és sáfárok, merő eljárási, vagy éppen naplóvezetési hanyagság miatt buknak meg.

A' nép szinte nagy részben dologkerülő. Minden terhe mellett is, szorgalom' útján többre mehetne. De így fél sikerrel végzi robotját; megcsalja sokszor

kötelességeit, 's néha saját szakmányát. Azonban ha gyárak' bányák' 's dologházak' napszámósaikat átnézzük; okvetlenül sokkal több idegen népfajt találunk közöttök mint magyart. A' szász és németgyarmatok pedig általában tehetősbek. Kereskedésünket szinte németek, zsidók, görögök képviselik, közöttök aránylag igen kevés a' magyar, 's a' gazdag még kevesebb. Tanúi tételemekek ama' mezei gazdák is, kiknek vidékein ha épen évi élelem termett, rendkívül nehéz napbéréseket kaphatni; 's tanúm szinte ama' tapasztalás: miszerint a' földművelést, éltek' egyetlen eszközét, olly hanyagul, egyoldalulag 's hagyományos czéltalansággal üzük, hogy jóformán harmadát kapják a' föld' termő erejének. Némelly esetben pedig annyira aljasúlnak korhelységökben, hogy sokan készebbek koldulni vagy nem enni, csak dolgozniok ne kelljen.

Nálunk, hol critica 's érdeklett felek, nem annyira az irat' lelkét, mint tárgyalását engedik magokra hatni: ismételnem kell, hogy mind ez, nem egyetemi igazságul állittatik elő; hanem hogy a' kifejtett közhiba alúli kivételek csekélyebbek, mint sem gyengíthetnék az alaptételt: miszerint, szegénységünk' egyik forrása a' nemzeti restség.

Anyagi előmenetünk' nyügei a' görög, 's balitétélek is. Az ó Zsidóhon', és Egyiptom' ivadé-

kait, bizonyos kötelességi kör szorítá saját kasztjaikhoz: úgy hogy ott, közügyi speculatióból tiltaték a' polgár, születési osztályából kilépni. Nálunk ellenben üres gög, származati fitogatás- 's család-pöf (Ahnenstolz) miatt marad a' nemes status-terhül, úgy nevezett úrnak, még akkor is: ha osztályilletéke egy ép gyomrot ellátni nem képes; vagy merültebb, mintsem a' vele örökölt adósság' kamatját behozná. Ki a' középnemesség' éltét szemlére veszi, sok ezernyi apát találand: ki előlátott iuségre is készebb gyermekét kalácson, 's pitykés ruhában úrfinak nevelni, mintsem nevét szakpályázók közé, kereskedő könyvbe, vagy annál inkább gyártók' névsorába irassa. Ezeknek tömege, mint egy üszögös kelevény terjedt a' nemzeti testen, siker nélkül fogyasztva a' különben is igen szük tápnedvet; 's élődés' adósodás' vagy csel' és ármány' útján nádályozva a' kereső rendet. A' gög, magánállva is képes tenkre juttatni családokat. Hány birtokrész tétetik eladóvá, hogy e' gyáva szenvedély, élelményiből ki ne kopják? hány háznál bitoroltatik nagyságos czím, hól a' mézsárszéki árjegyzék is executiora megy? hány udvarban látni paszományt az éhes cselédségen? 's czímerezett hintót, hol igavonó barom sincs? hány záloglevél keletkezik azért, hogy az ifjú úr, festett ösökeivel hasonruhában üljön menyegzőt? Úgy van, a' családnévi fentartás' balitélete, vétkesen foly be szegényítés- 's szegényedésünk' ügyére; mit felette növeszt

A' fényüző szenv is. Mindenik kör, a' fentebbi után kapaszkodik; 's az utánzási kiadásoknak vége hossza nincs. A' műveletlen vagyonos, külfélynnyel törekszik magát a' pallérozottság' avatottjává játszani; a' művelt vagyontalan pedig kényszerül életmódját azon emeltebb osztályéhoz idomítani, mellyhez lelke tartozik, hogy külségek miatt igényeit nélkülözni ne kelljen. A' városi élet', lakás', öltözet', étkezés', élvek' költségeiben egymás' rovására vetélkedik mindenki; holott a' szükségig, és fényczikkek' árfolyama, hazánk' pénzügyéhez különben is mód nélkül feszített viszonyban áll; a' nyereszkesedők' aljas visszaéléseit pedig váro-policzia nem ellenőrzi; sőt az egyedáruság' bölcselete olly túlvitt elvben kezd közvéleményünkbe fészkelni, hogy már, a' húzavona árkezelésnek, szegénységünkhözi méltányos mérfokozata is czéhező és iparzári eszméül tartatnék. És miután a' fentjelelt hiányok miatt szegény országunkban, ész nem érdemelhet, szorgalom nem kereshet; a' közdivat' költséges rohama pedig kényszerít: nemde emelkedő szegénység idéztetik elő? mellynek ellenében, mellék kulcsok' járulta nélkül, a' hiteltörvények csak azt eszközözlendik, hogy a' birtok naponta olly körökre szivárog, mellyeknek alkotmányunk szerint, nemzetünkhöz 's így érdekeihez is, semmi közök; pedig ha anyagi túlsúly nemzeti kézen kül fekönnék hazánkban, nem lenne kívánatos eredmény, annyival inkább, mivel pénz- és észaristocrazia, mit nem alkotvány,

hanem öntermészete teremt, mindig leend. És ha túlvitt fényűzés, 's vele nőtt szenvedély, erős birodalmakat megtuda dönteni: mennyivel borzasztóbb gyilkosává lehet olly honnak, hol sem telhetlensége alapot, sem féktelen árja értelem- 's erkölcsben határokat nem talál? E' szintolly szaporra, mint emésztő métely ellen két vesztőszert vélek rögtönözhetni. Vagy a' főrendnek, — kitől minden illynemű impulsus ered, — határozott viszszalépését, mit embertermészetünk szinte lehetlenít; vagy törvény általi kijelölését a' körök' illetékeinek, mellyen túl se salonélet ne követeljen, se diplomatica előkelőség ne erőködjék. És ez, kétségkül nem fog nevetségesnek tetszeni, ha Sparta' codexét, 's Róma' nőtlenség- 's fenhéjázás elleni törvényeit benső lelkökben vizsgáljuk. Az anyagi halaszthatlan intézmény minden esetre napi életkérdésünk; mert érték a' jóllét' fő alapja, 's jóllét a' nemzeti elégtűtségé, melly nélkül közboldogság nincs. 'S ne higyük, mintha értéki és szellemélet egymást okvetlenül kifejtenék; hiszen China igen gazdag ész nélkül, a' német státusok' kincstárai pedig üresbek koponyáiknál.

Egyébiránt előadási rendszeremtől eltérnem, 's e' helyen javító módokat indítványozni nem szabad. Különben is mind azt, mit vázlatomban mondtam 's mondandok, mint nemzeti életbölcességünk' gyökéreszméit kívántam közfigyelembe hozni: mellyekről tárgyaló értekezéseket, kimerítő terjedtségben adandani, korszaki sajtónk' polgári köteles-

sége. Jelen czélunk csak annyi vázlatot feltételez: mennyi egy általános reformirány' kitzűzésére kívántatik. Most miután alkotmány' és anyagilét' körülményivel megismerkedénk: pillantsuk át minő természettel bír

III.

A' természeti jellem, erkölcsiélet's műveltség

Jellemismerethez több oldalú buvárlat kívántatik. Véralkat, fő- és szív működés, életviszonyok, éghajlat, tápszerek, nevelés, történetek mindannyi idomító kéz népcharacter körül. Knigge bölcse könyve szépen fejtegeti, hogy az élet' 's tapasztalás' drágán fizetett leczkéi nélkül éles és biztos jellemtapintathoz jutni nem lehet. E' tétel egyesekre nézve van felállítva, de a' nemzet egyesekből áll. Az egyest jeles regény- és drámaköltők ismertetik meg; a' nemzetet kitünőbb férfainak életrajzai, 's történetkönyve. De mint egyesek körül az élet, úgy nemzetisméret irányában az annak szelleméveli társalgás, 's napjainak egybevető szemléje legbiztosb iskolánk.

Az általános characterbölcselet' széles, gazdag terére kiindúlunk nem kell; nemzetjellemünknek csak azon vonási itt kifejtendők, mellyek a' mai helyzet' kiképzése- 's elő állítására határozó belolyással birtak; 's mellyeknek természetéhez kell — ha sikert akarunk — alkalmazni

minden haladási modort, és tervet. Ugyanazért vissza ne éljen könyvemmel a' nemzeti rosz barát, vagy kémlő külföldi, ki tán gáncsszenvtől izgatva, a' napfényt is csekély foltjaival kívánná elfedni, mert bizonyossá teszem őt, miképen sok nemzeténél becsesb gyöngyöket tudnék történetünk- 's jellemrajzunkból kiemelni, ha iratom' célja az volna. De itt egy gyógyuló betegről van szó, kinek elnőtt baját nyomozni, 's kinek jelenleg nem érdemeit dicsérni, hanem javulásához kutfőket keresni válalkozánk — Ama' vonásoknak némelyikével értekezésünk' folyamában itt ott találkozáink; de tisztább felfogás végett egybefüggőleg szükség azokat lelkünk elé idézni.

Országunk, éjszak, nyugat, 's kelet felől erdős hegyekkel van környezve, mellyek őt a' jégsarki vad fagyoktól védik; déli sikjaival pedig kaput nyit a' meleg szeleknek, miket ismét folyók, 's az adriai tenger tisztít meg. Ez okból légje felette táplál, 's bár mérséklete ugráló fokokban változik: egészséges, csontos népfajt képes előállítani. A' termékeny föld, gazdag és sikeres tápot nyujtva, vér- és velőteltté neveli a' népet, 's maga ezen vérmesség, nyugtalan ingerlékenység alkatot fejthet ki; annyival inkább megörökítheté eredeti jellemvonásinkat. E' mellett dologtalan heverő élet van folyvást napi renden, melly a' testet puhulttá, nehéz emésztővé olykor rasztkórossá teszi, a' lelket pedig tompává zsisbasztja, vagy felületes, ingatag, szeszélyvál-

tóvá jellemzi. Hozzájárul ama' korszaki fűszeres, vérkergető asztalrend, melly lelket és ideget erőfogyasztólag túlfeszít; mint szinte a' magasztalt eszmezsurlódások, mik a' világkedélyt jelenkorunkban szélsőségig kapkodják; hozzájárul a' fél-szeg irányhiányos nevelés, melly önmérséklő hatalmat kifejteni nem bír; a' bentermő illatos borok' izgató ereje, 's a' népnél folyvást terjedő pályinkaital. Mindezek nem csak a' saugvinicus jellem' egész természetét előidézik, de azt egy vészpontig tudják csigázni, mellynek attractiv erejét csak kielégítő élet, vagy népszerű népvészerek hozhatják sulyegybenbe.

Történetei sem tisztíthaták nemzetünk' bélyegét. Szomszéd népektől nem jöve jótékony hatás. A' tespedő török dögleletes szellemben temeté egymásra századait; a' lengyel mélyebben saját szövényibe volt igazva, mintsem irányköltő emelkedésig vihette volna dolgait; Osztria pedig elzárt minden utat, de viszonyát idegenebbnek is hívé nemzetünk, mintsem őt, önjellemére hatni engedje. Azonban belügye örök kedvetlenséggel nyommasztá. Az értékmerültség minden korát mint sötét daemon üldözte; pedig a' szegénység, a' mellett hogy csüggeszt, Terentiuskint csábító meretrix. Politicai gyér, és egy oldalú fejlődésében mindig csalódék; 's így minden országgyűlési alkuhoz kedve, bizodalma veszett. Innen vélem makacs konokságát eredni: miképen a' kor' parancsa előtt soká fület zárt. Talán nem

„háza rossz voltát vonakodék átlátni“ nagy publicistánk' hite szerint, alkotmányi újításnál: hanem félt, hogy jobb lak helyett az is kijátszattik kezéből, mi annyi ármány közt birtokában maradt. (Ne engedje isten, hogy most, sangvinicus tulságból, vég védsúlyát, az adójáulatot, feltétlenül betegnagylelkűségből beáldozza.) Alkotmányos, anyagi és szellemélete örökké ostromoltatték. Ebből nyerte, 's tartá fen rugékonyságát, melly engedély' 's ellenszegület', dacz' és hódolat', szolgagörbedés' 's úrparancs', honszeretet' 's pártütés' szélsőségiben hánykódeék; ebből nyerte mondom csodás rugékonyságát, bizonyos ellentörőszenvet képezve, melly csak azért sem tön valamit, mert javaltaték. De ez őrangyalává lőn megtörhetlen eredetiségének: sőt lelkét költe a' vele vegyült szláv, és diák (oláh) fajban is jellemi önállásra; kiknek sajítségit bizonyosan nem a' municipalis rendszer védte meg.

Napunk' jeleneteiben is feloszolvák ősi jellemvonásink, miket az előidők' szövevényiben sikerrel nyomoztunk; csakhogy körülmények, civilisatio, 's örök fáradalmi elforgácsolák a' character' nyers erejét. Mert hiszen, ha a' teremtő rendszer el tud lankadni művei közt, 's törpe alakban majmolja saját ősvilágát: egy maroknyi nemzet' bélyege ne oszlanék-e apróságokig, mellyet idegen szellemű népek közt, vas évezred' fergetege zilált meg?

A' költői ábránd, — mellynek nemzeti éltünk körül a' frigyládai ködfény' őrszerepét kel-

le vinnie, — az idők' egymástváltó terheiben szenvedőleg állt. Olly tömött borút, minő a' közügyön öröklött, átvilágítani nem bíra. A' jelennek mindig csak fél vendége maradt, 's benne korcs kinövésekben mutatkozék mindenható heve; különben tisztultabb szellemét mindig a' jövőn ragyogtatá, 's egy gazdag nemzeti remény' alakjában szárnyalt előre; melly az ígélet' minden kincseit viselte szépmagán. Közelebbi századink' lelke nyilván hirdeti ezt. A' nemzeti kedély évtizedenkint törni, hanyatlani kezdett. Az előkor' mérültségi után, erővesztetten jutott törökiga, osztrákkormány, 's nemzeti trónkövetelés' viszályi közé. Nem tudott küzdeni, vagy a' küzdést nemes, fellengő czélra irányozni. Így tehetlenségében csüggedni kezdett, önbizalmát veszté: tett helyett reményben, magas czélok helyt fattyú szenvedélyekben törpité magát el; 's jelenségein a' korszaki nyommasztó teher' és szegénység' bélyegét hordta. Ha életkérdés jött: mulékony lobbort vette olykor, de, mivel egy percnyi tűz az akadályt átégetni nem tudá, nyugodni tért önhamvaiba. A' régiebb országos naplókbán sok helyen láthatók illynemű kifejezések: „Status et ordines, vagyis, a' karok és rendek óvást indítványoztak, vagy gyógyszerert sürgettek ez, vagy amaz tárgyban; de megnyugtattatván (!) ez vagy amaz ígélet (!?) által, akaratjoktól visszaléptenek“ 's a' t. A' nemzeti lelkesedés fonák elvekre tért által. Gyakran

vakhódolat- gyáva engedmény- vagy álnagyszivűségben törekvék elérni a' jellemnagyságot. Ha nyesőkést fogott, önmagát metélte; ha munkameddön tespedt, jogai gyepesedének. A' közügy' tervezését sokszor értelmi felület, kivitelét ingatagság hiányosítá. Ha egy- 's másban nagy nehezen tetterőt, 's vele sikert fejtett ki; ha a' törököt kiverte, ha belvetélytársak', vagy paraszt zendület' vizzályitól menekült; ha köz élte ügyében nagy kinnal némi törvényeket vivott ki: rögtön pihenni ült; törvényeit sem törekvék életbe, gyakorlatba venni; 's nyugton engedett nyakára nőni új bajokat, épen mint a' franczia. Csakhogy az, elefántként birja elvetni magáról időszakját mint insolens majmot, de elevenhólt nemzetünkre, minden év egy kapa sírföldül nehézkedett.

Tehát a' költői ábránd, sülyedésünk' időkörében, csak bal természetét fejté ki, t. i: a) léha imbolygó jellemet; 's b) túlkapott képzet' vér' és elragadtatás' fontolatlan tetteit. E' színezet, köz- és magányéletünk' rajzán feltűnik. Országgyűlésinken sokszor egyöntetű lelkeség kap fel valamelly gyökér elvet. A' képviseleti értelem, tiszta, mély, átható hévvel öleli fel a' kérdést; tanítva, művelve 's hatalmasan viszi kifejléséhez: de látszatos szilárdsága nem több olvadékony jégoszlopénál, 's gyakran önmelegében oszlik fel; a' köztest' akarata elhigúl, eszmekapcsai kibontakoznak, 's reményünk a' tárgygyal együtt megbukik. A' hatósági utasítások gyakran gyémántfényűek,

's azt hiunók állatja is olly kemény, mint ama' nemeskő. Korántsem! Talán az eszme' új volta, talán indítványzó' népszere, vagy kedély' pillanati fogékonysága koszorúzta fel keletkezésében annyi csillogással: mert néhány hónap mulva ugyan azon korszerű szükség, eszmeviszony, 's nemzeti körülmények között; ugyan azon értelmiség', 's gyűléselő rendek' kezében a' terv átalakul 's fényét elveszti, vagy ha némileg megtartja is, hasonlít a' repedezett kristály prizamához, melly rendetlenül töri meg álsugarait. Ne véljük pedig hogy efféle változat mindig pénzcikarta eredmény; vagy ólálkodó gazsággal halásztatik. Nemzeti jellemben fekszik az első mag, mit ollykor a' két testvérvonás, ingerlékenység 's önzés hoz csirába, többnyire pedig riadás, hanyagság, vagy eltelés segél kifejlteni. Nyomozzuk e' sajátságot olly tárgyak' irányában, hol érdek és vesztegetés nem forognak feu, 's a' közcharacter' ugyanazonságát feltatálandjuk. Ha egy fő vagy szív, melly értelmi túlsúly- vagy jótévedőségilyel járult közemelkedésünkhöz, méltányt viszhangot költ, vagy épen istenlő fanatismusra gyűjtja a' népkedélyt: bár a' férfú elvénél marad, bár tényeit vagy munkásságát ugyanazon szellemben folytatja; sőt cselekvő gyakorlatának korszere sem változik, mégis elfordul tőle a' közvélemény, vagy legalább elhanyagolja, irányától eltér, más után rohan, hogy amaszt ismét visszaölelje. Ez ugyan általános bolyege az „aura popularis“nak, 's csak egy ma-

gyar publicistát ismerek, ki ellenkező elvet akar felállítani: („uraim! erős szikla a' közvélemény, mely sok ütődést elbir; 's a' t.“ I Pesti Hirlap-elleni gyanusítások. 32. l.) de honi eseményeink sokkal jelentőbb-'s gyakoriabbak; 's ezen ingatagság, „szalma tüz“ cím alatt, az önálló értelmű osztálynál is tapasztalhatóbb, mintsem jellemi eredetére ne ismernénk. Hányszor történik, hogy e' 's ama' hatásági, több kevésb világos fejű polgárok járni kezdik a' gyülelésházat; minden tárgyalásnál felszólznak, 's hatva, serkentve munkás publicistai pályán lépnek fel: de alig ragaszták magokhoz a' figyelmet, kilágyulnak vállalatukból, neutralitásba sülyednek, üstökösi rövid feltünések után kimaradozva. Hány példát lehetne felhoznom, miszerint az országteremben éves vitákkal küzdött nemzeti intézetek' sorsáról többé kérdés sem tétetik? sőt nem csak a' permissiv törvények' felvirágzására nincs ügyelet, de a' kötelezők' ereje is részletesen hajtatik végre? Hány üdvös határozat vész hatásági jegyzőkönyvek' holt betűiben? hány vállalat dől tenkre a' pártfogás' csökkenése miatt? 'S hány tervezet merül feledésbe, mit éledésekor helyeslő harsány üdvözlött? Említsem-e az ezerféle küldöttségek' választmányok 's a' t. munkálatait? a' börtönökben tisztvi vizsgálat nélkül, évekig sorvadó rabokat? 's az itt ott közveřitékbe került utak' 's a' t. elpusztulását? Ime mind ezek idegen befolyás, 's pénz- és előléptetési érdek nélkül történnek. Itt nincs ármány, erőszak 's

vesztegetés: még is halomra fejlenek léhaságunk' veszedelmei. Oh nem, nem lehet tagadnunk, hogy az ingatag, mohonkapó, 's kitartatlan tűz, mélyen a' közlélek' sajátja; 's hogy multunk sorsára juttatandja jövőnket is, ha a' reformszer, mind activ haladtában, mind a' nevelési terv elrendezésében ez iránt kellő figyelemmel nem leend.

E' változó lobogvány' társa, 's illetőleg szü-
léje ama' képzelősködő fogultság, melly
a' gyakorlati számolást, mint történetinkben, úgy
napunk' tényeiben is legtöbbször kizárja. Nemde
ábrándos óhaj vala, hogy értelmi ébredésünk' első
perczében az egyetemes zür, egyszerre, 's tökélye-
sen igazodjék ki? mintha gyenge szürkület minden
posványt kiszárítani tudna, 's minden üreget felvilá-
githatna; vagy mintha Anglia, tegnap előtt kez-
dett volna kincstelepjéhez. És még is, hitügyet,
alkotványt, nemzetiséget, szóval a' haladás' mind
azon feladatait, miknek részleteivel is évtizedig
bajlódnak fejlett országok: összes szerkezetök-
ben akartuk áthevenyészni. A' költői hajlam, szó-
nokaink' szaván, political iratainkon, a' tárgyak'
taglatatában, 's haladásunk' eredményiből egyiránt
kitűnik. Nemzetünk elébb pompázék, mint szük-
ségét ellátá, elébb költ, mint gazdaságot szere-
ne. Muzeum már van, de polytechnicum nincs. A'
Ludovicaea régen áll, de községváltásági alaptö-
kékről szó sem volt. Erkölcs-egésség- 's élelem-
ügyi policzia feledvék, de színházra adóztunk; 's
abban is a' czifra estvéket keressük. Állóhidat

építünk, de az útvonalokat, — mikén hozzáig le-
 hessen szállítai félszegárú természetnyüket, —
 nem sürgeténk harmadrésznyi hévvel. A' szeder-
 egyeslet erőszakoltatik; 's takarékos magtárak nem
 terveztetnek. Több hatóság börtönöket épített már
 de népiskolákat nem. Sőt iralmunk maga, terjed-
 tebben látszik foglalkozni fenyítő rendszerrel, mint
 köznevelési eszmékkal. Épen olyan, mintha dög-
 vész ellen, tizannyi szorgalom fordítottatnék ragály-
 lepettekre, mint az egészséges tömeg' megóvása-
 ért. Fenálló vállalatink közül is nagyobb pártolást
 nyer a' költői elemű. Műegyesletünk több taggal bír,
 mint a' kiseddóvó intézet; 's lóversenyen magasb
 díjak osztatnak, mint az academiában. E' mellett
 terv, tervre kél: de a' kivitel' nehézségei fel nem
 vétetnek. A' nélkül hogy egyik, kellő erőre, vagy
 jó formán létre is jőne: már másik, harmadik
 nyomban ott éri, 's mind csak részvény' utján; de
 módokkal, hogy érték legyen 's növekedjék, a'
 közgond nem olly foglalatos. Legfeljebb bank
 van szóban, pedig az nem forrás, csak eszköz.
 'S még is, ha intézetek sinlenek, ha megindítások-
 hoz nincs válalkozó, ha egyik 's másik a' alapítvány
 a' a' pra nem vergődhetik, egyre a' részvétlen-
 séget korholjuk; vádakot irunk, phrasisokat fér-
 czelünk, pedig miként lehessen részvét, ha nem
 jut rész, mit elveszünk? Mindez, amolyan köl-
 tői ábránd, légszámítás, melly, ok nélkül okozat
 akar, 's kezdetet véggel tévesztve, nyomtalanul
 ledől; mi némileg természetes, mert cselekvő

erőnk csak most fejledezik, 's tavasznak kell előznie az őszt, csak vinné ki már isten, azaz öneszmélete, nemzetünket nyári érettségre, mert ha örök tavaszban akar maradni, zöldjében lehulland gyümölcse, sőt virághajtó nedvét is elvesztendi.

E' költői jellemvonás, magányélet' sajátásaiban is elárulja magát. A' könnyelműség, tulterjeszkedés, jogbitorlások, mind ennek fattyunövési; 's a' szegénységünk' okai között foglalt restség, és pompakór ebből ágaznak; melly utósó' bizonyítványául állnak Pest' legujabban épült fényes vendégudvarai, miknek árjegyzéke, a' benszálásoló honfiak' legnagyobb részének erszényével arányban nem áll. A' túlmagyarózott szabadság, ünnep- és lakomaszeny, vadászó- 's pipaélet, végfillérig áldozó vendégszeretet 's a' t. mind ezen hajlam' kiforrásai. Az ösködő betegség, családnagyokon függő emlékezet, a' túlbecsült multak' előszerelme, 's jövők' aranyból öntött képei, az elégtlen, visszairó, 's panaszdús népdalok, az eszményi jobblétre epedő — 's többnyire gazdagság' és kitűnés' philosophiájában vágytelve költött — népregék; az elbűvölt kincsek' vakhite, és sovárgó éhe, aranyörzö lidérczek' meséi 's a' t. 's a' t. mikben más népeknél mienk gazdagabb: csalhatlan jelei az Ázsiából eredt költői ábrándnak.

Nemzeti bélyegünk' másik vegyrésze, az ingerlékenység szinte él, 's égeti haladásunk' szárnyát. Az egyetnemértés mint gyilkos tör vérezi át minden századunkat. Nem csak polgári

pártok állnak egymás ellenében kiméletlenül; nem csak nemzeti osztályok különvék mérgezett falakkal: de rokon felekezet-tagok is villongásban élnek, sőt érdekegységű családok törnek egymás ellen, vagy épen vérségek áskálnak közös boldogságuk alá; ellenné válva testvéri érintkezésekben, minek gyakoreseteit eléggé jeleli az osztózó szónak czivódó jelentésben használt értelme. A' bűnkönyvek' 's hatásági fenyítőper-tárák' jegyzéke meggyőző, hogy a' tárgyalt vétségek' legnagyobb része vérhévi kitörés. 'S az még vigasztaló volna, hogy a' tervezett bűnök kevesbek; de mellyik honszerető szív nyughatnék meg, midőn a' vérhatalom 's indulat állaterőben nyomja közéletünket? Alig van néplakoma, melly ne botozással végződnék; alig nép vita, melly ne véres koponyából merítné argumentumát. Említsem-e az építőszékek' halálszenáit, hol többnyire véren át vitetik hivatalába az új tisztikar? Példáit hordjam-e rögtönzött izgalmaknak, mellyek sokszor hűtlen, vagy gyáva kezekbe hányják a' meggyék' háromévi kormányát, 's pártingerültségben három évi jóllétet fűznek nyugókba? És e' gerjedelmi rendszer, nálunk egyetemes. Mit a' fejletlen osztály botokkal végez, az emeltebb gyanusítás', rágalmak' 's ármány' útján eszközli. De ha alkalom hozza, kitörni is kész. Gyüléstermeink egyik gyakorlati színpad. Hányszor cseréltetik fel vitaközben az ügy személylyel? Hányszor tér el a' tárgyalat felvett irányától, 's központosul egy, vagy

több ellenpártiak' mocskában? vagy vetélytelenül is szétáradó hévben, hányszor kél az indítvány' lelkével ellenkező végzés? sőt hányszor megesik, hogy elvpárti emberek csupa versenytűzben egymás ellen kelnek, közös czéljokat döntve meg? E' mértékfeledő hév, rést talál törvényhozásunk' asztalához is. Országgyűléseken hány követre tódul közgúny köteleességből kimondott utasítása miatt, vagy szűkkeblü elveért, mit csúfolni gyávaság, meggyőzni dicső? Hányszor válik éles üldözötté polgári elmésségünk, hogy szikrázó sértegetésinek vége hossza nincs? Maga az iralmi mező, mellyen izlés, érettség 's tiszta színezet igényeltetnék, tele van szórva tövissel melly minden járkelőben magakad, 's ha karczolni nem bir, legalább köntösét szaggatja Sajtónk eddig egyoldalú vala; 's szép iralmunk, mellynek némi tér engedteték, folyvást telve volt ügytelen polemiák' szennyével, hasonlítva az ó római circushoz, mellyben műadások közt gyakran gladiator, vagy épen állatviadalok hozattak fel. Polgári sajtónk most tágult, 's kezd jelentőséget nyerni; 's már ezer nyiladékon vöröslik által gög, kényszó, karczolat 's személyeskedés. Aztán a' káröröm, melly vetélyzők' buktát kíséri; az irigység, melly minden kitűnésre gáncsokkal tódul; az ellentörekvés, melly találmányok' 's új eszmék' létre jöttét gátolja; az áruló szók és levelek, mik egy egy előmenendőt titkon gyanúsítanak: szokottabb jelenetei a' magyar életnek, mintsem akár mellyikére soká kelljen vár-

nia jellemkémlőnek. Sőt az indulatutaság, néhány esetben, még a' válalkozó honszerelmet is összeküvések' épen olly ostoba, mint szerencsétlen tervére kapta el. Pedig ha egy eszme iránt a' közértelem nem érett oda, hogy nyilvános úton részvételébe vegye: lehet-e annak sikere? 's nem sorsosztályosa-e azon törvénynek, melly népkészséget előzve íraték, 's épen azért a' könyv' hasábján vész? . . . Az ellentállási, 's repulsionalis helytelen perek' nagy száma; a' kérkedési példabeszédek, 's gúnyszóllásformák; az előkorból maradt metsző elménczségek 's régi királyinkat bélyegző csipős megrovások; a' közénk vegyült népfajokra költött torzczímek, 's irántoki megvetés; nemde mindannyi félreismerhetlen jelek, 's szálkái az ingerlékeny jellemnek? mint szinte amaz uj jelenet, miszerint a' kormánytól elfordult éleskedések öntestünk' tagjai közt kezdenek vagdalózni, szertemetszőleg az alig keletkező egység' szárait? 's egy legujabb gyakorlat, melly utczai potiticus pártfutárok' vándor szónokok' 's a' t. nyers rágalmaiban, aggályteljesen jelentkezik?

'S nem méltán lehet-e félni, hogy e' kinem fogyó ingerültség, mint a' kormányról a' nemzet' önfeleire, ugy ezekről a' papság' harmadik elemére fog áttérni, 's egy kényes jövődjű törvénybillhez hitpártosság' nehéz fergetegét költeni? melly, nyugalmas modor mellett veszély nélkül tárgyaltathatnék.

Fővonásaink' harmadika, az önszeretet,

nem egyedül az alkotmányos jogok' egyoldalú szerkezetében fejté ki erejét; de olly törvényeket is irt, mellyek nem csak polgári osztályok' javával de az egyetemes jogphilosophiával is összeütköznek. Illyen például az usus' törvénye, melly, ha valaki kijelent időszakig idegen tulajdont bitorolt, büntetés helyett a' visszaélést haszonvétel' nemében meg erősítették, sőt bizonyos esetekben, az sajátjává lesz; vagy épen általa a' tolvajföldfoglárók is megszentésítettnek. Önzést lehel a' quartalitium', 's nőág-elleni törvények' lelke; az aequalitatis perek' fiágnak kedvező rendszere; 's violentialis törvényünk, melly a' kifizetetlen javak' visszasajátló tulajdonosát is erőszak' bündija alá veti. Egyébiránt, miután az európai statustan, mint minden nemzeterőt úgy mienket is, uj tervek szerint kezdé korlátozni; miután a' fentszámlált jellemgyengeségek miatt, nemességünk nem birt országgyűléseken cselekvő erőt képviselni; 's miután alkotmányunkat, egy külviszonyoktól nyomott, 's épen azért önjogait terjesztő kormány ellenében, pártokra oszlott törvényhozó test kezelte: nem lón többé mezeje a' nemzeti önzésnek, hogy kiváltságosok' jognevelésében gyakorolja magát. A' szerep megfordult. Szerzői ipar helytt véderőt kelle kifejtenie. Nem többet nyerni, csak a' keresményt biztosítani lón a' szükséges jel szó. Tehát az egyetemi önzés, egyedek' szakmányává lett. Az alsóházi tagok seregestől nyertek diaeták után hivatalt; a' köz egoismus pedig, rejtett és nyilvános útain

polgári és magány életünknek , viselte a' haszon-
 érdek' több , kevesb 's gyakran utálatig aljas szín-
 zetét.

IV.

Erkölc és műveltség.

A' jellem és korviszonyi illy kétértelmű köl-
 csönhatás ellen , két készmenedéke lehetett volna
 nemzetünknek. E melkedett erkölcs , és mű-
 veltség ; de birtokában egyiknek sem vala ; an-
 nyival inkább , mert e' rokon szellemerők' egyike,
 másikat feltételezi. Az erkölcsöt , hit és nevelés
 szokta kiképezni ; de nemzeti nevelés soha ter-
 vezve sem volt ; magányrendszerünk pedig , kivált
 tizedünk előtt , sokkal idétlenebb , hanyagabb , 's
 részletesb vala mintsem egy általános szent ered-
 ményt előidézhetne. A' hit' szívidomító hatalma
 ismét , a' papságban olly testület által képviselteték :
 mellyben a' nemzet nem törvényhozó testvért , ha-
 nem külön érdekű vetélytársat , a' nép pedig ke-
 gyelemföldek' birtokosát , 's a' tized-adózás' ok-
 fejét tanulta ismerni. És ha valamelly erő-
 nek eszköze iránt bizodalom nincs , ha a' feszít-
 ő irányt alszerkezet adja ; lehet-e egyenes hatást
 remélni ? 's nem oldalnövéseket hajt-e az éltető
 nedv , mellynek a' törzs' fejtésére kell vala befoly-
 ni ? A' honnan , gondolkodóbb osztályunk titkos

gyűlöletet horda a' hitkörülmények iránt, 's miatta gyakran hitágazatit is megtámadva, vagy legalább elhanyagolva, vallásos érzelmét erkölcsforrásúl nem fakaszthatá; a' nép pedig vakbuzgalommal róttá le hit-robotját, 's nem bírván önkeblében a' jézustan' rendeltetési szentvilágát: míg nyilván búcsu- és böjtsanyarban végzé álkegyességét, titkon mély erkölcstelenségben lélekzett. — A' műveltség' sorsa mivel sem vala több. Kereskedésünk, 's szorgalmi kitünő intézeteink nem levén, külföldi közlekedéstől zártak maradánk; 's így a' pallérozódás' ezen ága reánk nézve halálban hevert; mert azon néhány idegen, ki természeti jelességek' áttekintéseért vendéglőinken keresztül futott, egyetemes műveltségi szenvedet nem költhette. Nagyjainkkal gyérebber érintésben állott a' közélet, mintsem képzettségök átszivárgott volna, de mit tőlök nyert is, idegen büzü ragály volt; pedig ha fejlődésünk nemzeti szint nem visel, bástya helyett síroszlopúl épüend. Sajtónk olly mód-talan igában feküdt, hogy a' felidézendő butaságban már már nagyobb statusveszély készüle, mint minőt féktelen sajtócsapongás okozhat. Tudományos intézeteink szinte, mindig korszaki értelmiség' gyérszellemeben alapultanak; felvirágzásuk pedig folyvást akadályoztaték. Sőt, hogy maga Acade-miánk is, vagy szerkezeti tervében, vagy keblében sorvasztó férget hord, hirdeti a' község elé mutatott azon élettelen, 's szűk eredmény, melly a' működési évek- 's azok alatt kiadott több száz ezer

pengő forint' értékéhez képest, minden józan ész előtt, menthetlenül kevés. Iskoláink továbbá helytelen elvből indultak. A' fogékony 's még fáradatlan gyermekéveket, vagy épen évtizedet, diáknyelvtanba temették; 's így a' serdülő ivadékot egy kiholt ó világ' szellemébe öltötték által; mellynek sem polgártani elvei nem korszerűek, sem hitphilosophiája lelki szükségünkkel nem homogen. Ekként a' műveltség' minden forrásai zárvák, vagy dugúlvák levén, durva színt ölte nemzetünk' élete. Izlése ferde, nyomorú, 's a' külföld' előhaladtában járatlan. Hiszen a' színművészet' gúnyczime ma is millio ajkakon „komédia“ 's az írók olly hangon mondatnak „poeták“nak, hogy a' kiejtés magában látszik foglalni legalább is a' „szerencsétlen“ epithetont. Említsem-e hegyi falvaink' 's a' puszták' vad, tudatlan, nyers lakóit, kik általában nemesb indulatot, sőt többnyire emberi, keresztény 's polgári kötelességet sem ismernek, vagy ollykor épen emberi érzés nélküliek?

V.

Észrevételek nemzetünk' helyzetéről, a' XIX. század' elején.

A' század így találta rongált hazánkat. Mig a' külföld megérlelve az értelem' lelkét, hatalmasan emelte fejét önvállain: addig nemzetünk indu-

latgöröcsökben zsugorodék összébb. Ugy álla a virágzó országok között, mint egy önmérgező testvér, ki a' gyámpálcza alatt fonnyatagúl görbed. Hajdani csapongási, kifejték lappangó eredményeiket; és a' kór, mellynek anyagja régtől tenyészik, nyommasztó lön, mint a' büntudat egy meg nem örült főnek. Annyi megért bűnhődés között nem jelentkezék megváltó, ki jobbulási remény' fejében kezet nyujtson az elveszett fiúnak. Csak egyetlen kilátás nem vala. Nyelv, hit, 's jogérdeki különség szemközt tartá a' beteg nemzet' alkatrészeit, hasonlónak tevén egy bomlott órához, mellynek minden kereke más irányban jár. E' közben egymást követé az alkotmányos sérelmek' sora; mellyhez a' gyógyszer, ha lett volna is, orvosló bölcseslet', 's emésztési erő' hiányában foganatát vesztené. És mint hajdan, a' trónkövetelők' igája alatt, 's villongó pártfelességben kimerült zsidónép, miután az egyértést képviselő frigyládai fény elszállá; miután az önpusztítás' insége megnőtt; siró vigaszát, atyáinak ajtatos emlékében lelé, várván várva egy propheták' által támasztott remény' megtestesültét: úgy nemzetünk, jobbnak hitt ősidők' emlékében keresett könnyűlést, kijelentett igeként ölelve egy ujjászülő kor' gazdag hiedelmét, mit a' kétértelmű országgyűlések' lelkesbjei, 's nemzeti költők prophetizáltak. Tehát lelkében megtörve, jellemében gyávasággal színezve, alkotványában jogsuly alá temetve; értékügyében a' franczia forradalom, 's financzrendszer miatt csaknem tenkre

jutva; nevelésben bárdolatlanúl; kormányával tehetlen arányban találta országunkat az 1823 év. A' rohasztó láz' kifejlett fokai után, beállott az elválasztó crisis; melly élet- vagy halálunk adandá a' nagy beteget, ki, fásulva, hánykodásiban kifáradtan türe kinjait; 's erőteljes mozgalmak helyett inragatózás közt látá közeledni iszonyatos végét. Azonban az 1823ki commissiok' vasveszseje hidegen érinté az életeret, melly a' keleti faj beljegyét rejté, 's nyomában galvani éberség futá el a' beteget. Azóta mint népek' csudája mutatkozik minden fontoló ész előtt; 's a' rossz barát-nak, ki tán kármosolylyal kísérte a' nemzet' hiányait — nem gyanítva erőt jellemében — meg kell hunnyászkodnia álszivűsége miatt, akár a' tettek' időaránylagos temérdekségét, akár az elemek' közeledési fejletét, akár a' közlelkesület' irányát más nemzetek' forradalmihoz mérendi. Népéletben többnyire egy pályakört mutat a' történet. Születik; virágzási tetőfokig nő, 's enyészetbe hanyatlik. Nemzetünk' már harmadik életű. Első születése a' kijövetel; férfias telje Árpád', haldoklása a' szent badak' kora; második regje az arany-bulla, életdele Nagy Lajos, lassú halála a' mohácsi naptól II. József' rendszereig. És tizenhatsz év előtt egy harmadik nagy életet kezdé, ifjú, hatalmas, bő jeleivel a' kifakadásnak. Tehát a' nedvveljes keleti ág, melly Montesquieu szerint a' körhadt európai törzsbe oltaték, nem száradott el; csak az idegen égőv' 's önférgezés' szakát seny-

vedé; és most megtermékenyítve a' kor' lelkétől, tisztítva, nyelve, gondviselve, első publicistánk' kertészkezésében, millió reményben virágozik, miknek fattyú méhe nem gyümölcstelen, csak vihart ne költsünk zöldjében leverni; csak örök dörgés 's villámok ne dühöngjenek felette, ágastól letörni éretlen termékét.

Igen, europaiak, nézzétek! az etelközi genie, vétkeiben nem korcsúlt tenkre; csak sinlett nyomor' küzdés' üldözet' gyáva homályában. Ime mint egy ünnepi fő és szív, ki iskolák', körtelen pálya' 's önbűn' börtönében nem tudva, nem ismerve tanítá magát, egyszerre fellép és meglep, és meggyújtja lángeszét a' köznapiak felett.

A' népdalokban élő sejtés', 's avatott lelkek' prophetiája teljesült. Felébredénk, 's a' nemzeti husvét önszerzemény. Nekünk nem vala Rousseauunk, Voltairenk ki fél század előtt költögetett, 's eszmekürtjét fülünkben megérlelte volna. Mi egy benső öntudatos ösztönből kelünk. Minket nem külhatások ráztak fel, hanem saját ügyviszony; nem idegen elvekre sovárgó vágy izgatott, hanem eredeti érzelmek' megtestesítése. Mi nem koronás fő, vagy országforma ellen támadánk, hogy néhány önzőnek polgári csontból emeljünk zsarnoki fészket; hanem béke' és törvény' lelkét fuvalltunk a' dermedő testbe, hogy mozgalma észszerűn éledjen. Mi gyámszeretet nélkül, törve, vesződve, de nem korlátlanul indultunk a' szűk veritékzű úton. Köztünk nem elégültlen sansculottek

hordtak csáblobogót; hanem jogdus rend' vezérszava lón a' jelige. Nemességünk nem rabolni kelt a' mi nincs; hanem osztályra bocsátni jogát a' mi van. És most jeleljen elő Europa' történetében hason reformot, — mert ujat alkotni hol nem volt, vagy ó rosszat javítani igen különbözik, — a' felszínes külró; ki a' magyar közélet' 's jellem' jobbfelet nem ismerve, 's a' megért eredmény' ó századokba ágazó okait fel nem találva, épen olly értetlen, mint goromba ítéletet szeretett, 's szeret rólunk fecsegni?

Vegyük szemlére az általános tételt, mit declamationkban állítánk. Ha egy lethargiában zsibbadó nemzet némi öntudathoz kezd jöni; ha lelkében, homályosan bár, alakulni kezd önbajának fogalma; 's ha eszmélete vágyat, vágya akaratot kezd előidézni: így fejezzük ki, hogy a' kor fogékony. Illy időszakban koszorúzza legnagyobb siker a' statusférfaik' működéseit. Adományos lélek, ha egyszersmind polgárilag meleg keble van, áttekinti a' nemzet' viszonyát, jellemét tehetségeit; szükségét kitalálja, 's mint a' nemzeti élet ő reá hat, értelmét fejt rendszerét világítja: úgy ő lángeszének szabad erejével tisztít, művel, tanít, emel 's emelkedik 's nemzetére visszahat: annak munkásságát önreptéhez köti, röptével viszont az ország' szellemét átöleli, öneszt közvilágúl, erejét közemeltyűvé szentelve. Így támad a' nemzet' nagy embere; ki, — ha bár lelkében korjellemi homály is szokott vegyülni, — hatal

masan ragad meg agyat, 's akaratot; mozgásba hoz eszmét és cselekvő-erőt, felkapja szenny-'s nyomorából a' kort, hogy rövid éltében megszesebb vigye, mint lomha századi

Nálunk gr. Széchenyi által kondult meg a' feltámadás' harangja. Első könyvéről kárhozat vala a' közitélet. De ő követve keblét: a' felsőházban, megyegyületeken, vállalatok alakultánál, egyleti tervek' országos vagy magányintézetek' keletkezetiben, 's velős, átható irataiban, mint nemzetünk mindenütti lelke egyiránt jelen volt. Utána Deák Ferencz jelelte kí nagyságát a' nemzet' millióból; 's a' követkamarában vezérszemlemé emelte, épen olly tiszta, mint gazdag bölcseségét. Tehát, hála istenünknek, mindenik házban van lángész; nem roham', nem hirtelenkedés' baráti, hanem szolgálai az értelem' parancsainak. Rólok ítélai a' jövőkor' dolga. Fényrajzokra térést ezéloom nem feltételez; bókvirággal idéetlenkedni pedig soha nem akarok. Szerepeiket említmem kelte, mert újabb szakunkról kisem irhat olly vázlatos jegyzetet, mellyből e' két név kimaradhasson.

Minden nagy eszme, első feltünésekor két szélső véleeményt, 's így pártot támaszt. Tőle, egyik mindent vár, másik mindent félt. Értte, egyik minden ostromra, másik minden ellenállásra kész. Annyi világépda között, tanúnk a' szentkönyv. Midőn a' názáreti tanító megjelent, így futott szélpontokra a' zsidó közvéleemény. Egyik párt azt hívé, hogy Krisztus világurrá rögtönzi a' puhult

nemzetet; hogy a' mesés remény' arany almáit fáradság nélkül természetdi; 's mint pompafényű császár, dús ajándokkal biztosítand minden dologtalan herét. Az írástudók' orlégiója pedig reszketett, hogy világos szavában tüzet akar lehellni, elégetendő a' jog- és személybátorság' minden fedelét. Pedig ő közszeretet' szelid melegét hozá az igébeu; melly nem éget de kiolthatatlan; melly resteknek nem süt galambot, de felolvasztja a' közügy' fagylaló abroncsát. Hazánkban, javítási szellemünk' születésekor, szinte így, szélsőségi pártok támadtak egymás ellen. Egyik hinni látszék, miképen statusreform' ügyében akarat 's végrehajtás ugyan az. Hinni látszék, hogy a' polgári test' százados kinövéseit egyszerre ki lehet vágni, perzselni; hogy a' rögzött vélemény, osztályérdek, helytelen törvény, visszaélések, 's a' t. 's a' t. csak afféle ónterhek, miket pillanatnyi szóhév is felolvaszt. Ez okból keleti rajos természetével egyszerre mindent összeölelt; 's járnai alig kezdő lábakkal minden mélység- 's magasságon át az igéret' földére akart ugrani. A' másik fél, egyiránt meg vala lepve és támadva. Mi előtt az eszme' lelkét megismerte, vagy a' haladás' feltételeivel jóformán tisztába jött volna: megingattaték képzelt üdvének egész telepe. Adómentség, ös jog, 's mind az, mit a' polgári hajlék' oszlopinak vélt, ama' párt' kezében bontakozni készült; 's ő megfélemllett szükkeblültségében, mert ő elemű hite egyebet várni sem tuda: mint, hogy közrom alá kellend hal-

nia. 'S ez okon, attól is irtózott. mire kimért fokozat, 's érett informatio után önként hajolt volna.

-Igy állott nemzetünk az 1825 országgyűlés alatt. Azonban az elhatározott rész, aránylag igen csekély volt. Ha törvényhozó testünket gyakorlati szempontból osztjuk fel, három cselekvő erő véteit szükségképen számba. A' kormány, felsőház, 's követkamra. De a' haladó párt, a' harmad-résznyi alsó képviselőt' egyik felében központosult, és így az egész alkotó erőnek hatod részét tevő; vagy jó formán azt sem, mert hiszen az indítványok többnyire nála estek el. E' mellett tacticájában is tévesztett. Minden reformnak, az alkotványos erő' és élet' előmozdításában két módja lehet. Negativ, midőn a' túlható elemek', — természet: kormány', olygarchia' 's a' t, — erődöntése vétetik műbe; positiv, midőn a' tehetlen osztály, például a' nép, jog- és érdek által kapcsolatik a' cselekvő párthoz. Haladásunk az elsőt követte; 's kormány iránti viselkedésével nem hogy bizalmat, sympathiát költött volna eszméihez, sőt a' lélektan' örök törvényei szerint ellenszegülésekre ingerlé azt, ki különben is a' főrendi táblát, 's alsó ház' nagy részét elvtámaszul bírva, biztos helyzetben látta ügyeit.

Azonban az agitatio hatalmasan folyt, 's mivel mint feljebb említők, korunk fogékony valamár: az országos fejtegetésekben elvetett magvak, hirtelen kezdtek csirázni. Egy felől a' javítók' pártja terjeszkedett, 's nézete tisztult, eszmezsar-

lása szelidült; más felől a' conservatív fél közelebről megismerkedék a' korszaki vállalattal. Így öntudatosná vált a' viszonos hatás. Amaz tanulni kezdé mit akar? emez tudni mit nem akar? Illy lépcsőn állott nemzetünk az 183²/₆ országgyűlésen. Es itt mindenik elv megpróbálta körét, erejét. A' javítók, tiszta, hév's áldozó lelkesülettel vivot indítványaikért, törvényes erejök' végmerültségig; a' conservatívek szilárdul nézeteikhez kövültek, békes ellentállásuk' legszelső pontjaig. A' haladás' pártja készebb volt indítványaival visszalépni, mint elvelleni törvényt alkosson. A' kormány, inkább hátrált tárgyalandó propositioival, mint a' reform' feltételeihez járulna. E' közben élénk vitákban folyt, 's magasztasodott az eszme csere; és mint minden harc, szenvedélyeket kezdé kifejteni. Elvforradalmunk, a' haladók' részéről, törvény és békehatárban maradt rendkívüli gyűlésünk' négy éve alatt; de a' másik párt, a' törvény' kétértelműségét kezdé használni. A' diaeta, hiányos ugyan, de boldogító lelkű törvénykönyvben hagyta fel emlékét; törvénykönyvön kül pedig iskolája lön egy gazdag fejlődésnek, mit, ha kedvező szárny terülend felettünk, fél száz alatt csudálni fog egész Europa. Jelesen, politicalai műveltségünket úgy előrugtatá; hogy nem csak szépmű-'s szaktani irlalmunkat messze elhagyta; hanem taglalt kérdéseink' bölcséletében külföldi kamrák' pályatársául emelkedék. De az országgyűlés némi ingerültséggel oszlott el. A' reform-

képviselők fogadalmat tőnek hirdetni az igét, melly béke', és közszeretet' elvével szólalt meg; az ellenpárt mélyen feltevé akadályozni a' szellemet, melly jogtárának nem volt barátja, 's azonban türelmetlen modorral bánt vele. Amaz, ismét béke' és törvény' körében működék; ez ujolag olly eseményeket hozott sikerbe, miket feledni, 's feledtetni szívből ohajtok, de említmem kelle, hogy az átmeneti szak' fokait láthassuk. A' tett' lelke minden esetre elszámítá magát, 's úgy látszik nem tudá felfogni korunk' jellemét. Itt nem erőszakkal lépett fel a' reform, 's így szigorra nem vala szükség. Nem vakon, titkos czélokért emésztődött a' polgári láng.... Haladásunk azonban a' próbát kiállta; 's mert minden viszony közt törvény' és józan ész' után járt, temérdek proselytákat nyere, kiket időközben az ujtan' szelleme előkészített.

Illy körülmények közt nyilott meg az 1840-diki országgyűlés. Az alsó ház' vénei, értették korunk' helyzetét. Tudták, hogy a' törvényhozó bölcsesség tovább van művelve, mintsem csupa kezdeményi eszmékkal kielégíteni, vagy általános axiomákkal reá hatni lehessen. Látták, miképen a' követválasztási szellem' minősége miatt, a' képviselt elvek' szavazati viszonya olly arányban áll, hogy a' napi szükségek' vitatását, izgató rendszerrel veszélyezni épen nem tanácsos. Tapasztalák azt is, hogy ha két törvényhozó erő, mellynek garantiai közt súlygyen nincs, egymás ellenében a' „szeget szeggel“ elvét gyakorolja: a'

gyengébbnek mindig vesztenie kell. Megtanulák a' közelebbi eseményekből, miképen a' kivitel' gyakorlata több nehézséggel jár, mint a' polgári kebel' tervlapján kiszámították; hogy a' törvényhozásba vitt ingerültség feldarabolja a' javaslat' sorát, erőket oszlat, 's gyakran a' napi tárgy' megbukását szüli; és ha képviseleti biztos többséget nem szerevezve, mindig csak a' kormányt ostromozandjuk: gőzös szócserékben veszenduek el elveink 's a' tetemes költség, mellyen szegény országunk sokszor félszeg törvényeket vesz. Lélektanilag fogták fel az ügy' természetét, miszerint a' törvényhozó is csak ember marad; 's a' gyűlési kabáttal nem ölthet fel istentermészetet, hogy meggyőződés helytt hatalomszót, érlelő bölcselkedés helyében eszmezsarlást békén tudjon tűrni. Azonban szinte multakból kelle meggyőződniük, hogy a' vélemény' ereje, mit köznek olly örömet nevezünk, nagyon is részletes; hogy az utasítások' színe gyakran elváltozik; 's a' gazdag remény, mellyben egy egy indítvány megjelent, sokszor a' fenkeblük' bucsuszavai, 's hallgatóság' fájó „éljen“e közttemettetik el; és míg a' politicalai pártok' értelmisége határozottan ki nem képződik, minden szó- vagy eszmetévedés egy egy tórszurat lenne haladásunkon. Mind ezek elhatározzák a' képviseleti baloldalt nyugton kísérni ama' szellemi köztörvényt, mellytől békés reform feltételezve van: t. i. várni minden eszmével, míg a' többség' akaratában megéri; 's vélemény erő-

szakolástól, vagy érzékizgató rendszertől egyáltalában ovakodni. És — az akkori követválasztások' szellemét tekintve — nem fekethek e' háttérben több remény annál, miszerint ha alkotási erőt nem központosíthatnak, legalább bölcs tanácskozások 's érett szerénység által, haladásunkat, egy kedvezőbb korszakig a' visszahanyatlástól megvédjék. Mi lón az eredmény? A' gyűlés' kezdetén csekély párt' ereje, folyvást növekedék. A' tiszta, és szerény bölcsesség, melly az országos taglatokban kifejlett, 's melly, ha gőg és hiúság nem viszi mindenható, az ész lelke, mondom, engesztelő áldozatul gyult meg a' törvényasztalon. Besugárzá a' hazát; felmelegíté a' főrendet, 's áthatá a' kormány' közfalait. A' követek és utasítások most is változtak; de nem a' régiebb szellemben. Majd mindenik crisis a' reform javára történt; átmentében terjesztve, általánosítva e' legujabb tan' egyedül üdvözítő dogmáját. A' felsőház többsége, melly eddig idegen elemet vezérlett tanácskozásiban, bizalmat kezdé érezni. Látá miként az alsóházi czél szent, az akarat tiszta, a' mód illedelmes, az irány nem erőszakos. Lelkéhez engedé jutni a' józan 's hajlékony szót; és az önmérséklő értelem' nevében egyetértő kezét kezdé nyujtani. És a' főrendi haladás párt' alakultában, épen azon észrevételünk lehet, mellyet a' reform' ébredésében tevének; hogy t. i. mint az első impulsus nem nadrágtalan tömegtől eredt: úgy a' felsőházi reformbarátok, legelőkelőbb, 's va-

gyonos családivadékok valának; mit idegen országok' ellenében ismét emelő önérzettel fejzehetünk ki, annyival inkább mert a' józan javítás' czélja jóllét; 's ha az, ki már a' czélt bírja, tenni kész: egyedül a' közügy' javától lehet lelkesítve; míg azt, ki szegénysorsnál fogva a' közczélban magányhasznót is lát, polgári hév mellett, homályosan bár, önzés vagy épen kényszer sürgetheti. Tehát a' felsőházban cselekvő erőig fejlődik a' whigek' pártja, 's rokon kezet nyujtva az inditványzó táblának, nagy részben megszünteté ama' nehézséget, melly még 1836-ban is, sikertelen üzenetekkel fásasztá a' két teremtet. Kormányunk, az országos rendek' felterjesztéseiben, nemzeti béke' 's elvközelítési okleveleket látott képviselve. 'S miután látá, hogy mélyen érzi, 's férfias nyíltsággal követeli ugyan sérelmeit a' nemzet; de kivívási szándéka mellett számítólag használja idejét a' néptan' és törvénykönyv' fejlesztésire, 's kész engedni, csak hogy nyerjen is; miután látá, hogy nem fulánkjával együtthaló szó az országgyűlési közdivat, hanem szellemi érettség vétetik eszközül; miután látá, hogy jelentő rész az, melly nem vendégszerepül, mond el sugályukból hallott phrasisokat, hanem intelligentia kezd sok ajkon szólani; 's miután ezeknek igaz voltát a' két tábla' gyakoribb egyértelme tanusítá: népszerűtőleg kezdett hajolni a' szelid erőnek, 's születni segéllé korunk' legnevezetesbb törvényeit. És így; egyszeri tactica' arany szabályával, ama' kicsiny ha-

ladási párt, melly országgyűlés' elején a' thoryk' 's conservativek' sorai előtt inkább őrcsapatúl, mint ellentáboroként jelent meg, kiterjeszté magát, csatákat nyert, 's győzelmeivel a' hazát boldogítja. Noha pedig mind ez, nem szükségünk' mértéke szerint lőn: reményt és hitet ébresztett az eltalált útoni biztos haladáshoz.

Ez volt politicánk' helyzete a' közelebbi diaeta' széteszlásakor, mellynek tagjai, nem mint 1839-ben ellen-szenv' feltételeivel, de mint találkozendó testvérek a' köz-anyairánti szeretet' nevében váltak el.

VI.

Az 1840ki országgyűlést követő korszükségek.

Köz éltünkben alig volt nehéz feladatú időszak, mellyben kormány' és nemzet' részéről olly sok tenni és megfontolni való lett volna; mint a' mult országgyűlést követő:

1ször. Mint egykor isten és a' zsidó nép, mi is működésünk' lelkében új szövetséget köténk a' kormányval. Ő tehát frigyzálogul jeleit tartozék adni, hogy ó sérelmeinket gyógyítani, újaktól pedig óni fog.

2szor. A' reformfelekezet, melly egyetemi jelentőséget kezdé ölteni, nem volt öneszméivel, úgy mint lennie kell, tisztában. Nagy községünk nem birt azon gyökeres határozott fogalmakkal, 's törvényhozói bölcseséggel, mit egy erőteljes ha-

adás szükségkép' feltételez ; de mellyhez csak szabadsajtó emelheti fel a' közértelemet. Azon politikai műveltség, melly a' hatósági zöldsasztaloknál fejlődésben volt, jobbára önmedrében kerenge; 's a' mellett hogy többnyire rögtönzött vitákban kelle eszméit feltördelnie, mindig csak helyköri nézetekből indult ki; 's törvényjavaslatait, szünetlenül egyetemi sulypontra vinni, vagy a' testvérhatóságok' féligmeddig ismert körülményihez arányosítani melőzé. E' sajtó- és municipalitási viszounál fogva, nálunk minden eszme és világosodás megfordítva, azaz alulról felfelé keletkezők; 's minthogy a' felsőb értelmi képzettség, nem rakható nyilvánosság alá kincseit: a' középszerű műveltség kényszerült felkapni haladásunk' homályosan ismert, vagy megszerezni nem birt szükségéit; melly gyakorlat, nem csak végetlenül késlelteté az elvtisztulást 's irányhatározottságot; de az eszmesurlódást gyakran félreértési ingerültséggel nevelve, 's ezen természetét országos termünkben is kifejtve, szülé azt, mit Deák Ferencz bölcsen megjegyzett; t. i. hogy a' két kamra között gyakran hónapos viták folynak le míg egymás' akaratát megértik. E' végett kormányunknak, miután országgyűlés alatt haladásunk iránti rokonszenvét kijelenté, múlhatlan szükségévé lón a' sajtóviszonyokat tágitni; hogy a' fentkifejtett pénzügyi helyzetben, szellemi békepótlékot nyerjünk, 's a' rejthető elégűtlenkedés egy nyugpon- tot találjon.

3. A' javító felekezet, nem homogen elvű alkatrészekből állott. Sokan, kik szinleg ahhoz látszának tartozni, álszemérem-vagy értelmi gyengeségből sodródtak az erő' medrébe, de az elvet nem oszták; 's egy szabadulási alkalom után, mikor politikai hitpártjok tulnyomólag képviselve leend, vágyteljes szívvvel várakozának. Mások „*facendo non consensenserunt*“; nem haladtak a' cselekvő párttal, csak nemleges, vagy negatív állásba tevék magokat, a' „*vis inertiae*“ zsidbasztó rendszerét követve. Mások haladtak ugyan, de önérdékeik felé; 's liberalis köpeny alatt olly táborpontra siettek, hol több sikerrel vihassanak a' megcsaltak ellen. Egy igen nagy rész pedig teljes lelkéből vágyott ugyan közállodalmunk' sorsát újratereíteni, de biztos útján a' megfontolt reformnak; miszerint fenálló törvényeket betöltve, 's alkotványos viszonyokat tiszteletben tartva, fokoként cseréltessék ki az ó szerkezet új rendeletekkel; hogy se fötlenségre ne fajuljon a' nemzeti buzgalom; se túrelemvesztésre ne izgattassék az erőszakolt kormány. E' józan szívü, 's tiszta fejű párt — melly a' vonzó és tisztító erők' középpontján törekszik fentartani nemzetünket, mint isten a' világot, — valamint régebben toborzói nyers hang-'s üres hatalomszavaknak nem veté az intelligentiát: úgy most azon elővigyázattal tört elé a' gyakorlati pályán' hogy ha alkotványunk' szentsége jobb, vagy bal csapongás által a' mellék mélységek felé veszélyeztetnék: elvándva a' szilaj

szárnysergektől, magát védállásba helyezze. E' mellett a' főrend, melly egy részről önkéntes ajánlatokban a' köz alapítványokat tulnyomólag segítte; más részről birtokarány' útján a' már törvényesült engedmények' nagyobb felét viselé: csak most kezdte általánosb virágzatba hozni munkás' honszerelmét. Eddig félve nézett az ismeretlen természetű reform' elébe, inkább megosztva részvétét a' védelemű polgárnézettel; 's most is azon érett remény' fejében adta egész lelkét a' nemzeti ügynek, hogy közrehatása, a' törvényhozó-test' több részeitől segítve, mind a' közjót hatalmasan előbb viendi, mind a' személy- és vagyoujogi alkotványos szentséget sérhetlenségben tartandja; és így, nem hogy „élkülök, és ellenök“, (mi törvényhozásunk' mai szerkezetében állodalmi képtelenség,) vagy „tőlök követelve“ mihez hasonló alkotványos osztálynak egymás ellen joga nincs,) akarjon a' reform haladni: de sőt kölcsönös méltány' és kihallgatás' bölcséletével fogja a' külön érdeket medius proportionalisba önteni, hogy korszerű törvényeit igazságosan alkossa. Hozzá járult a' köznemes rend' felszinű értelmisége, melly elvet, eszmét 's szónoki tüzet tévesztve, tulmagyarázva, vagy elforgatva épen olly hajlandó, üres szóvirágban üdvét találni, mint baját legközelebbi körülményben keresni; saját vitárok (disputans) után álokok ellen hősködve. E' külön anyagú javító testület' és éles viszonyok' egyszínezése, 's érdek' és érzelem' összeolvasztása

volt tehát országgyűlés után nemzeti főkötelesség. Ezt két mód eszközölhető: a) szorosan a' fen álló törvények' határiban maradás; b) az előkészületekben minden heterogeneitásra kiterjesztett figyelem, mit ismét két eszköz biztosíthatott: α) a' napi tárgyak' választékos kiszemelése, miszerint egyik rész se legyen tökéletesen szenvedő formába helyezve; 's míg a' pártgyűlés kölcsönös bizalomban össze nem forrad, ne feszegettessenek olly apró kérdések, mik egyik vagy másik, vagy néhány egyének' és véleményesek' jogát, életét hivatalát, 's a' t. szorosán 's részletesen illetik, de mellyeknek eldöntése csak egyes hibák' 's visszaélések' megszüntetését eszközzené; hason kihágásokra pedig — az azoknak alapul szolgáló alkotvány hibát kinem javítván — utat hagyva fen. Azaz, a' tárgynak lelke vétessék szönyegre, mellyhez mindenki kötve van, 's ne formája, mellynek bonczolásában ezrek ezerképen sértetnek, 's gyanú', féltékenység', vagy épen dacz' költése által pártszakadásra vagy legalább rejtett hidegségre ingereltetnek. β) Másik eszköz, hogy a' viták nyugodt, kimélő illedelmes hangon folyjanak mint közakarató testvérekhez, 's a' valódi „discussio“ komoly korszakához illik. Azaz, lelket tudományt öntsünk szavainkba, ne szúrós, vonatkozó, túlbizott 's önbálványzó phrasisokban keressünk jelentőséget; vagy más szóval: ha az eszmét akarjuk népszerűvé tenni, annak gazdagságát fejtsük fel, ne mást támadjunk meg, vagy magunkat ma-

gasztalgassuk. És ez annyival szorosb nemzeti kötelesség lett volna; mert, ha a' mostani kormányban reformunk' részére dolgozó elem, csak a' különszínű haladó részek' erőegylete által lenne cselekvő erőben tartható; a' haladórészeket pedig szálkás apróskodással szét boncsolnók; nemde elvesztenénk azon fensőbb akaratot, melyre olly nehezen tevénk szert? 's nemde régi állásába esnék viszonyunk, miszerint a' megoszlott országgyűlés' pártjai ellen, védállást nyerne a' kormány.

4. Ez előtt, most a' nemességnek a' főrenddel, majd mindenkettőnek a' kormányal, majd ismét mind háromnak a' parasztsággal volt összeütközése. De közelebbi országgyűlésinken a' nép' engedmények által meggyőzeték az érte működő közakaratról; a' felsőházi reform párt megalakítá magát; kormányunk pedig hajlékonyabb tanácskozásba ereszkedék. Tehát e' boldogító színváltozásról az országos véleményt kell vala szükségkép' felvilágosítani, miképen a' régi feszült helyzet' helyébe, bizalom a' jövőkhöz 's méltány a' lettekért idéztessék elő. Köztudományúl kell vala terjeszteni, hogy nem létezik többé azon nemzeti ellenszegülés, mely ellen adófizetőink' sorsát multszázadinkban a' kormány látszék pártfogolni, mit Mária Terézia' urbére, 's anyai resolútiók mutatnak. Tudományúl vala adandó, hogy már maga a' törvényhozás tevő feladatává e' nagy kérdést, 's sokkal általánosb felebaráti szeretettel, mint bár mellyik europai status; és hogy valamint a' kormánynak nem fekvendik már szoros

érdekében határfal között sőt ellenszenvben tartani alkotmányos elemeinket, úgy nincsen ok, a' kormány ellen mindütt kétértelműséget keresve, évnegyedes szópereket foytatnunk; sőt inkább szükség ovakodni az osztályok' egyszerre megnem szünhető másodrangú hibáin való keserű tombolástól mellyből könnyen következnek, hogy azoknak bonczolgatásával megelégedve, sőt azon összeveszeve, 's miatta a' nagy czélt eltévesztve, egymás ellen fordítuók a' közre szükséges irányt, és erőt. Szóval „köz bé ke“ volt cselekvési jeligeül tűzendő, mellynek értelme abban áll: sem a' multak hibáit, mikben mindenik osztály több vagy kevésbé részt vön, egymás' szemére ne hántorgassuk; se azok által táplált gyűlöletben, a' már dologgal terhelt haladás alá ne ássunk.

5. Uj törvényeink, az országos elemek' küzdése miatt kielégítő szellemben nem készülhettek. Egyik párt' elvei megsérültek általok, 's a' másik párt' akarata még sem teljesedék; az osztály feszült vágya pedig, mellynek javára írtak, a' teljes mértéken is túl remélt, 's így a' hiányos eredmény nem nyugtatá meg. Egy évtized alatt, megfordult törvényhozásunk' szőnyegén az alkotványos akadályok' legfőbb három pontja: földjog, adómentség és jobbágyi viszony. Az első reformot szenvedte az ősiség' megingatasában az urbéri váltságban 's kisajátítási törvények által; de minthogy amaz csak „permissiv“ értelemben hozaték, a' jobbágyság nem nyert olly szaba-

dító eszközt minőt várt 's minőt csak „kötelező erejű“ törvény foglalhat magában. Épen azért a' tagosztályban sem lelhető egész mértékű jóllétet, mellynek gazdag eredményeihez egyfelől földszabadság, másfelől közlekedési módok 's kereskedés vezethetnék őt. Az a d o m e n t s é g szinte két ponton tört meg. Az alnemességre a' jobbágytelkek' adóztatása, az egész kiváltságos rendre nézve pedig a' hídvam' elhatározása által; melly, ha bár csekélységnek tetszik is, magában foglalja az elv' lelkét, 's lépcsőül szolgál annak mentül előbbi kiterjesztéséhez. Az urbér szinte tetemes javításokon ment által. Azonban, mint említém, mind ez nem kielégítő szerkezettel történt; 's így nem hozá nyugodt sulyegyenbe a' közkedélyt, minőbe azt, minden korszerűleg alkotott törvénynek hoznia kell. Az adófizető nép kételkedésben maradt kiváltságos rendeink ellen, kiktől a' fülébe jutott declamatiok után többet várt; 's a' törvényes engedményekben nem lelt elég okot arra, hogy agg hiedelmét a' kormányi pártolásról nemzetünkre átvigye; a' mint is számtalan honi eseményekből tudjuk: miként a' javított urbért, királyi kegyelem ajándokul „csókolá 's processio val imáda“ itt ott a' nép; míg régiebb jobbágykönyvét bitóra aggatá vagy titkos ünnepélylyel fejezé ki egymás közt nemesség elleni ingerültségét. Továbbá a' jobbágytelki alnemesség elégedetlenkedék adózási új szakterhe miatt, mellyben sem a' felsőbbeket osztozni, sem magát keresetforrással segéltetni

nem tapasztalá. A' csekélyebb birtokú középne-
messég' értékviszonya , szinte csökkentve lón a'
tágasító rendszer következtében, különösen a' le-
gelők' kimért használata által; és, mint a' job-
bágytelki nemesség az egész-, úgy ő a' vagyonos-
bak ellen, kiket e' veszteség nem olly szembetü-
nőleg rontott, ingerülve lón; mert hisz emberi ter-
mészet hozza magával, hogy ha egyenjogu nép
osztályban egyik rész, bár aranyigazsággal, alább-
súlyed, legalább is irigységre keljen társai ellen.
E' mellett részint régiebb okokból, részint a' ve-
gyesházasság miatt, idegenkedőleg állt nemes
rendünk a' papság iránt, mellyhez a' nép a' tized'
ismert kérdése miatt szinte ellenszenvvel viselteték.

Miután tehát nem csak a' kedélyrészletek vol-
tak egymás ellen hangolva, de alkotványos érdek'
tekintetéből is éllel hegygyel állanak egymáshoz
néposztályaink; statusbölcseségi előlátással, min-
dent közharmonióba kell vala hozni. A' népnek,
meggyőző értesületre lón szüksége: miszerint, ka-
pott javításai, nem teljes foglalata azoknak, miket
értte a' reform tenni akar; de megrögzött elvek,
's kiviteli akadályok miatt, mint minden országban,
ugy nálunk is fokonként történik minden haladás.
Népszerűleg kell vala megnyugtatósaúl kifejteni,
hogy értelmiségünk 's az abból eredendő józan
közakarát, még most gyermekkerővel, de már igaz
útban jár; hogy törvényes haladásban, ha biztos
sikert akarunk, összhangzó arányt kell lépteink-
ben tartani, mint tevének a' józan angolok János

alatti intézvényeiknél; mert ha egyik erőt tulrugtatva, másikat be nemvárva, vagy épen háttérbe erőszakolva szaladnánk: útunk hasonlítna a' veszélyes léghajóéhoz, (mit locomotivja hajt, de kormányozni nem bir, 's ülőit remegésben tartja, valjon nem zuhan-e le, vagy pukkan el?) mint a' lengyel nemzet Poniatowski' korában eltévesztett rendszere, szivrázólag tanusítá már. A' nemes rend' azon részét, melly önmintelligentiával a' körülmények' lelkébe behatni nem bir, szinte felvilágosítással kell vala ingerültségéből visszaemelni; elibe adván, miszerint a' vagyonosb osztály, ha bár jobbagytelki adózás alá nem esett, az urbér' és ősiség' újabb elveiben mindazáltal csoukülui hagyá jogait; 's ha bár jólléte felszinleg tehermentnek látszik, mind azon alapítványokra, miket szegény sorsuak fön nem tarthatnának, közvetve sokat adózik; 's mint tetteleg már, úgy szándékiilag is jövőben közterheinkben törvényes úton osztozni késznek mutatkozik. Meg kell vala értetni vele, hogy ha ipar és eszközök felett elnézve, szorgalmi, és küzdéseredményekre időnap előtt áhitunk, ép olly elégtlenek leendünk, mint ama' fényűző, ki egy előkelő élet' költségét, forrás nélkül törekszik bitorolui. — Nemzetünk' egyetemének pedig, pillanatig sem leendett szabad feledni, korszaki helyzetét. Még csak első feltételével bajlódunk a' nagyműnek. Még eszközével sem birunk a' haladásnak, népegységgel; mert az adományt, mellyet egy nagyobb rész, a' kor' lelké-

től 's idegen testületi képviselők' kegyelméből, — vagy is a' parasztság a' kiváltságos rendtől jószívűségül — nyert, egy ellenszenvű törvényhozás ép' úgy elveheti tőle; ha csak, mint Angliában, engedményünk, a' nemesi jogokkal egytermészetűvé nem tétetik; vagy a' nép, saját dolgában ügysorsos képviselők által be nem folytathat törvényhozásunkra. Tehát, ha még eszközünk sem tökéletes; ne kapkodjunk olly tárgyakba, miknek sine qua nonja teljes erőegylet; időelőtti rángatása pedig képződő összeforrásunkat oszlatná meg. Nem szabad leendett feledni, hogy a' nyelv, vallás, nemzeti szegénység 's a' t. magokban túlingerlő elemek, ha személyes, vagy osztály-viszonyainkért egymás ellen nem lázongunk is; hogy garantirozott kormánylyal szemben garancia nélkül állani egyesült erőnek sem kis feladat; hogy, valamint America per excellentiam vett nemzetiség nélkül népét boldoggá teheté: úgy mi, annak némi halasztása mellett is, üdvűsan láthatnánk alkotványunk' kiképzéséhez; 's előmenetünk nem csökkenne, ha a' nemzetiség' tárgyait, mik jelenleg többnyire ingerléssel járvák, egy időre kevésb szigorral kezelnök; — hogy állodalmunk' alakultában, történeti adatok szerint mindig egyes alkatosztály' erősebb pártja szült egyoldalúságot, és így, szenvedélybresztés által nem kell a' cselekvőfélt elragadni, mert művét nem közérdek' lelke vezetendi; — hogy a' „mindent egyszerre kellés“ vállalata, annyival súlyosb, mert közlelkesedésünk,

az értelmiség felett potentirozva áll, 's ha izgatás által még feljebb hangoltatnék, nem lenne képes megítélni: mit, meddig, mikor, miképen intézzen, tartson vissza, vagy mozdítson elő? — hogy a' számláltakon kívül „mezei rendőrségi 's hiteltörvényünk' eszméi nagy rész előtt éretlenek valának; — hogy azok a' sok usus' és abusus' kéjelmére ingerlőleg, vagy épen gyűlölethozólag lőnek alkalmazandók; — s hogy végre ennyi izgató mellékletek között, egy fent leírt nemzeti jellemmel nézni Orosz- és Franciahon' kétértelmű készülleteit, nem épen legnyugtatóbb helyzet. Mind ezt a' nemzet' éber eszmélete előtt lebegtetni, törvényszükségünk' korszaki excerptáit kijelelni 's tárgyalni, mint szinte, a' 4 pont szerint kellő működést végezni, sajtóvilvánosság' kötelessége lett volna, könyv- és lapiralom' útján.

Most forgasuk át az országgyűlés óta letelt rövid kor' naplóját, hogy a' kormány, nemzet, 's nyilvánosság miként fogták fel napi szükségünket? 's mellyik mennyire tölté be szakkötelességét, vagy tért el körülményink' kívánatitól? És hogy egybevetésünk igazságos legyen, pusztá adatokból ítéljünk.

A' kormány, mintegy a' feszes múltak' feledtető békepontjául, amnestiat hirdetett polgártársainknak, kikért nemzeti keserűség emelkedett fel. Nem azt akarom mondani, mintha e' kegyelmet, alkotvános létünk' felrántott mérlegén sulye-

gyen' pótlékául tarthatnók; nem azt akarom mondani, mintha polgári érzetem' „nem tovább“ja volna egy bocsánatünnep; mert szívemben is elég vér van lélekzetemre tódulni multunk' emlékein, 's szememben is felmelegszik a' köny, ha törvénytöredékin erőfletlenül látok ülni egy népet: de ifjúságom' elvirágzott álmai után, nem tartozhatom többé azok közé: kik minden elérhető vágyat gyökértelen reményért vesztegetnek el, 's kik elért örömeiket, többet követelve, megvetik. Igen, én feledtető békepontul tekintém a' kormány' ezen tettetét; 's benne, nem csak azért nyugszom meg, mert legfejlettebb külországokban sem terjed többre az illy esetek' gyakorlata, ha csak mitől óvjon a' józan ész, népzendület nem rombol bastilleket; hanem azért is, mert enyhültebb jövendő' magvát láttam benne. Tehát, mondóm, a' kormány engesztelő áldozatot nyujta a' multakért amnestiában; 's csak hamar azután előzálogot jövönkre, a' tagasb sajtósza badszágban. E' mellett a' nemzeti nyelv' diplomatiája, a' váltótörvénszékek' létrejövetele, 's más tárgyak iránt, miket új-törvényünk, az ő szakköreül jelelt, végrehajtó rendeleteit köztudomásunk szerint megtevé; 's a' becsület' és részrehajlatlanság' nevében meg kell vallanunk, hogy a' nemzeti jelen helyzet' lelkével megegyezőleg intézkedék.

A' nemzet' viseletében, az 183²/₆ országgyűlésre következett korszak' történetihez az 1840-ki utániak megfordítvák. Akkor a' kormánytól vet-

tünk sérelmeket, 's mégis, az agitatio' forradalmas korában, önmérséklettel kezelé bajait, kevésbe fejlett nemzetünk. Most, a' kormány betölté törvényeink' lelkét, 's még is, a' discussio higgadt szakában, túlterjesztve gyakorláhatóságát, a' már érettebb hon; 's aggasztóbb naplóját növeszté az ingerültségnek. Egyik megye új törvényt alkot, 's azt tüstént gyakorlatba veszi; másik megszorítja az ó-t, 's tetszése szerint hajta végre. Egyik választójogot, 's rögtöni gyakorlatot ad azoknak, kiket az írott törvény kizár, mint például Pest és Borsod megyék a' honoratioroknak; másik megfosztja ugyan azon jogtól osztályorsosot, kik annak használatát írott törvény szerint birták; mint például Szabolcs megye a' debreczeni nemeseket, és hajdukat. Legforróbban ohajtom, hogy e' jog mentül elébb kiterjesztessék müveltebb nemtelen polgártársainkra, mint azt, excerptainkról irandó II. kötetem bizonyítandja: de békes haladás, véleményem szeriut, mindent alkotványosan tartozik tenni; pedig egyes megye törvényt nem írhat; és, ha Anglia' példáját nem követendjük, ha fenálló törvényinket újakkal lett kicserélésükig sérthetlenségben nem tartva, kihágásainkkal a' törvényhozó test' erősb felét hasonlókra mintegy felhivandjuk: vajjon a' divergens rész, azaz a' nemzet, számíthat-e tulnyomó foglalatásokra; vagy a' kiterjeszkedés' minden eszközeivel ellátott fél? Továbbá e' szétoszlakodó korszakban, épen olly különös, mint vészhozó tüne-

mény kezdé jelentkezni, mely mai napig nőttön nő, a' *divergentia*. Az 1840-ki országgyűlés után t. i. mint feljebb látók, — ha bár különemű okágazatoknál fogva 's külön alkatrészekből, — annyira kiterjedt a' reformpárt, hogy ellenfél jó formán nem is volt. Nem, mintha minden egyén emez elvek' zászlója alá esküdött volna; hanem, mert olly kevesen voltak, 's a' kormány' haladó szelleme által annyira háttérbe tolatva, hogy nézeteiket képviselni, annyival inkább azok mellett jelentőleg kilépni nem bírtak. Így nemzetünk' cselekvőrésze, political felekezetesség' tekintetében egy alapelvű volt, t. i. javító. Nemde minden logica szerint várhatánk, miképen, kik a' polgári cél' főtételében hitsorsosok, a' mellékágazatokra nézve össze fognak surlódni? Azonban a' következmény megfordult. Mellékágazatokért a' főtétel' kérdésében is szakadások történtek; 's a' hazai párt, mely erőteljes ellenféllel többé nem küzdött, — hajdani siralmas nyavalyánk szerint, — önmagában kezd meghasonlani; saját keblében támasztva ellenséget ön maga, 's az önmagából támadt felek ellen. E' nyomorú *divergentiának* sok példái közül elég legyen említeni a' Fehérmegyei eseményeket, 's Abaujnak a' még alig születő saját szabadság elleni feliratát, mellyek közül amazt, a' szélső baloldálnak elvtársaik ellen tulvitt követélései, ezt pedig a' nyilvánosság' balfogalmából szinte pártbarátok ellen túlfeszített kikelések idézték elő. Ezek szerint a' nemzet, a' 3-ik pontban

kijelelt műkörét benem töltheté; 's az egyetemes út' symmetricalis összefüggésére nézve visszaesésben van; mígnem, — mit én épen olly bizton reméllek, mint forrón óhajtok, — az alább érintendő Journalistikai ügygel ezen crisiséből is felocsudva, teljes öntudattal térend vissza a' fontos pályára, mit legujabb körülményink között tagadhatlanúl eltévesztett.

Reformunk' időközi erőműveinek harmadika leendett a' sajtónyilvánosság. Miután annak szembetünőleg tágabb viszonyai, az elmék' röptének szélesb tért ígértek, remélnünk kelle, hogy mind egyes eszmék és tennivalók' részletes tárgyalata, mind az egésznek philosophicus felölelése, 's azokból levezetendő nézetek fogják könyviroalmunkat gazdagítani. De máskép történt. Egész szellemi mozgalmunk a' Journalistica' szűk hasábjába látszék szoritkozni; pedig b. Eötvös József, legujabb röpirata' 17 lapján helyesen jegyzi meg, hogy „hírlap, politicus felekezetnek irányát csak képviseli, de nem adja.“ És így azon kimerítő taglalat, azon maradandó, 's ha helybe hagyatnak, közirányúl veendő nézetek, mellyeknek tára és eszköze csak rendszeresen kidolgozott könyvek lehetnek, időszaki sajtónyilvánosságaunkban mind hiányzottak; csak most, miután az alább említendő napi viszony életkérdésül emelteték, kezdvén ígéretus könyvmozgalom jelentkezni.

VII.

Az izgatás' természetéről.

Békés reform, ha az ébredés' első lökésén túl van, ha a' felizgatás' kürtje elrivalt, 's a' fáj-dalmak' felkiáltó szózata akarattá alakúl: csendre szokott áttérni. És ha a' nemzet csend alatt mindig lethargiát tapasztalt tenyészni, könnyen azon balhiedelemre jöhet, hogy a' működési nyugalom ismét életrágó zsibbadás; pedig ha a' józan eszmék' világa egyszer meggyult, viharral sem lehet többé elfüni; és bár első lobbanatja, a' felváltó lángban enyészni látszik: ellühetjük, miként hév-, és fényerő növekszik abban; mert hisz' a' feljövő nap' tányérja nagy és bitoros, de ki állítná azért hogy világa tisztább hajnalban mint midőn a' haladás' ivén kicsinyülni kezd? Tehát mondom, a' kezdet' mozgalmait lassú fejlődés szokta felváltani. Ez történt náluuk is. Az illy időszak sokkal kevésb költői elemet visel színzetében. Azon ingerült kedélynek, mit tűzszavakba önteni olly jól esék, többé nincs helye. Azon szónoklati virágok, mikből koszorút füzni olly könnyű vala, értekezési gyümölcsökké érnek; a' fényontó lépcsőkre, hol buzdító hangokért lehete nyerni tömött „éljen“-eket, statusbölcsesség' komoly vitatása lép fel; 's a' nap' dicsőséget nehéz virrasztások termik meg. A'

pálya többé nem kezdetén van, 's ki rajta haladni akar, enyhítő ömlengések nélkül kell rögtön fárasztó tettekhez fognia. Így az ivadéknak mindig többet kell tanulni, hogy a' kort beérje, fejlődését erőteltebb vállain tovább viendő. Ha tehát egy nemzeti haladás' illy fokozatú korszakában életre kap egy sulypont, hová szuvedelmeit átviheti azon osztály, melly érzelmeiben még az agitatio' napjait élteni, legyen azon sulypont napi esemény, political ingerlő viszony, vagy nyilvánossági organum: természetes, hogy az izgatás' barátnál rendkívüli kedvességre kap. Midőn a' pártok már teljesen kiképezték magokat, azaz mindenik ismeri saját elvének egész természetét, alkotmányhozi fekvését, alkalmazási ágazatait 's azoknak biztos módját, eszközét: többé nem veszélyes efféle sulypont; akkor nem támad rajta forgó szél; a' mozgalom szellemkint lengeti meg az eszmelombokat, de a' törzsöt, a' tisztult alkotványt, nem ingadoztatja. Példaül ha Franczthonban valamelly kérdés lázba hozza az elméket, 's ingerültsége képviseleti kamráig jut: a' pártfél' erejéhez képest, legfeljebb a' ministerium lép le, de a' nemzet nem inog; és ha a' Charivari, új, meg új töreit élezi bántó ötleteinek: a' nép olvassa és nevet; de másnap feledi, 's a' raj legfeljebb a' szerkesztő' egy pár órai börtönén végződik, mit ő ujra a' község' mulattatásaul használ fel. De a' hazában, hol egyszínezetű párt is, olly heterogen alkatrészekből áll, minőket fentebb megismerénk; hol a'

haladás' költészetén csüggő rész, a' már párthoz írottakat is kedvencz sulypontjára tudja visszarántani; 's hol az önügyével úgy mint kell tisztába nem hozott, 's akaratához nem szilárdult nagy tömeg, napi jelenetek után szét oszlani kész, vagy minden esetre a' hangosb kiáltásnak feltételtelen igazat adni hajlandó: illy hazában, mondom, a' reform' két értelmű fokán, minden izgatási sulypontot kerülni, józan ész és érett hazafiság szorosán parancsol.

Minden országban két fő eleme van azon nemzeti osztálynak, melly a' komoly discussiok korát, izgatási lobbanatokra visszavinni minden lépcső-éről hajlandó: az ifjúság, és elégültlenek. Az ifjúság' lelke olyan, mint a' nap: önmagából ragyog, 's foltjait is befényzi; de lángolása vakít, 's ha kormánytalan eszmék ragadják, mint egy political Phaeon, mindent aszályba hoz. Ő teljes erőből futja a' tért, de lelkesült szeme mindig a' pályalobogón; 's lába alá nem néz. Néki csak czél az isten; kiszámítani eszközeit feleslegnek tartja; hiszen ha akarat van, mindennek menni kell pedig az ő akarata olly merész, 's olly szent! Ő minden jót akar, 's mindent rögtön, mert hisz' a' mit holnap használhat, miért maradjon holnaputánra? 's miket egyszerre lehet gondolatba ölelni, miért ne lehetne kivinni is? Igy igen természetes, hogy a' reform' bár mellyik fokozatán izgatás álljon elő, lelkében viszhangra talál; sőt a' szabadelműség' színeiben veszélyes irányt is elfogadni

téved. Ő minden korszakban helyesli a' szókor-
bácsot, hiszen az, visszaélők ellen pattog, kik
reá méltók, 's kiket gyűlölnie kell; de nemes he-
vében nem fontolja meg, hogy a' hatalomszó visz-
sza fojthatja ugyan a' polgári bünt, de ki nem irt-
ja; 's mint az erkölcsi nevelést bot nem pótolja,
úgy a' hiányos törvény' hézagait philippicák nem
tömendik be az álútúak előtt Önáldozó készség-
gel, őrszemle nélkül ragad fel minden eszmeágot,
ha rajta jólléti bimbókat lát fakadni; de nem néz
szét, hogy az idő még éretlen, hogy rügyeit el-
fagyalja, 's mire az alkotványba óltá, fonnyadt
kóróvá lön. Ő túlbecsül minden hangot, melly
ajakairól lön elesve, túlbecsül minden tollat, melly
szívéből ki tudja írni hő gondolatait; de nem jut
eszébe, hogy a' lázadási induló, 's dermesztő
áloeddal ugyanazon hangkulcszal alkotvák;
's a' toll, melly az alkotmányt megírja, halál-
receptet is ír. Kedves rajos nép, melly vesztá-
lángul ég a' közügy' templomában; de éppen azért
egyformán gyujthat tüzvészt a' házára, vagy le-
het tisztító villanyja a' nemzetnek. Különösen két
pont van, melly becses gerjedelmeit tévirányra
viszi. Egyik, miszerint az első benyomásoknak
igen sokat hisz, sőt gyakran egész meggyőződés-
sét azoknak adja; másik, hogy political hitvallá-
sokban, nem az alapelvet nézi hanem a' költői for-
mákat, 's a' ki rózsaszínű hitétől legkissebb ága-
zatban eltér — imádja bár ugyan azon megváltót,
a' reformot — azt éppen olly könnyelműleg, mint

szeretetlenül polgári eretneknek hiszi; vagy ha annak tán higgatabb, de áthatóbb törekvéseit első pillanatra meg nem értené, renegatnak kiáltani is kész. És ha ezen ifjusági hibák, ellenzés, vagy pártcselek által felmagasztaltatnak: nem csak a' tiszta és józan meggyőződés' lehetőségét akadályozzák, 's erejüket meddővé teszik: de egy félszeg közvélemény' szellemi erőszakját gyakran ártalomig vihetik, ha t. i. egy hidegen kiszámolt országos terv', vagy statusbölcselegű egyén' hitelébe ásnak; 's valamelly fel nem fogott, vagy épen szemlére sem vett ténym, vagy iratot (melly hitőknek nem üldözője, sőt óvó dogmája) félre értésből, vagy másoktól megcsalva, zajos, de részletes demonstratiókkal akarnak megdönteni.

Másik rész, melly az izgató elmesurlódást minden korszakban elfogadni kész; az elég ültelenek. Sőtét, elszánt legio, melly minden elemben egy hevenyészett karácsonyt akar feltalálni; 's mert képzelt, vagy való nyomorsúlyát perczenként nehezadni véli: nem csak közügyi viszonyokkal nem gondol, hogy maga nyerjen: de holnapi tűzokját is odadja mai verébért; sőt gyakran, bizonyos veszély' fejében kész ideigleni enyhet zsarolni. E' nép, hasonlít gyógy alá vett nemzeti testen egy lépdaganathoz, mellytől mindig félni kell, hogy a' szívre megyen; 's pedig nem csak zendület' alakban, hanem a' meszszebb számoló tervek' szétvonata, 's pillanatnyi érdekekhez rángatása által. Mit az ifjuság, a' közügyért tévedten

hevenyész: ő azt önérdékből, öntudattal teszi. Mit amaz, egyetemes eredvénynek képzel: ő sorsváltozási hipphoppjának hiszi; 's mire amazt di-csőségi ösztön ragadja, ő alacsony kalmári tervvel ólálkodik utána.

E' két fő elemhez szokott csatlakozni a' nyugtalanelműek' újvágók' 's értetlenek' tömege, kik minden láрма-dobra összefutnak, minden vezért, ha színeiket lobogtatja, elfogadnak; 's mától a' tegnapot, holnaptól a' holnaputánt soha sem látják. És minthogy e' zajgó elemek minden nemzetben kisebb, nagyobb mértékkel megvannak: ha a' reformtévedés, ily időszakban idéz vissza izgatási súlypontot, midőn még szilárddá alakult pártok nincsenek, ama' gyulékony anyagok, nem csak magok kapnak tüzet, hanem a' már declarált, de még híg akarattú pártfelek közül is sokat zászlók alá húznak; 's így többséget alkotva, saját cselekvés módjukat teszik uralkodóvá; azaz agitációra rántják vissza a' kort, 's legkedvezőbb esetben is azt szülik, hogy ismét évtizedek telnek el, míg a' szó- és eszmezavarból sikeres tényrendszer, 's öntudatos akarat alakul. Sőt ha folyvást izgató tárgyak vétetnek szőnyegre, évtizedek után sem tisztulhat erőre a' közirány, a' nemzeti munkásság szétfoly, 's zavarja közt épen úgy hagyja elhalászni önjavát, mint hagyta lefoglalni az álom' idején.

De ennél veszélyesb eredvény is rejlik ily gyakorlatokban. Ha a' lélek valamit prima vista

kedvesen fogad, ha tetsző külszineért, magvát vizsgálni feledé; 's úgy mint van emelte kedély kegyenczévé: attól, kivált ha egyszersmind érdekes czélja' eszközeül hiszi, őt többé megfosztani, vagy csak hiányival 's hibáival megismerkedtetni is felette bajos. Minthogy pedig minden lélektani sajátság, nép- vagy pártjellemben, nagyobb erőben fejti ki természetét: önként következik, hogy nemzeti osztályt, egy, a' discussiok alatt szenvedélybe ölelt, izgató tárgytól elvonni sokkal nehezebb. És ha jó egy nagy elme, ki a' sülyesztő tévet megtámadja, ki a' tulvitt buzgalom' fattyunövést lenyirja, 's az álom' kívánataitól lehető valóságához akarja levonni a' cselekvő erőt; ki a' discussio' szükségeit nem feledve, azokat rendszerrel osztályozza, 's betöltésükhöz kulcsot készítve nem akar büntetni, mielőtt nevelt, nem akar praecios czirádák után kapkodni alapépítés-közben, 's borostyánokat tenyészteni, mig buzát nem vetett; ha féket akar vetni a' csillogó izgalomszenvre; 's a' képzet' színváltó de üres multságait a' zöld asztalok- 's irodalmi lapokról letiltva, mi eddig fő eleme volt az új álránynak másodrendüvé degradálja, vagy épen háttérbe nyomja, erőt 's valóságot állítván helyébe; ha mondom mind ezeket teszi: csuda-e, hogy fellépése visszahatást szül? És ha efféle fellépések' sikere, a' nélkül, hogy kölcsönös, felvilágulásra nyugodt és elégséges eszközök használtatnának, egy vagy más úton erőszakoltatik: mindenesetre az ellenrészi elfogult-

ságot neveli; melly egymásra hevenyészett ostromok által végre maniává, fanatismussá fajul, 's az elvkórság' minden szélsőségére vetemülni kész. És a' zavar' hullámvegyébeu, ha az okforrás hit-eszme vala, hyerarchiára, ha politicus tárgy, machiavellismusra nyit alkalmat rossz akaratuak előtt, kik minden körülménnyel közrovásra szeretnek csempészkedni; gyakran pedig zendület' 's kitérés' iszonyát hoz életbe. Ezért állítám, miként az agitatióra való idétlen visszavonulás, veszélyesb eredvényt is fejthet ki.

Mindezt, nem vonatkozólag fejtegetém. Hátulról vetni tört nem szokásom, 's ha valaki- vagy valakik-nek mondandóm van, szemben teszen azt. Azért azok, kik minden szóban kétértelműséget keresve, napjaink' körülményit e' kitérő értekezés' tételeivel akarják összetéveszteni: higgyék el miként korunk' helyzetét igen távol vélem illy kifejlésektől, 's az agitatók' természetét csak azért taglalám, hogy szempontokat nyujtsak, vagy legalább magaméit felmutassam, mikből efféli dolgokról itélui kívánok.

VIII.

Kitérés Journalisticánk' felett.

Most térjünk vissza sajtónyilvánosságunkra: valljon a' könyviralmi hanyagság mel-

lett, betölté-e korszaki rendeltetését a' Journalistica? Napi tárgyakul vön ugyan sok olly kérdéseket, mik a' mult országgyűlés utáni szükségből eredtek; de tagadhatlan igaz, hogy a' discussio' elemei közt kiemelt, 's hévvel vitatott olly tárgyakat is, miknek vagy a' jelenhez mért fokoni túlrugtatása költött viszhatást; vagy időelőtti, felületes, 's még is ingerlő feszegetése idegemített, vagy legalább hűte el, 's tön tartózkodóvá sok reformbarátot; és így discussio közé izgatást vegyítve, ha többet nem árta is mint haszualt: mindenestre kevesbet tön mint tehete, 's tennie kellett; annyival inkább, minthogy a' bajt éles írásmóddal nevelte; pedig én azon, miben a' széplelkű B. Eötvös József, a' „Kelet népe, és Pesti hirlap“ 15 lapján megnyugszik, miszerint t. i. stylus curialisunk' századai elég bizonyosság hogy stylusra nézve sokat elbirunk“ nem nyughatom meg; mert rögtön eszembe jut az izgató stylus' hatásának példája: midőn Ilona-Királyné szavára összevágták egymást Aradon az országos rendek. Azonban én nem a' Pesti hirlapot vádlok; mert izgatólag, több journal is irt. Tanúim a' színház iránti ingerültség; a' panszlavismus tárgyában folytatott túlbúzgás; a' vegyesházasságok' éles mozgalma 's a' t. melly utolsó, hogy vészlánggá nem gyult, csak a' politicába merült korszellemnek tulajdonitható. Ezenkívül a' Pesti Hirlap, jelenévünk' első felében sok olly tárgyaknak adott első rangú jelentőséget, mik az alkotványos

élet' czikkei közé szorosan nem is tartoznak; miknek rögtöni, 's teljes kijavítása sem lökné elébb a' nemzeti reformot, eleven 's izgató érintése pedig az egység' jelentő alkatrészeit kezdé szétválasztani. Több eszmét, vagy eseményt taglalt, mintegy befelve polgári színezettel, miről rendelkezni a' politia', vagy legfeljebb erkölcsi értelmiség' kötelessége; 's mellyet, miénkhez hasonló nemzeti epochában, Eris' almajaként az alkotványos osztályok közé bevetni nem szabad; kivált olly organumnak melly egy kezdeti sajtószegénységben legtömöttebb forrásúl, 's elveinek leghatározottabb képviselőjeül ébreszte előhitet; 's kivált első évében, midőn még az egyczélú, de külön nézetű felek' egybevető szemléje alatt kétértelmüleg áll: ha vajjon egy közös érdekű fővonalra, igazságosan füzend-e minden tárgyalatot? vagy a' reform párt' valamelyik töredékeért előkedvezéssel vegyitend szálkás dolgokat, mik a' többieket szűrni fogják a' nélkül, hogy az egésznek gyökérhasznót hajtnának? Egyébiránt gr. Széchenyi' gazdag könyvében kifejtvék a' Pesti hirlap' büne 's érényei. A' tömött ész, melly minden művét dráganehézzé teszi, 's az el nem fogyó szeretet, melly hazánk iránt tiszta szívében ég, élénken rajzolák mind azt, mit gyenge tollam halványan rajzolna. Én csak egy tételét, a' Pesti hirlap' hatásából eredendő zendület' félelmét, hozom emlékezetbe, mivel azt, különben osztott philosophiájában három okból várni nem tudom:

1. Mert törvényhatósági közgyűléseinken, minden alkotmányos tárgy felett szabadon folynak a' tanácskozások; 's ott nem csak bőven kifejezheti magát a' politicalai bölcsesség, hanem az álcáfok' kétkedés' 's túlbuzgalom' hinárjából kitisztíthatja azokat, kik tán ez, vagy amaz ügyben journalisticai igában járnának. Közgyűléseink felfogják, 's tisztulva visszaosztják a' megyei szellemet, mint szívünk a' vért; és minthogy váltó szóvitákban gyorsabban foly az eszmecsere, mint nyomott hasábokon; 's minthogy minden kebelbeli nép előszeretettel vonzódik a' megyei uralkodó nézethez, annak irányzata pedig a' municipalis gyűlések' hatáskörében áll: meg vagyok győződve, hogy azoknak inertiaja nélkül, idegen, magánálló befolyás, mint jogbitorlatot, úgy zendület' lelkét sem vihet be.

2. Politicalai nyilvánosságunknak, melly a' zöld-asztaloknál fejt ki legszebb természetét, felét teszi a' sajtónyilvánosság; ennek ismét csak egy ága a' journalistica, 's ennek ismét csak töredéke az egyes hirlap. Már, ha a' nyilvánossági egész rendszer' hatalmát, annak egy töredék factora megdönteni, vagy legalább erejét, rajta, jón és törvényes reformelvek' ellenére erőltáztatásig tulnyomni birná: a' nemzeti értelem' részéről olly gyávaságot árúlna el, mit én, 1841 évünkről feltenni általában nem akarok; jól tudván mindazáltal, hogy ez esetben szeget szeggel, azaz folyóiratot folyóirattal kell ellenőrzenni; mert a' lom-

ha, 's nehéz könyvek annak gyors és terhetlen futását benem előzhetik; 's jól tudván azt is, hogy ha a' sajtónyilvánossági szorgalom vagy felfogás, álomban, vagy egy oldalú eszmekörben zsidbadoz, azt felébreszteni, vagy öntudatra rázni korvezérek szent kötelessége, miért több érdemei közt „Kelet népé“nek hála, és tisztelet.

3. Politicai lázadástól, csak centralisált fővárosban lehet tartani; hol nem csak értelmi túlsúly, de nemzeti közérzelem van kifejlve; 's mint szelleme egyetemes hatású, úgy változatai is egész országra kiterjednek. E' tételről igen hosszan lehetne értekezni, de iratom' vezérvonalához nem tartozik, 's csak annyit említek, miszerint Magyarországon, hol minden törvényhatóság önállással bír, 's fővárosi mozgalmaknak mint alárendelve, úgy értelmiségétől elmaradva nincs; — 's Budapesten, hol a' nyelv- érdek- és osztályrendi elfalazott lakosságnak négy ötöde a' nemzet' szükségét sem érti, nemhogy segélyhez rokonszenvet érzene: bizonyosan nem foghat egy hirlap politicai zendületet költeni, habár kétélű lángnyelvvel bírna is. A' netalán itt ott — legszélső esetben — támadható elégtlenségi részletes csoportozások pedig alkotmányos viszonyaink közt, a' nemzetet el nem sülyesztenék.

Tehát nem bírom hinni, hogy a' Pesti-hirlap lázasztani tudjon; de hiszem igen is, hogy olly izgató eszmék és nyelv, minők első félévi némelly számaiban megjelentek, elhűtik a' reform-

párt' nagy és hatalmas részének, nem csak mág-
 násokat értve, bizalmát; pedig ha a' nyilvánosság'
 eszköze, képviselt felekezetének közszenvét nem
 bírja, nemde az elv' hitele is vész azok előtt, kik-
 nél terjeszteni akarja, t. i. az ellenpárt között?
 Hiszem továbbá, hogy a' haladást, meghasonlás
 által akadályozza; hogy a' discussiot izgatási za-
 varba rántja vissza; hogy a' fentebbi elmélkedés-
 ben kijelelt elemeket lángba hozza, 's őket, a'
 még hig akarató felekből hozzájok térült prosely-
 tákkal többségre emelve, cselekvés helyett decla-
 matiokba sülyeszti a' vissza rántott kort; melly-
 ből mielőtt újrolag kimenekülne, orosz- és francia
 tervek meglegphetik; kormányával régi feszültség-
 be jó; 's ha újjá születési alkalmát el nem veszti
 is, veszélyzi; 's minden esetre bizonytalan háttér-
 be veti.

A' nagy közsög' éber figyelme már készen
 volt, de oda művelve nem, hogy alkotványos tár-
 gyak' philosophica taglalatait felfogni, 's tiszta tu-
 dományúl lelkében elrendezni bírja: ugyan azért
 könnyebbszerü hirlapi cikkekre volt szüksége,
 mellyek egybevető fontoláshoz szoktassák, 's ér-
 telmét elkészítsék. De valamint a' népnek némi fej-
 lődés kell arra, hogy érdekeit tisztán felfogja:
 úgy humana oktatás kívántatik ahhoz, hogy esz-
 közeit elfogadja, 's irántok hű maradjon. Ember-
 séges mód, az egység' legbiztosabb kapcsa. Ez
 ama' mindenható elv, melly megváltónk' vallásá-
 ban kijelenté magát, melly a' keresztény hitet örök

életüvé tette; 's melly a' pallérozottság' bár milly korában polgárt polgárhoz, pártbarátot pártjához, 's a' nemzetet nagy férfiaihoz állandóul köti. Kivált beteg nemzettel bajlódó gyógytanár, humanus legyen; mert nem kegyetlen-e a' szabadító kéz, melly örvénybe merültet akar partra hozni, de a' nyeldeső habon vesszővel fenyíti őt, miért bukott a' halálmélységbe? És kivált nemzetünk' ügyében annál kellőbb a' humanitás' szelid iskolája, mert jellemünk a' boldogtalan ingerültségre, mint a' feljebbi taglalatban látók, felette hajlandó; 's jelenleg épen, a' választó crisis utáni szakban, hiába adatik lábbadó egységére gyógyszer, ha izgató étek nyujtatnak életrendéhez; sőt a' bevett szer', 's ingerlő táp' harczoló ereje testét gyengíti.

IX.

Nézetek gr. Széchenyi 'Kelet népe' czimű könyvének czélja és eredménye .
felett.

Ime, 1840-ki országgyűlés ótai korunk' vázlatos áttekintéséből kitetszik: hogy azon nyugodt értelmi egység, melly a' kezdeményi időszak' előveiben, százados tapasztalások után is, temérdek láz, és tévedések közül nehezen tudott valódi maggá alakulni, de már némi csirákat hajta; hogy ezen nyugodt értelmi egység

mondom, újlag visszavető divergenciákban kezdett megoszlanı, 's a' meleg de józan polgári szív' mind azon aggodalmait felkölté, mik múlt századaink' naplói- 's a' nemzeti jellemisméretbıl különbben is olly logicailag erednek. A' hazai omladó remények közt, enyészni kezdé azon feljebbi, örömmel tett megjegyzés' következetessége, miszerint: „nemzetünk, hiányait, gyakorlatos, önkárán tanult észszel pótlani újabban vállalkozék, 's békevédı kormány' járultával nagy mővét már tettleg, még pedig — mi által a' keresett üdv leginkább sikerülend — az angol parlament' 's reformbillek' cselekvő szellemében; t. i. önmérséklet, 's mig új nincs, ó rendeletek- 's rendszerhezi szoros ragaszkodás mellett megkezdé;“ mert megkezdte ugyan, de ollynemő folytatásától eltérni látszik; jelenben alkotó keze tévedni kezd, mert nem öszhangzólag építi az életgép' minden kerekeit, hanem egyiknek éles fogaival a' másik' tengelyét átmetszi. — Ime „a' tömeg megindult, de haladása nem nyugodt, 's egyes részei épen a' mozgás által válnak szét;“ mit b. Eötvös József, röpirata' 3-ik lapján természetesen lát. De én a' „mozgást“ nem mint „izgalmat“ kívánom látni reformunkban; én nem nyughatom meg benne, ha menetközben a' részek, mintegy megboutakozott kerék' küllői széthullanak, 's az út félbeszakad; én ollyannak óhajtom

kifejlődésünket, mint a' jegedett érczé, melly, míg kül symmetriája képződik, benső állapotában sulyt, és cohaesiot nevel. 'S legyen bár először csekély azon rész, mellyre a' korholó, önhitt, vagy izgató szavak kedvetlenül hatuak: elhihetjük, hogy a' titkos ingerültség kitörni, 's a' kitörő vélemény' pártja megnőni fog; mint megnő a' lassú méreg' ereje az életen. Mondatik ugyan hogy a' mérget is meglehet szokni, de ha igen, bizonyosan ép, és izomtelt testnek, nem egy inlázás, 's a' fordulati pont' gyér lábbadásival üdülő betegnek.

E' divergentiák' méltó félelme, mikre a' fentebb „haladásunkba fészkelő féreg“ eszméjével vonatkoztam, teremté gr. Széchenyi' könyvét. Neki, miután gazdag lelkét mintegy vezérszellemül felhivta, szoros kötelessége volt örködni, 's az észrevett recidivát tudatni a' nemzettel. Mi a' könyvben személyt illető van, arról nem szólok. Sem a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének ügyvéde- sem „Kelet népe“ tisztelt szerzőjének ingerenseül fellépni igényem nincs; mert arra felszólítva nem vagyok, 's ebben szerencsét erőszakolni nem törekszem. Éu veszem a' könyvet az irány' mély szellemében, mellyet az kitűzött.

És e' könyv' nemes czélja három fő ágazatokra oszlik fel.

1. Hogy a' Pesti Hirlapot, mint journalisticai nyilvánosságunk' legnépszerűbb organumát megtisztítsa azon szálkáktól, mik magára nézve hatását gátolják, sőt ellenszenvet ingerelnek; a'

közügyre pedig, ha veszélyt nem, mindenesetre
sinlődést hoznak.

2. Hogy az ingerlő czikkeket' zajos barátnak
figyelmébe hozza: miképen nem minden kedves,
egyszersmind hasznos is; miképen az alkotványt
nem költői magasztaltság érleli; melly, egy ezred
alatt kevés jó között, annyi rosszat szült; 's nem
erőszak növeszti elvünk' seregét.

3. Hogy az intelligentiát munkásságra ébresz-
sze.

Minden politicus folyóirat kettőt akar elérni:
a) hogy az eszmét mellyért létezik; ügysorsosi
lelkében folyvást terjeszse; b) hogy az ellenpár-
tot proselytájává tegye. És ha egy illy organum,
gúny és ingerlés' lelkével hatna az idegen véle-
ményre; vagy felekezetével meggyűlöltetni töre-
kednék amazt: lehetne-e józanon hinni, hogy akár
elvellenei közeledve öleljék éles töreit; akár ön-
felei testvéri szeretettel fogadják a' megvetette-
ket? És ha ekként virágzat helyett hervadást idéz-
ne ügyére: érdemelné-e hogy bölcsnek tartassék;
vagy a' hívő felek tanácsin járjanak? A' Jézus' hi-
te, épen a' szeretet', 's ellenség iránti türelem'
lelkében terjedt olly ellenálhatlanúl; 's „azok,
kik“ — a' bájos tollú báró Eötvös József' „Kelet
népe, 's Pesti-hírlap“jának 57 hasábjá szerint, —
az ur' szavára elhagyva mindent, nagy
mesteröket követték, kik körülfogva
gúny, megvetés, üldözés 's kínos ha-
láltól nem ingadoztak hitökben; 's bát-

ran felszólva mindig 's mindenütt, hóhérpallos alatt, 's égő máglyák' lángjai felett lelkeknek meggyőződését hirdették;“ azok, mondom, az ige' szelid hatalmával öleltek fel minden akadályt; 's azért nem vérzett el tanjok a' hóhérpallos alatt, azért lőn elvök eléghetlen a' máglyák' lángjain, mert józan szeretet' lehelletével tördelék fel a' kebel' kérégeit; mert nem taposák üldözőiket, mint talán az ingerült vér ösztönzé, hanem kenyérral hajigáltak a' kövekért, mint a' fontoló ész javallá. 'S ki merné állítani? hogy olly győzelemmel jelentek volna meg elveik; ha megfordítva, ők fogták volna körül a' térítendőket gunymegvetés-üldözet- 's kínos halállal? ha hóhérpallossal 's égő máglyák' lángjaival hirdették volna lelkeknek meggyőződését? vagyha a' Jézus' Máté V. rész. megirt hegyi predikációjának jelmondata e' lett volna: „nélkülök, és ellenek ha kell.“ Hiszen az átgondolt, számitó elvterjesztés épen a' szentirásból merítheti leghatalmasb gyámokait; a' reform' országának megalapításában sehol sem vőn fényesb befolyást magának az értelem, mint Jézus' rendszerében; úgy hogy e' vélemény' discussiojára foganatosb mezőt választani nem lehet Jézusnak mind dogmái, mind erkölcs-tani fenék-eszméje a' szigorú értelem' lelkéből merítvék; 's ezen életvázat mint kedveltető forma folyja körül szeretet' rendszerével a' szív. Tudo-

mányában szilárd férj az ész, 's szerény nő a szív; mint azokat gr. Széchenyi a' cherub- és seraphok' szellemi házasságában olly meghatólag képezé. Igen, igen, egy mai reformterjesztő organum, nem akarhat bölcsőbb lenni a' világ' legnagyobb tanárjánál, pedig ő mondá: „Ti vagytok a földnek savai; hogyha a' só megízetlenül, mivel sózatik meg? nem jó azután semmire, hanem hogy kivetessék, és megtapodtassék mindenektől.“ Máté V. rész. 13. v.

A' mi továbbá ,Kelet népe' nagy szerzőjének értelmi munkásság-ébresztési célját illeti: lehet-e valahol, 's valamikor egyetemesb szükség az intelligencia' működéseire, mint olly hazában, melly a' rendkívül felibe fejlett külföld' tulsulya alatt, ezredes nyugóktól akar menekülni; 's hogy ugy szóljak zsibbasztó görceiből mintegy kinyújtózni? 's épen akkor, midőn megkezdett fejlődését egyoldalú 's nem legnyugtatóbb haladási mód kezdi ellepni? 's én itt, azon széles jelentésben veszem az értelmet, miszerint az, a' fel fogó, ítélő 's okoskodó tehetséget fogalmazza; azaz a' reform- és alkotványtan' egyetemes ismertetét, nemzeti körülményekre viszi, alkalmazza, 's általános elvekből egyes esetekre hűz egybevető következtetést, 's miszerint végre az, ha mozgalmunkat, a' néhai lobbanatok kialvó- vagy ellángadó sorsára nem akarjuk juttatni, (annyi fi-

gyelemben veendő, 's okellenes tekintetek közt) perabsolute kikerülhetlen mai napunkban.

Most nézzük át, gr. Széchenyi' röpirata, ma-ig, megjelenése' hatvanadik napjáig, mennyire érte el, szellemében rejlő ezéleit?

Az I. pontra nézve: a' Pesti Hirlap' modorja tagadhatlanul nyugodtabb hangúlatra lépett; 's örvendetes metamorphosisában elhagyogatja azon tüzelő ir' használatát, melly sebeinket izgatná, de lángját felszíni nem képes. Én vitatkozni nem akarok, ha valaki ellentmond: az idézett lap' azótai számjaira utasítom. A' higgadt ítélet, 's igen rövid év alatt remélhető közvélemény előtt, adatkül fognak fekünni a' Hirlap' két epochái.

A' 3. pont szerint, élénk sajtómozgalom vette eredetét, melly a' közfigyelmet ébresztve, 's ha majd mozgalma fejlődik, a' nemzeti bölcseséget érlelve, önmagát pedig művelve: kölcsönhatás által szellemi világunkat virágzásba hozandja.

Olly két eredmény, mellyért igazságos történetíróink, korszaki viszonyokat tekintve, a' „Kelet népe 1841ben“ című könyvet, hálával sorozandják fejlődésünk' clenodiumi közé.

Mi a' 2. pont alatt kijelelt czélt illeti: fájdalom, abban, nemzeti jellemünk szerint, új divergentia vette eredetét. Egy párt, melly mint minden felekezet, önitelő, utáuzott véleményű, 's elfogult alkatosztályból áll, (mert azokról, kik a' személyes érdem' irigyletéből fondorúl használják a' gyöngék' könnyenhivőségét szólni sem aka-

R. Haller

rok); részint izgatás' szükségéről lévén meggyőződve, részint megvetve, nemértve, vagy át sem olvasva az országos könyvet: azt véli, hogy önoltára ellen emeltetik romboló kéz; hogy képviselő organumában elve támadtaték meg; 's ha tűzhelye fölé védív épül, a' láng' erejét fogyasztandja el. Pedig a' Pesti Hirlapnak valamint érdemein rágódni, úgy kevesbülő hibáit erényszínezni méltányos toll nem válalkozhatik. — Azonban e' könyv' nyomán eredt divergentia nem olly veszélyes mint vala az, mellynek helyébe magát cserélte. Ennek zavarjában az érlelendő bölcseség', türelem', 's komoly haladás' békemagvai szállongnak. E' divergentia hasonlít a' sugarakéhoz, mellynek tűz csikja a' távolban elvész, 's fényereje közös világban oszlik fel. E' divergentia a' nemzetet hozandja öntudatához; 's ez öntudatban elenyészend ama' kevesek' félreértése, melly néhány napig gr. Széchenyit mint gyér füstkarika árnyazni látszik; 's ezen nemzeti öntudat a' Pesti Hirlap' számára is érlelendő gyümölcsöt; melly hogy minő legyen rá nézve? saját bölcseségétől függ.

Azonban igen tévedne, ki azt vélné, hogy e' tárgyban kivált ingerlő röpiratokat váltogatni a' községre nézve üdvös leendne. Hisz' az 'értelem' országa' ellen ki volna képes állandó sikerrel apostolkodni? annak theoriája, 's félre magyarázott jelentése felett pedig, nem scholasticismus lenne-e könyvet könyvre halmozni? Tehát, szoros san véve: ez a' modorügy, helyzetünkben 's

helyzetében, 's könyv-váltogatási szükségen külfekszik; 's ha még is ingerültségében magát tulvinné, azt hiszem nem kerülendj el a' nálunk olly igen ismeretes polemiai színezetet. És ha tán ügy helyett, személyekre térne a' csata; ha a' tárgy' álszine alatt gladiator nyilvánosság, vagy népszerűség-halászat lépnének fel mint maniacus párt hivek: nem uj aggodalom hozatnék-e a' közjóért nem kaczeréságból reszkető keblekre? 's nem polgári vétek lenne-e illy kétértelmű nemzeti korszakban, ha azoknak becses, de kicsiny serege, kik ügyünk' fejlődéséhez sikeres iratokkal járulni képesek: tollharcczal csalná meg az igaz tant annyira szomjazó községet? 's önerejét veszve, hitelét gyengítve, káröröm- 's idegenségre nyujtana igényt azok előtt, kiket fél, vagy harmadrészarakaratból egészen akar felemelni?

X.

Néhány szó a' sajtónyilvánossági modorról.

Általában két dolog van, mi mind a' szép- és tudományos, mind a' politicalai iralom' boldogító hatalmára káros befolyást gyakorolhat, sőt ellenhatást fejthet ki:

1. A' mondva csinált közvélemény. Sokszor, tudományi körben úgy, mint polgárzatban, az évszak' felületén mint beteg bőrkütegek, olly

félhívású , félig fejlett emberkéek támadnak , kikben az imádtatás' szenvedélye nagy , kivívó tudomány semmi ; 's kik mégis a' semmiben , semmi által jelentőséget tudnak kivíni. Emberkéek , kik , a' század' nagy eszméihez , vagy korszak' hatalmasb véleményi képviselőéhez önzésből csatlakoznak : hízelgéseiket messze kezdik ; ügybarátokul nevezik magokat ; a' nap' dicskőrébe tolakodnak , 's bérlett kegyenczeikkel kiáltatják : ,nézzétek hol állanak ők' ; mintha bizony volna valakinek kedve a' napon keresztül úszó foltokat fényalkotó részekül tekinteni. Az ilyenek rendszerint makacsok , körmeiket mélyen a' repülő szárnyakba meritik , hogy el ne maradjanak ; 's rohamai után megszakadásig futnak , noha tüdejök füladoz , szemök' fénye elvész bele. Ollyhá tartom őket , mint midőn az erőteljesen felütött laptá , magával ragadja czafarangjait. Pedig természetesen , végtére is a' rövidebbet húzzák. A' kilőtt golyó hatalmasan megfutja körívét , az álgyűfűst földszint enyészik el. De ők azzal mitsem gondolnak. ,A' halál' országában — szólnak egymás közt — úgy sem tehetünk foglalásokat ; azon uralkodni nem adaték nekünk ; tehát a' földön , uraim ! síron innen szerezzünk birtokot. Nem rossz élet-tan ; 's gyakran gyümölcsöt is terem , mert — ha tán körülmény kívánná — egy kissé ravaszkodni sem restelnek. Zsebórára szeretnek hordófenéknyi számlapot tenni , hogy nagynek tessenek ; de ám bekormozzák , mint avúlt tornyokon ; jól tudva , hogy a' dolgai-

ba foglalt tömegnek nincs mindig ideje szorosán figyelni hányat ütött az óra? Azonban, míg egyik kezökkel gyertyát gyujtanak az oltárhoz, másik kezökben hatalmas tölgyfa-rőföt tartanak, mellyel egyiránt mérnek ügyembereiknek, vagy ütögetik az avatatlant, ki tán erőt mutat kimozdítani helyökből. Akarják hogy ők magok legyenek a' megtesztelt dicsőség' kalmárai; kik önkénytesen szabnak árt portékáiknak, 's tetszésök szerint mérik kisebb nagyobb rőffel a' hírt, nevet. Ezen urak, fitymálgatják az ügyökre veszélyessé válható szellemet, hogy a' vetélytársi pályáról lekedvetlenedjék; 's fügét mutatnak erőtlen kapaszkodóknak, hogy bizodalmuk legyen megközelíteni őket.

És ha már illyféle nemeivel az ármánynak meglehetősen elhitetve vélik a' népet: 'a' vetés úgy mondanak megért; tehát arassunk.' Már kegyenczeket válogatnak fel, a' tán középszerű, tán nagy csapatból, melly a' vetés' idején — mint magvakat kapkodó varjak — körülcsoportozá becses személyöket. Ezeket keresztényi kegyességből gyermekeikül fogadják, hogy kölcsönben egy kis ártatlan ködöt leheljenek fejök köré; azaz közélet' nyelvén szólva: hogy körföiket vak hittel bálványozzák, érdekeikért csatát viseljenek, 's az ellenök támadt szózatot lekiabálják.

Azonban, eme' felfogott árvák, általában vékony pénzüek szoktak leenni a' lelki kegyelemben; és ez igen természetes. Vak eszközül csak az engedheti magát, ki nem tud önerejéből megállani.

Ezek azután kénytelenek elviselni szeszélyt, és uralkodást, mit a' gyámapák' kedélye, vagy ön-érdeke magával hoz. Hűségökre nincs is panasz. Eltűnnek minden csekélységet, teszem lótást futást, elveiknek fővételét, szabadakarattjuk' megfeszítését, 's a' többi. Irataikat, vagy tényeiket egyiránt engedik körülcsipkedni, vagy megföldoztatni, vagy az eredetivel homlokegyenest ellen-célzatuvá tenni, csak hogy a' halhatlanság' — mond pártosság' — bélyege rásüttesék. Örömet elhisznek mindent; gyámi kijelentés ellen viláért sem vélekednek; saját szemeiknek dehogy hisznek?! nyereségöknek tartják a' zöld színről megkérdehetni ha valljon nem fekete-e? Sőt azért sem mernek haragudni, ha az ígért bérdej' — mi nem csak pénz lehet — nem teljesíthetéséről, hitető bók és kézszorítás - judási arcúlat's bőkezű szavak által bizonyosokká — mondd boldokká — tétetnek. Illyenek' műhelyében készül a' mondva csinált közvélemény. Minthogy csak önkörükben, csak önfeleik közt forognak, 's ha tán egy két idegen nézetű közéjük tévedne, vagy letöbbségezik, vagy épen igazságához jutni sem engedik: természetes, hogy magokat hiszik a' közvélemény' kegyenczeinek; mellyet ezer árnyéklataiban soha nem ismernek, de mellynek mély értelméről tán éltökben sem elmélkedtek. És épen ez álhiedelem miatt vállalkoznak azután mindent erőszakolni, mi inyök vagy elveik szerint van. Sokszor olly hitvány dolgokat törekszenek

a' közvéleményre tolni — legyen az írat, tény, vagy eszme — mellynek semmi magva, ereje, üdvössége. 'S mint magokéival ezt teszik: úgy az ellenfél' részéről, a' nagyot, szilárdot, erőteljest, vagy legalább körülményszerűleg jelentőt, depopularisálni, megbuktatni, tenkbe vinni minden ármánnyal erőködnek. Minő eredményt idéz elő az illy szellemi kinövés? alább említendem; most taglaljuk át röviden, ezen métely' nyomorú testvérét melly

2. A' személyeskedő polemiák. Ha valaki birtokában nincs azon lelki szüzességnek, melly nyugalommal táplálja az önérzetet, hamar haragra lobban minden sérelemke miatt, melly rajta akaratból, vagy történetesen elkövettetik; 's ilyenkor — ha a' nevelés ki nem fejté szívében azon méltányos szent szemérmet, melly az önbecsület kényes természetét ismerve, tribunusza szokott lenni másokéinak — könnyen kiviszi szobáiból haragját, 's a' nép, a' közönség előtt, hirdalokban, röpiratokban lobogtatja azt, jellem-hibává emelve a' véralkat' gyengéjét. Sokszor vannak emberek, kik kapva kapnak az alkalmon, hogy mások' szellemi tehetségeit gáncsolhassák; 's irói 's publicistái' hitelén kajánul gázoljanak. Irói, 's publicistai hitelén . . .? Óh az még mitsem tenne, mert a' nép elébb utóbb meg szokta ismerni embe-reit; 's kétségen kül többen olvasandnak gyönyör' vagy haszon' műveit, mint ellenök hányt gáncso-kat; sőt ha már irányt von az izlés, czélt a' fejlő-

dés, többnyire minden olvasó önszemeivel lát, 's benső ítéletében határozza meg elfogadja-e az olvasottakat vagy ne? sőt a' gáncsczáfok felett is törvényszéket tart. De ha hiúság miatt surlódások történnek: efféle hernyók átmásznak életágakra is Kiket azelőtt mint vetélytársakat irigyletlenek, most ellenségül tekintik. Írói 's publicistai oldalakat összezavarják életviszonyaikkal; a' szellemi tehetséget véralkatukkal. Szemrehányásokat tesznek olly dolgokért, mellyek nem igazak; vagy ha úgy vannak is, magános élet' körébe tartozók. Földi indulatok' tévedéseivel vádolják; egyiránt nem kimélnek barátságot, szerelmet 's családélet' gyöngéd érzelmeit. Levetkezik a' méltányosságot, összetépi illedelem' és humanitas' kötelekeit; gorboságaikban büszkélkednek, sőt nem ritkán hitét is rágalommal illetik ellenfelöknek; csakhogy megbuktatni próbálják az embert, ki mint író. vagy publicista dönthetetlen. 'S óh szörnyűség! vannak emberek, kik barátjaikkal tehetnek ilyesmit. Emberek, kik a' szívet, mellybe a' bizodalom' óráiban benyúltak, kifordítják a' nép előtt, hogy egy két vérszomjas beleharapjon; 's hentesi irigy örömük ne hibázzék; emberek, kik a' becsületekre bizott kincseket, a' barátság' meghitt leveleit nép elibe adják, mint a' statáriumi hirdetményt; csak azért, hogy üres fejü bókolóikat mulattassák; kiktől a' megettök zúgó tömeget nem akarják látni. És ha még így sem boldogulnak: eszméket terjesztgetnek alárendelteik által, 's meg-

történt dolgokról suttognak, miket kívánnának valóban megtörtéteknek; hogyha itt, vagy ott véletlenül találkoznék egy gondolatlan, vagy rosszszívű, ki azt ellenségek ellen elhiggye, vagy illetőleg végrehajtaná.

'S valljon nevelhetnek-e ivadékok, képezhetnek-e sziveket, kik ennyire tévednek? Lehet-e hatással a' könyv, folyó-irat, hirlap, vagy iromány, melly effélékkel teljes? megtarthatja-e szeplőtelen hitelét, 's számolhat-e kívánt sikerre akár egyes, akár vállalat, ha céljához illy eszközöket választott? vagy lehet-e annak tiszta, nemes, 's közjóra irányzott célja, ki efféle nemű utakon halad? . . . Mind egy akár melly pártbeliek, kezdők vagy folytatók, hérlettek vagy önnösök legyenek, ők egyiránt a' természet' bűnei. Visszaélnék az elmekincscsel, mellyet a' nagy rendező sáfárkodásukra bizott. Ők nem világítólag tartják a' fáklyát, hanem eszeveszetten kanyargatják azt, hogy a' rövidlátók gyönyört leljenek benne boszúságul az ép szeműeknek. Megcsalják az emberiség' bizalmát, melly megszokott hallani minden felkiáltó szót; 's ha ügyében lőn felemelve örömmel nyújtja folytonos figyelmét, háláját, jutalmait. De megcsalják önmagokat is, mert végtére, rendesen egyedül maradnak a' szennyes csatatéren, sebeikkel 's átkával az öszszedaraboltaknak. A' gyávák elfutamodnak előttök; az erősek megvetik kihívó keztyűiket, 's a' nézők, legkedvezőbb esetben is nevetnek. De, fájdalom, ez több-

nyire akkor történik, midőn már a' veszélyes következmények kifejlettek.

Két forrás van, melly különösen, legtöbbször szokott a' két pont alatt megismert kútfokból kibuzogni, 's mellyek gyakran évtizedekig ki nem száradnak.

a) Elvásottság, izlésromlottság a' literatúrában, 's publicistai működésekben. — Az ifjú adományos-lélekben felébred a' cselekvés' ösztöne. De míg önállósága nincs; nem tud magától alkotni formát és mértéket; a' szív és elme libeg, nincs egyensúly. Az ítélőtehetség felleget, nem képes irányt választani, pedig a' feszítő erőnek bármilly úton rohannia kell. Mi természetesebb, minthogy a' hozzá legközelebb álló iskolát, a' nemzeti iralom' 's political hangulat' korszaki szellemét választja vezérül. És ha a' személyeskedés, amaz undok ragály, napi renden van: darab időre 's nem ritkán örökre bemételyezi izlését. Az ifjúság különben is hajlandó kitűnésre legrövidebb útat választani; pedig fájdalom mi kapósabb mint egymás rovására történt elménczkedés? 's lehet-e más dolog által jobban kitűnni, mint a' mi kapós?

„Lám, mennyire közajkon forgók ezek és ezek — mondja magának a' nem fontoló kebel; — mennyire ismeri őket mindenki, pedig tesznek-e egyebet czivódásnál? Adtak-e egy korszerű könyvet, political erőteljes értekezést, vagy maradandó tudományos pályairatot? vagy hoztak-e életbe egy emelő nemzeti eszmét? 's még is mindig csak

ők, és csak ők; sokkal inkább mint kiknek kötetei, vagy tényei már egész rendet alkotnak. E' bizony jeles! így hirre kapni könnyű; tehát fogjunk hozzá." És én nem tudom érte kárhozatni az ifjat. Az ő korában még a' kebel lágy viasz, melly leghitványabb fametszésnek is benyomást enged, 's ha épen az nyomatik reá, azt fogadja el. Ő nem láthat messze, mert szemein lebeg az életszak' rózsaszománca; ő nem veti fel, hogy efféle emberek' dolga hasonló a' taraczkdörgéshez, melly míg tart fület szagat, ha elmúlt mi haszna sincs. Ő követi a' példát és elbukik. Fellobban mint egy lidércz, 's ártalmas gózt hágy maga után. Először figyelemvadászatért, kitűnés végett követi a' példát, 's declamatiója, polemiái ekkor többnyire ártatlanok. Későbbben szeszélyből, elmeviszketegként űzi, 's már csipősségeket keres és válogat. Végre — főleg ha torlásokkal ingereltek — vérébe megy által, szenvedélylyé válik 's elaljasúl. Vagy ha lelkében egy jobb akarat kívánná is megváltoztatni: nem bírja többé a' mocskotalan talentum tiszta' működését. Izlése eldarabosúlt, érzelmei megérczesedtek, önmérséklete kiveszett: 's a' szellem, melly tán évekre, tán évtizedre hatott volna, erőszakosan megöleték.

De ha egy író, vagy publicista szelidebb lelkületnél, 's kifejlett jobb természeténél fogva illy példák' követésére nem hajlanék is, lehetlen a' káros befolyástól ovakodnia; mint szinte a' koriránynak is, mellyet a' tudományos- 's politikai

iralomnak kellene vezetni. Midőn a' nemzeti lélek 's értelem, saját fészékében hogy úgy szóljak megtollasodik; midőn már erőt érez abból kireppenni; midőn fogalmakat keres, elvek után néz, melylyek felé szárnyalásit intézze, 's mellyekre megszálljon; akkor van leginkább szüksége szilárd, nemes, átlátszó pályaképekre, lelkes, fenszálló, balítéletlen szellemekre, művelt szenttelen izlésű, önmérséklő írókra 's publicistákra, hogy nyílani kezdő lelke ne záródjék vissza örökre, ne fásúljon el mielőtt tavaszi tejnedvtől hajlékonyá fakadt, 's ne tömessen meg setétséggel még hajnal előtt; vagy ne ölje ki magát undok önkorbácsolatokkal. De hol vegye mind azt, ha fejlődésekor fentirtoz hasonló gyakorlatot követ iralom és publicistai hang? Ellenveti talán valaki, hogy nemzeti művelődés' 's haladás' kútfeje nem csak a' jelenkor, 's nem csak honi kettős literatura? hogy ott van múltunk; hogy ott vannak az agg bölcsök? 's az új világ' művelt külföldje? Oh ha a' nemzet csak ezekben, 's ezek által neveli fel magát, nem sok hasznát veenditek. Vagy hiszi tán egyki, hogy holt betűk- 's idegen elmék' tőlünk idegen műveiből elválasztott 's beszitt philosophia, mélyebb gyökeret vernek a' nemzetben, mint honi élet 's literatura?!... Én nem hiszem. A' classicus bölcsök és külföld' buvárja irhat sok igazat, igen szépeket, sok csinnal, szabatos könnyűséggel, pontos válogatott nyelvvel; irhat rendszert, mély politicát, megénekelheti a' pol-

gári eszmék' 's erények' mindegyikét, de ha egyszerűs mind fel nem nyitá magának honja' szívét, hogy tollát abba mártaná, nem párázik ki irataiból azon enyhe, éltető levegő, melly a' nemzeti életet egészségben tartja és növeszti. Tudós könyvtárak, íróvá. idegen bölcsesség nagy politicussá képezhetnek valakit, de nemzeti íróvá, 's politicussá csak honi élet 's literatura teheti.

b) Második, és veszélyesb eredmény, a' nemzetnek literaturától, 's publicistai hatástól elrészvétlenedése. Darab ideig békével szokott tűnni efféle egyenetlenkedéseket. Vagy azért, mert mindenik fiát szereti, 's hibáit javítani, nem büntetni akarván, várakozik, hogy boszantó személyeskedésért tiszta tudománynyal, józan haladás' ép magvaival nyújtsand kárpótlást. Vagy: mert örömet akarja hinni, mit czivódó felek rendszerint szájokban viselnek, hogy ők közügyért kaszabolják ellenpártjok' hitelét; hogy elvcsatáikat nemzeti zászló alatt vezérlik, 's a' megharczott párt' kiuntott becsületén, gazdag szellemvetés virúland az utókornak. Azonban lassanként kénytelen sejtetni, hogy vetésökre számítva, lelki kenyér nélkül maradna; hogy vásott gyermeki vetnek ugyan az ő földébe, de csak önérdekük' magvait, hogy a' terméssel saját zsákjaikat töltsék meg. És ekkor fájdalom kél megcsalt keblében; 's taglaljam-e mi az, ha egy nemzet' szive, önfiai miatt fáj? 's megveti az eszközöket, mikből fejlődést kell vala meritnie?

E' kitérést, szorosán napi szükségnek tekintém. Politicai életkérdéseink, 's általában a' nemzeti fejlődés, jelenünkben kezdenek íralmi mezőre kiszélesedni. Azon becses könyvek, mik közlelbbi tizedeinkben kincsünkké lettenek, csak fejték, készíték azon műveltséget, mellynek az irodalmi tér immár szükségévé lón. És ha figyelembe vesszük azon két elemet, melly minden nemzetnél nagy befolyással szokott a' polgári literatura' szellemére hatni: nem sok igényünk van teljes nyugalommal várni politicus könyveink' eszmecseréit. E' két elem a) a' bevezetésül tekinthető szép íralom, és journalistica; B) a' nemzeti jellem. Amazt, évtizedek' keserű vitáiból ismerjük; emennek oszlakodó hevét századokon által nyomozánk.

Ha a' political íralom, éles, eszmétlen tollharczczá, vagy hívságos vagdalkozássá válik mindig szerencsétlenség; de reánk nézve jelenleg három fontos ok forog fen, minél fogva sokkal veszélyesb lenne a' publico-politicus könyvek' tévedése most, mint talán máskor.

1. Hazánk nem önálló ország; 's ha bár reformunk' alaptervét, állodalmunk' 's néposztályi viszonyaink' átalakítására nézve függetlenül, saját nemzeti szükségek szerint kezeljük is: van távolban egy igen fontos határ, mellyet nem szabad a' haladási bölcseségnek szem elől veszteni. A' birodalom, mellynek mi egy része vagyunk, — 's mellynek sorsától fenállásunk feltételezve

van, — két roppant erő között sok bajjal küzdve áll. Bár taglalni lehetne minden viszonyokat, hadd látná tisztán a' hű 's jószívű nép, milly kérdőjel alatt áll Európának jövője? milly tömört, és értelmes felelet kell neutralis birodalom' irányában e' kérdő évtizedek' kielégítésére? 's hogy e' feleletnek, — melly az egybirodalmú népek' ön- és egymás közötti szoros egységében állna, — a' mi belső összetartó fejletünk is egy constructiója; 's (hogy a' képet végig vigyük,) ha a' constructiot logikai hibákkal szerkezzük, zavart lesz a' felelet, 's a' két értelmű kérdés' félelme nyakunkon maradand. És ha volna egy heterogen elemekből álló birodalom, melly népek ellenszenve által negativ alapon nyugszik, mint midőn a' sátort, szétfeszítő rudak tartják fen; ha volna mondom illy birodalom, 's a' kor, mulhatlan szükségét idézne elő, miszerint positiv erőket kellene keresnie biztos tartalékaúl: szabad lenne-e a' népek egyikének saját átalakultában, az egésznek helyzetét feledni? Nekünk úgy kell erősödni, hogy velünk Osztria is erősödjék; az erősödés' szüksége orosz- és francia körülményektől sürgettetik: tehát sietnünk kell; e' sietés semmi extravagatiot nem tür, 's azért, ha politikai érett öntudatos fejlődésünket nép- és véleménytanítás helyett ingerlő polemikákkal akadályoznók, közvetve ellene dolgoznánk azon nagy célnak, melly reánk elhatározó befolyással vitetik vissza.

Vannak esetek, midőn kevésből sokat kell

megértenünk: a' bölcsesség' dolga látottból kitalálni a' nem láthatót, 's elmélkedéssel pótolni ki, mit készen nem kaphat.

2. A' nemzetiség' hajszólo tulbuzgalma által, különben is ellenhatást idéztünk elő, mit, hogy többet ne említsek, a' hazai szlávok' lapjainkban felfedett törekvésü mutatnak; ha tehát most, haladásunk' másik eszközét, az alkotványtan' tiszta terjedését, czivódó zavarral gátolnók: nemde hasonlítánk azon hátszegi olához, ki ha egyik kereke eltörik, nem hogy pótlaná, sőt a' másikat is levágja, hogy tengelyén vonczoltassa roskadt szekerét? Pedig ha political iralmunkba egyszer befészkei magát a' személyeskedő ragály, nem könnyen és hamar szabadul nyügeitől a' kor. És a' tömeg, lassan érkezik itéletével. Sokszor az eszme, vagy esemény, tul van már minden crisisin, 's a' nép még is annak formája- vagy forradalmival vesződik; pedig míg a' nép tisztában nincs akaratával; míg határozott értelemben nem bírja a' feladatot, nem lehet haladás; mert mit az ész- és nem észaristocrazia magában a' nagy egész nélkül halad, éu nem nevezhetem haladásnak.

3. Nemzeti ifjuságunknak, most van legnagyobb szüksége tanító könyvekre. Nálunk a' nemesség' ifjait, nem csak világosodási általános szükségből kell alkotványos értelmiségre művelni. A' tömegnek elég, ha szükségeit felfogni 's czélszerű eszközei iránt rokonszenvet érezni fejlett.

Neki csak hitre van szüksége azon korszaki eszmék iránt, miket a' törvényhozó bölcsesség részletesen kezel; 's csak a karatra azon módok' létesüléséhez, mellyeket a' javító törvény meghatározott. És ha ama' hit józan; ha ezen akarat következetes: akkor el van érve az értelmiség' azon foka, mellyel birnia multhatlanul kell. De nemzeti ifjúságunk, óltóiskolája a' jövő virágzásnak. Őket nagy munkára rendelte eleve alkotványunk. A' municipalis igazgatás benne várja bátor támaszait; az ítélő 's igazgató székek, egyes lelkű tagjaikat; 's országgyűlésink, a' törvényhozás' bölcsseit. Nekiek tehát tiszta, 's mennyire lehet gazdag kútforrást tartozik nyújtani a' kor. A' közelebbi öltő ifjúságot megyei termek, 's 183²/₆ országgyűlés taníták. Akkor rendezgeté magát a' nemzeti öntudat, 's az eszmeforradalmak' vitái között kifejtették, felbonczoltaték minden árnyéklat, melly a' nagy egész' ágai között helyet talált. Targyalataikban az öneszmélet' próbatapintatai, az eredeti okfők' fürkészete 's ténytervezet, (szóval az akarat' és szemlélődés' elemei) együtt, 's élőszóval, sok oldalulag fejtettek fel. És miuthogy a' gyakorlati tan mondhatlan elsőbséggel bir: azon kor' növendékiből joga van várni a' nemzetnek, világos fejű, 's határozott polgárokat. De mivel a' kezdemény' örök korát nem élhetjük; mivel a' bölcseségnek visszaugrálni nem természete; 's mivel hatósági gyűlésink, 's a' törvényhozó test, készületi eszmék', és kezdeti körülmények' taglala-

tával többé nem bibelődhetnek: a' mostani ifjúság nem bírja azon elemi iskolát, mellyben előisméreteket gyakorlatilag szerezne, 's az egésznek fektét és irányát — mi nélkül alapos tudomány nincs — felölelhethé. Most már részleteit találja műben a' nagy gépnek, mellyet egész szerkezetével kell lelkében bírnia, hogy róla helyes fogalma legyen; ne hogy egyik', másik' kerék' idomításához úgy fogjon, vagy a' hibás alkatrészt úgy igazítsa, miszerint az összes működés' útját állja el. Mit életközben meg nem tanulhat, betűkben kell feltalálnia; úgy de ez nem *journalistica'* feladata, mert annak, a' napi készület', 's részlet szakmány' fejlete- eszmecseréje- 's siettetésével kell különösen foglalkoznia, még pedig inkább a' nagy többség' fogalmához mért fejtegetésekkel, mint mélyebb bölcséleti szellemben. Tanító könyvirodalom pótolhatja tehát az élő iskolát; 's most a' tételnél vagyunk, melly e' harmadik pont' vezérsorában áll. És ha a' könyvek, eszmék és igaztan helyett, polemiákat hoznának: kell-e taglalnom, milly nyomorú szímben jelennének meg korunk' szükségéhez? Azon becsületes polgárok, kik haladási ügyünkben irni vállalkoznak, nem melőzhetik azon vigyázatot, miszerint a' nemzeti jellem' 's szépliteratura' hibáit politicalai sajtó alá ne vigyék; hazánk' nagy elméi pedig megértendik, mit parancsol tolluknak a' kor; 's véleményem szerint az ujon képződött, ismételtesrejesztő társaság' szebb kötelességi mezőt jelenben nem vá-

laszthatna, mint, ha a' haladásunk' tárgyában kijöendő munkák közül a' közhasznuaknak ismereteket olcsón szerezhetőkké teendi.

Most visszamegyek a' sylogismusra, melyet iratom' vázvonalaúl vezettem, 's mellytől kötelesség volt illy fontos napi jelenet' irányában némileg eltérni. Azt hiszem, történeteinknek, (sajtó- és közértelmiséghez mértt, 's rövid idővel korlátozott) taglatatából, mint szinte nemzeti jellemünk' 's legújabb eseményeink' lelkéből mélyen kitetszik: hogy közéletünk' folyamában a' szív' hatalma tulnyomólag állott az ész' működéssein; hogy most is, (miután annyi kínos tapasztalat megérlelhetete volna az észerőt; miután a' 'Kelet népére' irt feleletben mellyel ugyan előttem megfelelőve nincs gyámokúl felhordott 1791-ki 's a' t. ideiglenes mozgalmak' és ellobbant lelkesedések' rövid 's sikertelen eltünésein okulva, haladásunk gyakorlati számítás' ép magából kezdé magát kiterjeszteni;) minden lépten nyomon hajlam kél, és erősödik az indulatok' 's szívuralom' kicsapongásit elfogadni; 's hogy nemzetünk valóban gyógyuló beteg, kit illyennek csak az nem foghat elismerni, ki beteget tollas párnák, izzasztó takarók, 's gyógyszertári kirakás nélkül képzelni nem tud.

Tehát a' szív' tulnyomósága, logikai és egyetemes történeti tanúság szerint, alkotványos népek' közéletében mindig nyomort 's ingadozást okoz; úgy de ha-

zánk' politicájában, polgárszerkezete-
's történeteiből itélve, a' szív gyako-
rolt felsőbbiséget: mit, és miképen
kell tehát jelenleg a' belső na-
pi helyzet-reformunk' foka-
nemzeti jellem- 's külviszo-
nyokhoz képest tenni?

E' tételről leend szerencsém szerény néze-
teimet egy külön kötetben a' tisztelt közönség' ité-
lete alá bocsátni.

